Královské věnné město

POLIČKA

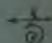
v přítomnosti a minulosti.

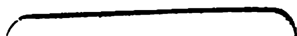
Upravil a sepsal

JAN VÁC. ŠTEFKA

učitel, měšťan a rodák polický.

V POLIČCE.
Tiskem a nákladem Fr. Popelky.
1893.

22 -

[illegible] / 878

Královské věnné město

POLIČKA (Polička)

v přítomnosti a minulosti.

Upravil a sepsal

JAN VÁC. ŠTEFKA,

učitel, měšťan a rodák poličský.

V POLIČCE.

Tiskem a nákladem Fr. Popelky.

1893.

Svým dětem,

Olgě, Pavlovi, Drahomíře,

a veškeré nadějné

mládeži poličské

věnuji.

Není v světě místečka dražšího nad útulný koutek domova.

Odhodlal jsem se vydati prosté obrázky tyto, abych Tobě, mládeži milá, umožnil poznati město rodné a jeho slavnou minulosť, věda, že znalosti té nejkrásnější květ jest láska k domovu a vlasti.

Vám, synové a dcery, bude pečovati o rozkvět i povznesení milé otčiny a tak přispívati k šťastnější budoucnosti drahého národu. Vynasnažte se dostáti úkolu tomu poctivě! Napájejte srdce mladistvá nadšením pro krásu a dobro, láskou ku pravdě a právu, k líbezné mluvě mateřské, k městu rodnému i zemi rodné!

Sbíraje materiál ku přítomnému dílku, měl jsem po ruce tyto prameny: Eiseltovu Poličku z r. 1833. a 1845. (zkratka E.), Hájkovu Poličku do r. 1838. (H.), Michalovu Poličku z r. 1848., Křížkův článek o král. věnných městech v Čechách (Perly české, 1855.), Ehrenbergrovu pověsť Poslední poprava na Šibeničném vrchu, Adámkovo Chrudimsko (Ad. Ch.), Bílkovy Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618., Palackého Dějiny národu českého, Tomkovy Děje království českého, Naučný slovník (N. Sl.), Světozor z r. 1880., články Časopisu českého musea (M.) a to: Ehrenbergrův o městech šosních (1854.), Tomkův o pomezí země české (1855.), Herm. Jirečka o stezkách přes pomezí české a moravské (1856.), Jar. Čelakovského o úřadu podkomořském v Čechách (1877. a 1878.) a o obnovování rad v král. městech českých (1879.), Dvorského o počtu domů v Praze a v král. městech v Čechách v 16.—19. století (1881.) a Adámkův z dějin obecního hospodářství města

Poličky (1881. a 1882.), dále Podhajského dějiny škol poličských (Zpráva chlapecké školy z r. 1875. a 1880.), Pamětnou knihu školy chlapecké, Zprávu o dívčí škole z r. 1881., články Adámka, Krejčího (—f), Podhajského, Popelkovy, Tamelovy (—e) a j. v Jitřence z r. 1882.—1892. (J. I.— XI.), čítanky osmidílné pro školy obecné díl III. staršího vydání a IV., čítanky pětidílné díl IV. a j.

Při udajích z přítomnosti, kde jinak není poznamenáno, rozumí se stav níženpsaného dne.

Za ochotné přispění některých přátel vzdávám vřelé díky.

V Poličce dne 31. prosince 1892.

J. V. Št.

OBSAH.

I. Přítomnosť.

II. Minulosť.

III. Památnosti.

IV. Ústavy.

V. Ostatek.

I.

Král. věn. město Polička, zavírajíc v sobě mimo město i předměstí horní a dolní, rozkládá se uprostřed plochého úvalu pahorkatiny českomoravské ve značné výši 555 m nad hladinou mořskou. Úval omezen jest podélnými hřbety na straně severní a jižní a příčnými hřbety na východě i západě. Tyto hřbety přesahujíce v nejvyšších bodech prostou výšku 600 m, mají svahy táhlé.[1]) Historicky památný je Šibeničný vrch jižně od města položený, s něhož jest pěkný výhled na město. Zajímavý obraz skýtá město s malebným pozadím také se silnice jdoucí směrem severovýchodním do Svitav.

Se tří stran, od východu, jihu a západu, obstoupen jest úval lesy; proti severu jest otevřen. Středem úvalu od východu k západu teče neveliký potok Bílý, přítok Svratky. Pod samým městem na straně jižní protéká potok tento rybníkem. Na východě přiléhá těsně k hornímu předměstí německá ves Limberk, na západě česká ves Kamenec. Obce tyto s městem uprostřed tvoří jediný řetěz lidských obydlí, táhnoucí se po celé délce úvalu.

V Kamenci prohlubuje se úval v údolí. K západnímu konci údolí tohoto přiléhá údolí příčné s vesnicemi Sádkem, Oldřiší a Borovou. Příčným údolím protéká v části k jihovýchodu skloněné potok Černý, v části se sklonem jižním potok Bílý, když byl vody své potokem Černým rozhojnil. Na samém jižním okraji úvalu na úbočí Mlynářova vrchu leží nepatrná osada Jelínek, dále k východu ves Modrc.

Nejbližší hranice moravská směrem k Jimramovu nebo ku Svitavám vzdálena jest od středu města 10 km.

---

[1]) **Na severním okraji úvalu jest Velký vrch (603 m), na jižním vrch Mlynářův (652 m) a Findejsův (684 m); na západě strmí nejvyšší v krajině zdejší vrch Lucký (737 m.).**

Město úhledně jsouc stavěno, má dvě náměstí a více pěkných ulic. Na náměstí větším, čtyřhranném stojí radnice, sloup Panny Marie a dvě kašny; na menším jest děkanský chrám sv. Jakuba Vel. Z náměstí onoho jde čtvero hlavních ulic: k západu kamenecká a Komenského (do r. 1892. novohradská, dříve starohradská), k severu litomyšlská, k východu Hegrova (do r. 1876. limberská). Menší ulice jsou: školní, spálená, nová, Otakarova (do r. 1865. kozí), solní, branní a Nový svět; mimo tyto je tu ulička kostelní, vodní, masnokrámská, růžová, hradební (dříve šatlavská[2]) a štěpničná. Obě náměstí a všecky ulice jsou pěkně vydlážděny; náměstí má nad to pohodlné chodníky.

Na předměstích není pravidelných ulic jako ve městě; jsou tu nejvíce pořadí jednoduchá, nepojmenovaná. Na dolním předměstí jest hřbitov s kostelem sv. Michala, s kostnicí a zvonicí, na horním předměstí nová, veřejná nemocnice.

K vychování a vzdělání mládeže má město obecnou a měšťanskou školu chlapeckou i dívčí, školu mateřskou a průmyslovou školu pokračovací; ku všeobecnému poučení a ušlechtění obecní knihovnu, museum a divadlo; z ústavů lidumilných nemocnici, chudobinec a ústav chudinský.

Závodů průmyslových jest nemnoho a skrovných rozměrů; jsou to: měšťanský pivovar, dílna strojnická, založená Hugonem Vorlíčkem, výroba krycí lepenky a chemikalií Fr. Blažka, výroba harmonií Bed. Čápka a sirkárna, zřízená Janem Bouzarem. V knihtiskárně Fr. Popelky, založené Václ. Vetterlem r. 1882., tiskne a vydává se od samého počátku domácí časopis „Jitřenka."

Sčítáním lidu, provedeným 31. prosince 1890., zjištěno bylo přítomného obyvatelstva domácího i cizího

ve městě	1889 osob	(895 muž.,	994 žen.)	ve 226 domech,
na hor. předm.	1754 osoby	(836 „	918 „	„ 287 „
„ dol. „	907 osob	(447 „	460 „	v 141 domě;
úhrnem	4550 obyv.	(2178 muž.	2372 žen.)	v 654 domech;

10 domů nebylo obydleno.[3]) Všech majitelů bytů (stran obývajících) bylo 1038 (443, 387 a 208). Ve městě je 112 domů oprávněných vařiti pivo č. pravovárečných; ostatní domy a domky nazývají tu příbytky.[4])

[2]) Hradební zeď prolomena v uličce této r. 1890.

[3]) Od r. 1880., kdy byli v Poličce 4632 obyv., ubyli 82 obyv. Málo potěšitelný úkaz tento vysvětluje se tím, že v Poličce postrádající spojení železničného, jehož město přes veliké oběti dosíci nemohlo, obchod klesl a průmysl nemohl se ujati.

[4]) Původně bylo 113 pravovárečných domů; právo domu č. 114. prodal majitel Jan Šindlar r. 1881. společnosti pravovárečných měšťanů; dům koupila později obec k účelu školskému. Domy pravovárečné mají tato čísla: 3.—11., 16.—27., 29., 30., 32.—44., 46.—49., 52.—71., 73., 75., 85.—91., 105., 107.—111., 113., 117., 153.—165., 167.—169., 173.—186., 188., 190., 192., 193., 226.

Z osob přítomných mělo právo domovské v obci 2828; 263 domácí byli nepřítomni.

Mezi přítomnými bylo 7 osob slepých, 8 hluchoněmých, 14 choromyslných nebo blbých.

Obyvatelstvo jest národnosti české. K obcovací řeči německé přihlásilo se jen 16 přítomných; mimo tyto bylo zde 9 příslušníků řečí cizích, v říši rakousko-uherské neobvyklých.

Veliká většina obyvatelstva (4353 os.) hlásí se k náboženství římsko-katolickému; evangelíků helvetského vyznání bylo 123, augšpurského 12, israelitů 60; 2 občané byli bez vyznání.[5])

Čtení a psaní znalých osob mužských bylo 1799, ženských 1921; pouze čtení znalých 8 m. a 60 ž., obého neznalých 371 m. a 391 ž.

Hlavním zaměstnáním obyvatelstva jest polní hospodářství a živnosti řemeslné, z nichž nejrozšířenější jest tkalcovství. Polní hospodáři vynikají velikou přičinlivostí.[6])

Správu obce (města a obou předměstí) obstarává 30členný sbor obecních starších č. obecní zastupitelstvo, jež ze svého středu volí starostu a 6 radních; obnoveno bývá vždy po třech letech.[7])

Obci náleží budova školy chlapecké č. 112., škola dívčí č. 95. a 96., dům č. 114. bez práva várečného a mýtní domek č. 87. na horním předměstí. Koncem r. 1890. měla obec 12 jiter 890 čtver. sáhů rozličných pozemků[8]) a 13672 zl. 48 kr. jistin. Tyto budovy, pozemky, jistiny a právo k odbývání trhů tvoří kmenové jmění obecní, jehož bylo ku konci r. 1890. 57072 zl. 88 kr. Jmění věnovaného k určitým účelům, jakým jest jmění ústavu chudinského, nadace školní a nadace k vysazování stromoví, měla obec za 12601 zl. 97 kr.; jmění běžného, v němž zahrnuty jsou hasičské přístroje, nářadí a výzbroj, nábytek kancelářský a školní,

---

[5]) Evangelíci mají svou modlitebnu v domě Jos. Novotného č. 47., israelité v domě dr. Mor. Prudiče č. 57.

[6]) R. 1890. bylo tu 100 koní, 763 kusy hovězího dobytka, 238 koz, 176 prasat a 48 včelích úlů. Chov koní podporuje stanice erárních hřebců v hostinci Fr. Štefky „na zavadilce“ (od r. 1866.).

[7]) Členové nynějšího zastupitelstva obecního jsou: starosta Martin Štěpán, radní: JUDr Vác. Hübsch, Ad. Hledík, Eng. Slezák, Jos. Kovář, Ign. Kukla a Aug. Benoni; ostatní členové: Em. Haupt, Fr. R. Martinů, Jos. Sommer, Jos. Trojtler, Voj. Bien, Jan Nebuda, Jos. Bartůněk, MUDr. Mor. Prudič, Fr. Trávníček, Fr. Čečetka, pisatel, Jos. Hledík, Jan Treitler, Čeň. Dvořák, Al. Šlerka, Ferd. Lichtag, Jan Hlavsa, Ferd. Havlík, Fr. Schlesinger, Jan Valtr, Jos. Hoffmann, Jos. Andrlík a Fr. Lukšíček. — Obecním tajemníkem jest Kar. Krejčí; od něho pochází více pěkných článků z dějin města Poličky, v „Jitřence“ uveřejněných, jichž i tuto v krátkém výtahu užito. Obecním účetním a výběrčím daní jest Fr. Berger ml.

[8]) Jitro (2 korce nebo 3 měřice) = 1600 čtver. sáhů = 57 arů 54·64 m^2; ar = 100 m^2 = $27^4/_9$ čtver. sáhů, sáh = 6 stop = 189·65 cm.

knihovna veřejná a úřední, pomůcky školní, tři býci, pokladniční hotovosť a některé nedoplatky, za 16593 zl. 9 kr. Veškerého jmění obecního bylo tudíž koncem r. 1890. 86267 zl. 94 kr. Dluhů není.

Účet obecní z r. 1890. vykazuje příjem 11153 zl. 12½ kr., vydání 10896 zl. 76½ kr.; účet školní příjem 5983 zl. 58½ kr., vydání 5378 zl. 31 kr. K uhražení potřeby byla t. r. vybírána obecní přirážka rovnající se 43% daně přímé a 17% přirážka školní.[9]) Na r. 1892. rozpočtena potřeba na 10580 zl. 12 kr., úhrada na 3599 zl. 17 kr.; rozpočet školní vykazuje potřebu 2687 zl. 58 kr., úhradu 166 zl. 88 kr. Ku krytí schodku povolena přirážka obecní 50%, obecní školní 18%.

Město uvnitř hradeb o sobě tvoří zvláštní obec místní, která jest majitelkou velkostatku, zapsaného v deskách zemských pod názvem „Držebnosti a vesnice král. věn. města Poličky". Kmenové jmění toto tvoří

a) budovy: radnice úřadům zeměpanským a obci k bezplatnému užívání propůjčená, chudobinec, dům č. 160 t. zv. panský, dům č. 113. škole věnovaný, dům č. 45., věznice č. 28., domek v baště č. 230., jenž ponechává se chudým k bezplatnému obývání, myslivna na Bukovině, 6 hájoven, pivovar ve St. Kamenci, hostinec při něm stojící a j.;

b) pozemky. R. 1890. měla místní obec 2423 jit. 578 čtver. sáhů lesů, 146¼ jit. kopanin a něco jiných pozemků;[10])

c) spravedlnosti: právo stavěti boudy o výročních trzích, právo k vybírání poplatků z místa, právo honebnosti v šesti hájemstvích a podíl z nájemného honitby v Čes. Radiměři;

d) jistiny: cenné papíry, jistiny uložené ve spořitelně a u soukromníků, jichž bylo koncem r. 1890. úhrnem 214.319 zl. 8½ kr. Veškeré jmění obnášelo r. 1890. celkem 376.429 zl. 36½ kr. Dluhů není.[11])

Z výnosu velkostatku platí se za měšťany uvnitř hradeb usedlé daň přímá (domovní, činžovní, gruntovní) a přirážky obecní,

---

[9]) R. 1890. obnášela obci předepsaná daň pozemková, třídní domovní, nájemní, živnostní a z příjmů úhrnem 13.693 zl. 58 kr. (ve městě samém 8589 zl. 70½ kr.) Přirážek zemských, okresních a okresních školních bylo 10828 zl. 48½ kr.; přirážek obecních ve městě 3814 zl. 95 kr., na předměstích 2225 zl. 62 kr. Přirážek obecních školních ve městě 1506 zl. 45 kr., na předměstích 890 zl. 17 kr.

[10]) Lesy na šesti různých místech položené obsahují 8 hájemství: borovské, rybenské, Královec, telecké, bukovské, radiměřské, poličské (Bořiny) a lačnovské. R. 1892. bylo městských lesů 2469 jit. 1168 čtver. sáhů (1421·32 ha). Správa lesní svěřena jest polesnému, t. č. Jos. Stichenwirthovi; jemu ku pomoci jest lesní příruči, t. č. Jos. Čemus. Dozor vykonává 8 hajných a 5 pomocníků. Ku konci let 70tých založil městský polesný Jos. z Obereignerů soustavu lesního hospodářství, která skvěle se osvědčuje.

[11]) Ke jmění místní obce náleží též dva vodovody.

za neměšťany pouze obecní přirážky; z lesů městských dostává každý majitel domu pravovárečného každoročně 8 sáhů (trojmetrů) dříví, majitel příbytku 4 sáhy; na předměstích má 117 domků po $1^1/_2$, 2 a 3 sáhách. Z každého sáhu platí se 50 kr. za práci nádennickou.

R. 1890. obnášel příjem velkostatku 26.621 zl. $98^1/_2$ kr.; mimo to vydáno bylo zdarma měšťanstvu, deputatistům a chudým 1800 sáhů dříví v ceně 16.300 zl. Daní přímých zaplatilo se za měšťanstvo z důchodu místního 3646 zl. $38^1/_2$ kr., přirážek obecních a obecních školních 5321 zl. 40 kr. Všeho vydání bylo 27.344 zl. $95^1/_2$ kr. Na r. 1893. rozpočtěny jsou příjmy na 25.387 zl. 17 kr., vydání na 25399 zl. 88 kr.

Městskou obec uvnitř hradeb spravuje zastupitelstvo místní, 12 členné.[12])

Také horní předměstí majíc něco svého jmění tvoří samostatnou obec místní.[13])

Polička je sídlem okresních úřadů zeměpanských (cís. král.) a okresního zastupitelstva. Úřady zeměpanské jsou: okresní hejtmanství, okresní soud, berní úřad, notářství, okresní oddělení finanční stráže a okresní četnické velitelství.[14]) Prvým třem jakož i úřadu obecnímu propůjčena jest místní obcí radnice; úřadovna okresního zastupitelstva a důchodenský úřad místní jsou v panském

---

[12]) Členové nynějšího zastupitelstva místního jsou: starosta JUDr. Vác. Hübsch, radní: Vác. Benoni, Jan Treitler a Fr. Čečetka; ostatní členové: Jan Nebuda. pisatel, Jos. Thanabaur, Fr. Trávníček, Jos. Andrlík, Fr. Tamele. Alex. Paiger a Ign. Kukla. — Důchodním místní obce jest Voj. Bien, přiručím Al. Krenner.

[13]) Místní zastupitelstvo horního předměstí sestává ze starosty, 2 radních a 9 členův; starostou jest Jan Hlavsa.

[14]) Úředníci zeměpanští jsou: okr. hejtman Kar. Blach, vrchní berní inspektor Jan Schaffer, okr. sekretář Fr. Kubový. konceptní praktikant Jaroslav Nápravník, zdravotní assistent MUDr. Jos. Arnštein, okr. zvěrolékař Jan Soukup; okr. soudce JUDr. Reinhold Eibenstein. adjunkti okr. soudu Fr. Peška a Ant. Matějka, listovní Ad. Kozel, kancelista Ferd. Knobloch; berní Jos. Straka, kontrolor Jos. Plítek. adjunkti berního úřadu Fr. Obermann a Fr. Zázvorka. C. k. notářem jest JUDr. Valerius Hübschmann, c. k. finančním komisařem Fr. Klas, c. k. strážmistrem četnictva Ant. Hrubant, c. k. okr. šikovatelem Fr. Hoffmann.

Okresní zastupitelstvo čítá 30 členů. z nichž 7 tvoří užší výbor. Skládá se ze zástupců obcí venkovských (19), města a dvou městeček (6), velkoprůmyslu (2) a velkostatků (3). Do výboru volí se mimo starostu po jednom zástupci za velkoprůmysl, za velkostatky. za města a za obce venkovské; dva členové volí se ze zastupitelstva. Okr. starostou jest Jos. Šeb. Doubek, majitel parního mlýna v Brněnci. Z domácích měšťanů zasedají v okr. zastupitelstvu: Vác. Benoni, JUDr. Vác. Hübsch, Fr. Čečetka, Em. Haupt, Jos. Hledík a Mar. Štěpán; první dva jsou zároveň členy výboru. — Tajemníkem okr. zastupitelstva jest Ant. Přibyl, okr. zvěrolékařem Bohuslav Šlégl.

domě, kdež jest i okresní záložna, spořitelna města uvnitř hradeb a museum. Dohled ku školám mají školní rady okresní c. k. a místní.[15])

*

Spojení s okolními městy dociluje se c. k. poštou a telegrafem. Se Svitavami a Jimramovem je denní poštovní spojení dvojité, s Litomyšlí a Hlinskem jednoduché. Telegrafní drát jde odtud přes Litomyšli do Pardubic a přes Březovou do Brna.[16])

V Poličce ústí tyto císařské silnice: svitavská, německobrodská a litomyšlská;[17]) okresní silnice jdou odtud do Jimramova, do Bystrého a do Kamence. Všecky silnice udržují se v dobrém stavu.

Polička má hojnosť rozličných spolků. Uváděje spolky zdejší, přičiňuji rok založení a jméno předsedy nebo starosty.

Ku povznesení živností obchodních a řemeslných zřízena byla r. 1888. tato společenstva živnostenská: I. společenstvo živností obchodních (Voj. Šaff); II. spol. živ. potravních (Eng. Slezák); III. spol. živ. stavitelských, pak dřevo, papír a kovy zpracujících (Jan Michálek) a IV. spol. živ. oděvních a textilních (Čeň. Dvořák). Ke společenstvům těmto náležejí také živnostníci obce Kamence, Sádku, Oldříše, Borové a Šir. Dolu. Dle zákona ze dne 8. března 1885. jsou držitelé živností členy, pomocníci držitelů příslušníky společenstva. Pro podporu pomocníků, když onemocní, vydržují společenstva nemocniční pokladnu, k níž povinni jsou přispívati držitelé živností a všichni pomocníci mimo učně.

Spolky vlastenecké: divadelní ochotníci (1819, náměstek ředitele Fr. Trávníček), spolek zpěvácký „Kollár“ (1862, Bed. Čápek), tělocvičná jednota „Sokol“ (1870—1874, 1884, Kar. Tyl), místní odbor Ústřední matice školské (1883, Ant. K. Víták), místní odbor Národní jednoty severočeské (1887, Vác. Netolický);

dobročinné: spolek pro rozmnožení fondu ku zřízení sirotčince „Rudolfo-Stěfanianum“ (1884, Mar. Štěpán), spolek paní

---

[15]) Předsedou c. k. okresní školní rady jest c. k. okr. hejtman Kar. Blach; c. k. okr. škol. inspektorem Jos. Fr. Petr, ředitel měšťanské školy dívčí v Litomyšli; domácí členové c. k. okr. školní rady jsou: P. Jan Bis, zástupce katolického vyznání; Mar. Štěpán, zástupce města; Jos. F. Primus a Al Šlerka, zástupcové učitelstva. K členům okr. škol. rady náleží ještě zástupce evangelického vyznání a tři zástupcové obcí venkovských.

Členové místní školní rady jsou: předseda Mar. Štěpán, obecní starosta; náměstek předsedy dr. Vác. Hübsch, místní dozorcové školní Jan Nebuda (pro školu chlapeckou) a Jan Treitler (pro školu dívčí), P. Jan Bis, Fr. Čečetka, Em. Haupt, Ferd. Lichtag, Jos. F. Primus a Al. Šlerka.

[16]) Poštmistrem jest Ign. Hanus, úředníky poštovními Ond. Ruth a Jan Koch.

[17]) Cestmistrem cís. silnic jest Jos. Horák.

a dívek pro podporu chudé mládeže školní (1888, Jind. Hübschová); dámský odbor spolku červeného kříže (1881, Anna Blachová);

zábavně poučné: Beseda měšťanská (1866—1872, 1882, Ant. K. Víták), Beseda (1879, dr. Vác. Hübsch), Beseda řemeslnická (1884, Ign. Kukla);

střelecké: spolek střelců do terče (byl již na počátku 17. století, Jan Mandlík), sbor c. k. priv. ostrostřelcův (1836, setník Jos. Nebuda);

loterní: „Naděje" (1868, Vác. Tyl), „Důvěra" (1870, Em. Kasparides), „Jistota" (1870, Vác. Netolický);

dělnické: jednota svatojosefská katolických jinochů a mužů (1892, P. Jan Bis), vzdělavací jednota „Svornosť" (1892, Jan Prokop);

pohřební (bývalé cechy řemeslnické): řeznický (Jan Filipí), pekařský (Josef Šlerka), krejčovský (Ign. Kukla), obuvnický (Vác. Krušina), tkalcovský (Dom. Blažek), devatero řemesel (Ant. Killer) a stavitelský (Vác. Heger);

ostatní: literácký (z 15. století, starší Fr. Andrlík a Jan Štefka), hasičský (1876, velitel Aug. Benoni); spolek vojenských vysloužilců (1870, Jan Janele), spolek pro vydržování školy mateřské (1879, Mar. Štěpán), musejní spolek „Palacký" (1881, Fr. Popelka);

V Poličce mají své sídlo ještě tyto okresní spolky: učitelský „Budeč" (1870, Jos. Primus), hospodářský (1875, Fr. Blažek) a hasičská jednota okresu poličského (1887, MUDr. Mor. Prudič).

Vysoká poloha úvalu a nedostatečná ochrana se strany severní činí podnebí zdejší dosti drsným. Zima neomezuje se tu na dobu tří měsíců. Mrazy dostavují se ještě v polovici května a počínají brzy na podzim; naproti tomu bývají letní dny již v dubnu. Stoupání tepla na jaře a klesání tepla na podzim je u nás vůbec velmi nepravidelné; nejméně nepravidelností pozorovati lze v červenci a srpnu. Tuhé zimy a horká léta jsou tu mnohem častější než mírné zimy a chladná léta.

Dle pozorování z r. 1882. je u nás průměrná teplota roční 8·26° C (v zimních měsících —1·32° C, v letních 16·61° C) Nejstudenější měsíc leden má střední teplotu —2·5° C, nejteplejší měsíc červenec 19·5° C. Polička náležejíc k místům v Čechách prostředně teplým má průměrnou roční teplotu o 1° C nižší než Praha, která náleží k místům v Čechách nejteplejším.

Tlak vzduchu střídá se v krajině naší velmi rychlou proměnou. Od března do srpna jest pod normálem, v ostatních měsících nad normálem.[18])

[18]) Učenci přijali výšku rtuťového sloupce 76 cm při teplotě 0° za normální. (Majerova Fysika).

Značná výška a plochosť úvalu ponechávají větru volný průchod. Úplné bezvětří je tu vzácné. Větry západní a severozápadní, majíce převahu, činí naše zimy mírnějšími a léta chladnějšími; zejména vítr severozápadní přinášívá na jaře a v létě citelné ochlazení. Na jaře dostavující se větry severní a severovýchodní rovněž chladno způsobují; na podzim však zabezpečují trvalou pohodu. Většina vichřic přichází k nám od západu; jen krátké vichřice letní, často bouřkou provázené, bývají nejvíce původu místního a mají různý směr.

Deště jsou zde časté, sněhu bývá hojně. Dnů deštivých bývá do roka 145—155, dnů sněživých asi 40. Nejvíce dešťů bývá v červenci, nejméně srážek v lednu; nejmenší počet dnů deštivých má říjen. Perioda mrazu a sněhu sahá od 10. listopadu do 14. dubna. R. 1882. bylo průměrné množství srážek denně 17·09 mm. Deště mají v zápětí značné ochlazení. Dnů s kroupami bývá za rok 6—8, v létě 2—3. Škodlivá krupobití dostavují se dvakrát i třikrát v 10 letech. Bouře nezřídka zle řádící přinášívá proud jihovýchodní od Baldy. Mlhavé dny máme zejména v říjnu a listopadu; nejméně jest jich v červenci. Pošmourní dnové, připadající nejvíce v zimě, mají převahu nade dny jasnými; nejméně jich bývá v létě a na podzim. (J. I.)

Podnebí zdejší, ačkoli drsné, jest přece zdraví lidskému celkem příznivo.[19]) Zhoubné nákazy šťastně kolem chodívají, jak toho důkazem je sloup P. Marie. Dostaví-li se nákaza, nebývá nejprudčí.

Vody nemá úval zdejší nadbytek. Skrovný potok, rybník pod městem (synský), rybník hornopředměstský, trubní, modrcký a pivovarský, některé malé nádržky a nemnoho zřídel jest všecko naše bohatství vodní. Stává se, že za suchého léta nebo za vytrvalých mrazů v zimě nastane citelná nouze o vodu. V tom případě zásobuje se celé město z „haltýře“ na horním předměstí, a jest s podivením, že jediné toto zřídlo potřebě všeho obyvatelstva stačí.

Z trubného rybníka vede se voda do obou kašen na náměstí, ze zřídel pod Jelínkem do kašny u sv. Michala, u střelnice a v ulici kamenecké. Mimo kašny jsou tu veřejné i soukromé studny.

*

Půda městských rolí, nejvíce hlinitá, jest dosti úrodna; avšak chladna nedopouštějí, aby pomýšlelo se na pěstování druhů obilných, značnějšího tepla vyžadujících. Pěstuje se tu tedy hlavně

---

[19]) R. 1890. bylo tu 8 mužů 80–86letých a 25 žen 80—92letých; mužů více než 70letých bylo 76, žen 115.

žito, ječmen, oves; výtěžek pšenice bývá nejistý. Pěstování lenu bývalo zde velmi rozšířeno a výnosno, dokud ho bavlna s trhu nevytlačila.

Žně opozdívají se oproti okolí litomyšlskému až i o 14 dní. Z pravidla počínají žně u nás počátkem srpna, řídčeji ku konci července; výminkou bylo tu viděti r. 1889. mandele na polích směrem k Litomyšli položených již 10. července.

Mimo obilí, luštiny a pícní rostliny daří se tu výborné zelí, řepa, brambory. Záhony mrkve a máku, jindy hojné, s polí zmizely.

Ku chvále zdejších malorolníků dlužno doznati, že všemožně se vynasnažují, aby se svých rolí jak možno nejvíce sklidili.

Role úzké a dlouhé podnes dotvrzují případné pojmenování města. Všech pozemků bylo tu koncem r. 1890. 3241 jit. 75 čtver. sáhů č. 1865 ha 10 a 70 m². Pozemky poličské sousedí s hanskými, stříteřskými, kameneckými, korouhevskými, jedlovskými, modrckými a limberskými.

Štěpařství jest u nás úplně zanedbáno, ač by opatrnou volbou druhů ovocných výborně mohlo prospívati. Zelinářství málo se provozuje. V poslední době rozšířilo se tu pěstování růží.

II.

Pomezí země české ještě ve 12. století pokrýval hustý les v šířce nestejné sice, ale všude dosti znamenité. (Tom. M.) I úval náš kryt byl lesem, táhnoucím se od pramenů říčky Desné až k řece Svratce; na místech nejnižších prostíraly se bažinaté louky lesní. Úplný nedostatek pravěkých památek potvrzuje, že úval zdejší pozdě byl obydlen. —

Praotcové naši měli v širošírých a pustých lesích pomezních veliké zalíbení; věděliť, že jsou jim bezpečnými hradbami proti nepřátelům. Výbojů nemilujíce živili se pilnou prací v úrodných svých vlastech. Pokud jim bylo dojížděti do ciziny pro zboží, kterého, jako na př. soli, doma neměli, postačovaly jim úzké stezky. Byly to cesty, dnešním silnicím nebo voznicím naprosto nepodobné. Táhnouce se hvozdem dlouhopustým přes vrchy a doly, přes řeky a močály, dopouštěly toliko hnáti nebo vésti koně s nákladem, nikoli však jezditi s vozem.[1])

V době války obranné daly se stezky tyto snadno zatarasiti pokácenými stromy (zárubami č. zásekami) aneb i hradbami z navezené země. Proto nemýtěno lesů, zvláště na těch stranách, odkud hrozívalo nebezpečí[2].) (Čít. III.) Od těchto okamžitě dle potřeby zdělaných rozdílné byly ohrady stálé, t. zv. brány zemské č. strážné. Při mnohých stezkách byly u samého vchodu do lesa pevné hrady k obraně stezky a k trhům.

Opatrování přechodů lesem pomezním svěřeno bylo strážím, t. j. obyvatelům při stezkách usedlým, kteří požívajíce rozličných

---

[1]) Důležitou obchodní cestou byla stezka trstenická podél říčky Trstenice, nyní Loučné, mezi hradem Litomyšlí a řekou Svitavou. Tudy přinesena nám sv. Cyrilem a Metodějem víra Kristova; tudy vladařové čeští obyčejně na Moravu cestovali. Také úvalem zdejším byl přechod na Moravu. (Ad. Ch.)

[2]) Pomezní les byl jměním knížecím. Kdykoliv knížata udělovali komu část pomezního lesa, vždy činili výminku, že majitel bera všechen jiný užitek lesní, nesmí les mýtiti, ani pole z něho dělati, ani osady v něm zakládati, ježto by to bylo ke škodě zemské. Teprve během 13. století ochabla přísnosť tohoto pravidla. (Jir. M.)

práv a svobod, brány zemské a hrady pomezní hradili, jich střehli i hájili a ustavičně (i v dobách míru) pozor měli, co se za pomezím děje. (Jir. M.)

Při všech dotčených stezkách, obyčejně u hradů pomezních bývala tržiska, kam cizí kupci, u starých Slovanů hosté zvaní, zboží ku prodeji dováželi;[3]) všecky cesty pak sbíhaly se v Praze, kdež byla tržnice hlavní.[4]) Ze zboží přivezeného vybíralo se clo.[5])

Uvnitř země stavěly se silnice, vydržovaly a střehly se buď robotami zemskými nebo nákladem statkářův, kterým za to knížata povolovali mýta. Také při pomezních stezkách byla mýta z osob a potahů.

Čím více však přibývalo obyvatelstva v zemi, tím více jevila se potřeba, zakládati nové osady (vesnice, újezdy, lhoty) i v krajinách lesnatých; lesů ubývalo na prospěch polí.[6]) (Čít. III.)

Tehdáž vznikla i v úvalu zdejším malá osada při cestě výše zmíněné. Pověsť vypravuje, že na místě, kde teď lékárna stojí, bývala krčma, při ní kovárna a několik dřevěných chaloupek porůznu stojících, lesem obklopených. Zde cestující se zastavovali. (E.)

Horským lukám zdejším říkalo se ve 12. století „na políčkách." Jméno luk přešlo i na osadu. Celé okolí bylo jměním královským.[7])

Na místě starých políček vzniklo ve druhé polovici 13. století město pevné, hrazené, jehož zakladatelem byl král český Přemysl Otakar II.

Město v políčkách nově vzdělati, osaditi a okolí jeho užitečným učiniti nařídil Přemysl Otakar r. 1265. 27. srpna Kunrátu z Löwendorfu, muži v takových věcech zběhlému, a ustanovil jej v novém městě dědičným rychtářem.[8]) Městu daroval

---

[3]) **Při stezce trstenické bylo veliké tržiště hrutovské, kdež prodávala se zejména uherská sůl, chléb a ryby. (Ad. Ch.)**

[4]) **V podhradí pražském postaven byl kupcům cizím zvláštní dvůr, Týn řečený, pro sklady jejich i ku přebývání. Mimo Týna bez dovolení nesmělo se prodávati. (Jir. M.)**

[5]) **Clo odvádělo se v přírodninách nebo v penězích; na pomezí bylo důchodem knížecím. Z výnosu cla při bráně trstenické měly podíl klášter břevnovský, kapitola vyšehradská a klášter litomyšlský. (Ad. Ch.)**

[6]) **I z cizích zemí voláni jsou obyvatelé do krajin našich a zde osazováni; to dálo se nejvíce ve 12. a 13. století. (Čít. III.)**

[7]) **Listinou z r. 1167., již Erben ve svých Regestech uvádí, král Vladislav udílí klášteru litomyšlskému obvod „na lubném" se všemi loukami „na políčkách" a veškeren les od počátku Desné až k řece Svratce.**

[8]) **Kunrátu z rodiny rytířů z Löwendorfu (Löwenbergu, Limberka) propůjčil Otakar právo soudu ve městě a při větších věcech (vraždách a p.) i ve vesnicích v okolí města; menší věci měli souditi rychtáři vesničtí sami. Při Poličce daroval mu 2 lány polí (lán = 60 jiter) svobodné bez úroků a poplatků, 2 masné a 2 pekařské krámy svobodné, v Limberku svobodnou krčmu (krčmy na míli cesty kolem, kromě ve vnitřním městě poličském, nebylo dovoleno zřizovati), některé svobodné mlýny a j. (Ad. Ch.)**

Otakar 50 lánů pozemků a hojně svobod mu udělil.[9]) Osada dosti nepatrná stala se městem svobodným č. královským.[10])

Pro uvolnění obchodu nařídil Otakar, aby šla silnice od Vys. Mýta Poličkou přímo k Brnu; mýto mělo býti vybíráno za městem, nikoli ve městě. (Ad. M.)

Ve 13. století mluvilo se množně „do Políček, na Políčkách" a p.; avšak již koncem 14. století užívalo se čísla jednotného „Polička, do Poličky, v Poličce." (J. IV.)

Jméno města odvozuje se též od starší tvrze nebo města Police, od jakési léčky na nepřítele, od porážky č. políčku, jehož se tu nepříteli dostalo, a jinak. Výklady ty nemají smyslu.

Mezi statky, jež královnám českým za věno vykazovány byly, nalezaly se od nejstarších dob zámek a město Mělník. K nim přibyla později ještě jiná města královská. (Čel. M. 1877.)

Král Václav II. zapsal r. 1305. své manželce Alžbětě (Elišce, také Rejčkou zvané) 20.000 hřiven stříbra z dolů Kutnohorských.[11]) Druhý manžel ovdovělé královny této, král Rudolf I., zapsal jí r. 1307. nových 20.000 hřiven a za nevyplacené věno to dal jí v zástavu města Hradec, Jaroměř, Chrudim, Mýto a Poličku. Odtud jsou města tato věnnými. (Ad. Ch.)

Zastavením města královského přešla vrchní správa nad ním z ruky krále na zástavního pána, město dostalo se v ochranu

---

[9]) Pro snadnější a rychlejší osazení města, v jehož okrsku jedné míle bylo 50 lánů k městu a 750 lánů k vesnicím později vysazeným, neměl nikdo stěhujícím se kolonům překážeti nebo je zdržovati, nikde neměli platiti mýto a clo, a po dvě léta zbaveni byli všech pokut za viny jinde spáchané. (Ad. M.) Z orných rolí mělo obyvatelstvo platiti úrok a poplatek peněžitý. Nově vzdělané pozemky Otakar na 20 let všech úroků a daní sprostil. Po vyjití těchto svobod měli obyvatelé platiti z každého lánu $^1/_4$ hřivny stříbra váhy litomyšlské 6 měr hrachu a 6 měr ovsa toho času v Litomyšli obyčejných. Poličští sproštěni byli též cel a mýt. (H. II., Ad. M. a Ch.)

[10]) Městům dány byly mnohé výsady. Na míli cesty kolem města nesměl se usaditi mimo kováře žádný řemeslník, aby řemeslníkům městským nebyl na ujmu. Ve městě byly trhy výroční a týdenní. — Každé město opevněno bylo příkopy a zdmi, jež samo spravovalo a jichž v čas potřeby hájilo. (Čit. IV.)

V Čechách byla hlavně města královská č. svobodná a poddaná č. šosní (šos = roční poplatek). Města svobodná, buď že některého z panovníků země za zakladatele měla, nebo z jiné příčiny úplné svobody nabyvše, práva a nadání svoje majestáty královskými stvrzené chovala, nejsouce nikomu poddána leč samému králi a jeho podkomoří. (Ehr. M.)

Města poddaná, s povolením královským šlechtou nebo kláštery založená, co do neodvislosti městům královským nikdy rovnati se nemohla. Města svobodná směla hlasovati na sněmích zemských, čehož u měst poddanských, jimiž vládl šlechtic nebo sbor duchovní, nebylo. (Čit. IV.)

[11]) Na pojištění toho postoupeno jí město Hradec nad Labem, kteréž královna vdova, vystavěvši zde úhledný zámek, za sídlo sobě vyvolila. (Křž.) Hřivna, jíž stříbro se vážilo, rovnala se asi 280 gramům váhy nynější. (Čit. IV.)

nového držitele a zváno jest městem ochranným. Věnná města však nepřestala býti královskými, ostávajíce v rukou královых; pouze práva vrchnostenská nad nimi po čas věnování vykonával jménem královny její podkomoří.[12])

Vláda Eliščina nad městy věnnými netrvala dlouho. Již r. 1316. ujal se král Jan měst těch a připojil je ke koruně.

Teprve r. 1363. dal je Karel IV. své čtvrté choti Alžbětě opět zapsati za věno, při čemž ustanoven byl obapolný poměr právní. Měšťané měli do živobytí královй pod panství její náležeti a po smrti aneb v případě, že by králová po smrti manželově znova se provdala, spadnouti na krále a komoru českou.[13]) (Čel. M. 1877.)

Královně a úředníkům jejím náleželo usazovati radu městskou, vykonávati moc soudní a vybírati všeliké platy a užitky.[14]) (Křž.)

Po smrti Alžběty r. 1393. stalo se skutečně, že věnná města připadla koruně, načež král Václav IV. zapsal druhé choti své Žofii r. 1399. požitky z těchto měst jakož i z Trutnova a Králové Dvora. Králová ujala se ihned měst, jmenovavši jim zvláštního podkomořího.

Po několikaletém osvobození věnných měst v dobách husitských navrácena jsou v únoru 1437. do předešlého stavu, když je císař Sigmund manželce své Barboře za věno byl zapsal.[15]) K věnným městům přidružil se r. 1569. Bydžov.

---

[12]) V době posledních Přemyslovcův byla ústřední správa statkův a důchodův korunních v rukou král. komorníka, jemuž k ruce dán podřízený úředník, **podkomoří**. Tomuto svěřeno spravování příjmů plynoucích ze zboží církevního i městského. Na počátku 13. století byl podkomoří úředníkem zcela podřízeným, ale již za Přemysla Otakara II. nabýval samostatnosti a důležitosti. Podřízenosť přestávala, až jen jméno upomínalo na předešlý poměr.

Karel IV. přidal podkomořímu královskému k ruce pomocného úředníka, zvaného **dvorským sudím** nad král. městy č. **hofrychtéřem**, jemuž uloženo společně s podkomořím dozor míti na soudnictví městské a konati spravedlnosť ve případech králi vyhrazených.

Od konce 12. století jmenují se vedle podkomořího krále nebo království českého též podkomoří a hofrychtéř **králové**, kteří byli dvorními úředníky, majíce svěřenou správu důchodův královй.

Na sněmu r. 1497. konaném prohlásil Vladislav II. podkomořství za úřad zemský. Rozhodnutí to vešlo do zřízení zemského z r. 1500. (Čel. M. 1877.)

S úřadem podkomořího spojeny byly jisté platy, které při obnovování rady městské podkomořímu i hofrychtéři královй jednotlivá města odváděla. R. 1834. spojen byl král. podkomořský úřad věnných měst s podkomořským úřadem zemským ostatních měst svobodných. Spojený podkomořský úřad zemský přestal r. 1849. (Křž.)

[13]) R. 1363. vysvědčila Polička a j. města, že dána jsou za pravé, spravedlivé a řádné věno královně Alžbětě, choti Karla IV. na její doživotí. (Ad. Ch.)

[14]) R. 1616. obnášely příjmy královny ze všech věnných měst 620 kop gr. miš. (z Poličky 40 kop). (Křž.) R. 1766. vyplatila Polička šosu královй 93 zl. 20 kr., úřadu podkomořskému 857 zl. V dubnu 1781. uložil podkomořský úřad obci poličské zaplatiti 179 zl. úředních stanci za spustlý tehdáž Králové Dvůr. (Ad. M.)

[15]) V létech 1458.—1475. byla v držení věnných měst Johana, druhá choť Jiřího Poděbradského; 1522.—1531. Marie, choť krále Ludvika; 1531.—1547. Anna, choť Ferdinanda I.; 1564.—1603. Marie, choť Maxmiliana II.; 1614.—1618.

V mezičasí, kdy nebylo královny v zemi, kdy důchody z věnných měst nešly do komory její a věnná města vrátila se ke koruně, vedl správu nad nimi podkomoří zemský se svými úředníky. (Čel. M. 1877.)

Pozvolnými změnami ve zřízení zemském mizela předešlá práva královen k jejich městům čím dále tím více, až zůstal jim na konec jen plat, který tato města pode jménem dotalitium odváděla.[16]) Co do správy hospodářské podléhala věnná města až do nejnovějších dob. král. podkomořskému úřadu král. věn. měst v Praze.

Od r. 1849. řídí se hospodářská správa věnných měst obecnými předpisy, v té příčině pro obce vydanými; v poměru však měst těch ku královně české nic se nezměnilo.

Až do 18. století zachoval se obyčej, že města věnná několikrát do roka, jmenovitě k svátkům vánočním a velikonočním, rozličné dary posýlala královně české a paní své. (Křž.) R. 1706. odeslala ke štědrému večeru dary, jež na úrodnosť dotčených míst vtipně narážejí. Mělník dal víno, Hradec Králové bažanty, Králové Dvůr mřínky, Jaroměř lososy, Bydžôv raky, Vys. Mýto pstruhy, Chrudim pšenici, Trutnov plátno, Polička oves. (E., H., Křž.)

Prvním představeným, sudím č. rychtářem města ustanovil zakladatel Kunráta z Löwendorfu a mnohými právy ho nadal (viz str. 11.). Práva ta potvrdil král Václav IV. 10. července 1392. tehdejšímu rychtáři Václavovi, jeho dědicům a potomkům.

Kdo úřad rychtářský pak až do r. 1474. spravoval, neumíme pověděti. Toho času však koupili měšťané poličští ku své obci rychtářství se všemi užitky a důchody, aniž by známo bylo, od koho. Koupi tuto a držení i užívání vesnic Modrce, Nedvězího, Telecího, Borové, Oldřiše, Kamence, Sádku, Sedlišť, Trhonic, čtyř lánů ku špitáli v Radiměři, osmi lidí s devátým mlynářem v Korouhvi, sedmi lánů bez jednoho prutu a jedné čtvrti v Širokém Dole[17]) a některých práv v Pusté Rybné potvrdil zároveň s výsadami Otakarovými král Vladislav II. 25. února 1474. (H. I. a II.)

Koupě této velké rychty svědčí o veliké zámožnosti Poličky v 15. století. Trhem tím vymaněna byla Polička z poddanosti

---

Anna, choť cís. Matyáše; 1620.—1655. Eleonora, druhá manželka Ferdinanda II.; 1655.—1686. Marie Eleonora, třetí manž. Ferdinanda III.; 1686.—1720. Eleonora, třetí manž. Leopolda I.; 1720.—1750. Alžběta Kristina, manž. Karla VI.; 1750.—1780. Marie Terezie; 1791.—1792. Marie Ludvika, manž. Leopolda II.; 1793.—1807. Marie Terezie, druhá manž. cís. Františka I.; 1808—1816. Marie Ludvika, třetí manž. Františka I.; Marie Anna, manž. Ferdinanda V. (Křž.)

[16]) Dosud odvádí Polička 39 zl. 20 kr. panující králové české; za Hájka platila 93 zl. 20 kr.

[17]) Za Přemysla Otakara měl lán (60 jiter) 12 prutů po 5 jitrech. (N. Sl.)

rychtářův, po výtce pouze králi odpovědných; základ samosprávy obce poličské položen. (Ad. M.)

Získáním rychtářství nabyli Poličští neomezené moci ve sporech soudních. Od té doby sebe a své poddané ve všech věcech sami spravovali, řídili a zastupovali. (H.)

Radu městskou o 12 členech (konšelech) měli již dříve. Král Jan povolil 5. července 1337. měšťanům král. věn. města Poličky a jiných 29 král. měst aby každého roku 6 konšelů z úřadu odstupovalo a na jejich místo měšťanstvo nové osoby ze svého středu volilo. Každý přísežný konšel ostával potom nejméně dvě léta v úřadě, aby se tím jaksi nepřetržitosť správy městské zachovala. Ve věcech důležitých rozhodovala velká obec č. shromáždění všech měšťanův; zástupcové velké obce, obecní starší, přibíráni byli k sezením rady městské.[18]) Vrchní správa města náležela úřadu podkomořskému. (Čel. M. 1879.)

Radě městské přidán později primator.[19]) (H.)

Blahobyt měšťanů zkvétal čilou tržbou. Polička stala se záhy důležitým tržištěm okolního kraje. Králové čeští rozkvět města propůjčováním svobod a vysazováním trhů výročních účinně podporovali. (Ad. M.)

R. 1492. přikoupila obec poličská od Litomyšle ves Makov s Oujezdcem. (Mich.)

R. 1547. Polička jako téměř všecka města královská, účastnivši se odboje proti králi Ferdinandovi I., zbavena byla všech práv, výsad, statků, krátce všeho panství a moci.[20]) (E., H.)

---

[18]) Volba konšelův děla se tenkráte v král. městech nepřímo jako v pozdějších dobách. Na místo odstupujících konšelův navrhla rada určitý počet kandidátův, z nichž podkomoří neb hofrychtéř vybral nové konšely po úradě s t. zv. volenci, jimiž byli zástupcové odstupujících konšelův, starších obecních a velké obce. (Čel. M. 1879.)

[19]) Primatorem jmenuje se ve městech král. a j. člen rady městské, který při obnovení jejím k tomu byl ustanoven, aby úřad purkmistrovský, každého měsíce na jiného člena rady městské přecházející, první spravoval. V poradách konšelů byl první tázán o minění, při hlasování nejprve odevzdal svůj hlas, vůbec byl středem rady a měl rozhodný vliv na záležitosti městské. (N. Sl.)

[20]) K víře evangelické přistoupilo mnoho knížat německých, kteří utvořivše na obranu svobody svého náboženství jednotu ve Šmalkaldech, dostali se do války s katolickým císařem Karlem V.; hlavou spolku byl Fridrich, vévoda saský. Král Ferdinand pomáhal císaři, svému bratru, a žádal, by stavové čeští vojsko na německé luterány vypravili. Tito sebrali sice vojsko, ale přes hranice s ním jíti nechtěli, aby nemusili bojovati proti souvěrcům. Při tom odvolávali se na své staré právo, dle něhož král český bez svolení sněmu moci neměl k zahraničné válce vojska žádati, a pro případ, že by král práva jejich chtěl rušiti, sestoupili se s městy v obrannou jednotu proti němu. Ferdinand tedy jen dobrovolníky a vojskem z Uher a Rakous sebraným mohl císaři přispěti; nicméně zvítězili přece nad evangeliky v bitvě u Mühlbergu (24. dubna 1547.), kdež Fridrich saský byl zajat. Zpráva o tom omráčila všecky, kdož v jednotu proti králi byli vstoupili; nikdo neodvážil se mu více odporovati a mnozí pokorně ho odprošovali. (Dle Děj. čít. Sokolovy.)

Král pokořiv odboj stavův českých přísně ztrestal své odpůrce. Poličce uloženo ve 14 dnech 500 (dle Adámka 1000) kop gr. miš. zaplatiti, všecky

Přijal sice Ferdinand I. na přímluvu mnohých vzácných osob Poličské na milosť i v ochranu a jim všecka provinění, jichž se byli proti němu dopustili, prominul (majestátem v pondělí po sv. Matouši r. 1547. vydaným); také navrátil městu zádušní a špitálské statky (v pátek po sv. Michalu t. r.); ale dědičné vesnice Kamenec, Sádek, Oldřiš, Borovou, Telecí, Modrc, Nedvězí, Trhonice, Sedliště, Makov, dvory kmetcí (selské) s platem ve vsi Korouhvi, Pusté Rybné, Širokém Dole, Oujezdci, Radiměři, s dědinami, lukami, lesy, rybníky a vůbec se vším, co městu bylo odňato, prodal mu teprv r. 1558. ve čtvrtek v den početí P. Marie za 750 kop gr. čes. Kvitance ze zaplacené sumy té vydána 12. prosince t. r.[21]) (H. II.)

Od té doby jako na památku svého provinění platila Polička až do r. 1829. po bílém groši[22]) ze sudu piva, t. zv. penálný tác, někdejší samosprávy však nenabyla; ustanovilť Ferdinand I. také v Poličce r. 1548. král. rychtáře, bez jehož svolení nesměla se konati žádná schůze obce ani rady městské a kterýž měl moc zastaviti každý podnik, jenž se mu viděl čeliti na ujmu koruny. (Ad. M., N. Sl.)

R. 1586. koupila Polička ves Radiměř (na české straně) s platy a půl lesa baninského, při ní ležícího, za 6000 kop gr. čes. od Hertvíka Žejdlice ze Schönfeldu a na Zvoleňovsi, tehdejšího pána svojanovského. Smlouva o trh tento stala se v pondělí po sv. Trojici a svolením cís. Rudolfa II., daným v úterý po sv. Vítě t. r., vložena do desk zemských. (H. II.)

Na sněmu r. 1587. v pondělí po hromnicích puštěna byla také Poličským polovice odúmrtí,[23]) aby město a zdi

---

výsady a svobody odevzdati, zbraň složiti, všecky statky a listiny zápisné i zákupné vydati, clo postoupiti a z každého sudu piva jakož i z každého korce sladu po bílém groši králi odváděti. (H.)

[21]) Pověsť vypravuje, že měšťanky prodávaly šatstvo, peřiny a j. věci a stržené peníze na vykoupení statků obětovaly. (H)

Král Václav II. zavedl r. 1300. první české č. pražské groše, které brzy všeobecné obliby došly. 60 českých grošů (kopa) činilo těžkou č. pražskou hřivnu stříbra (asi 280 gramů). Kdyby cena stříbra po všecky věky byla táž, rovnal by se tehdejší groš 35 kr. a kopa grošů 21 zl. měny rak. Avšak hodnota stříbra byla jindy mnohem vyšší než nyní; protož mohlo se za český groš mnohem více koupiti než dostaneme nyní za 35 kr. (Čit. IV.)

Groš dělil se na 12 peněz bílých. Brzy však počal se horšiti ráz grošů těchto a na hřivnu čistého stříbra počítány 64 groše i více (70, 80). Toto horšení zrna pokračovalo, až r. 1470. platil groš český už jen 10 kr. našich peněz. Za Rudolfa II. platila kopa grošů českých 4 zl. 92 kr., kopa grošů míšenských polovičku; rovnal se tedy groš český (7 peněz bílých) dvěma grošům míšenským. V 17. století měla česká kopa ceny 140 kr., míšenská 70 kr. (N. Sl.)

[22]) Ferdinand I. zavedl r. 1548. troje groše: po 3 haléřích, „bílé" po 6 hal., „hubáčky" po 9 hal. (N. Sl.)

[23]) Odúmrť jest statek, jemuž majitel odumřel, dědiců nezanechav. V Čechách všecky odúmrti právem starodávným a nejstarším na krále přecházely, jenž mohl je dáti, komu chtěl. (N. Sl.)

městské i silnice lépe opatrovali a střelbu i válečné nástroje jednali. (Ad. M.)

Bohatá obec poličská slynula dobročinností a štědrostí svou v šírých vlastech. Studující, učitelé, bohoslovci a kněži z důchodů poličských štědře byli podporováni.[24]) Dobročinnosť tato jest výmluvným svědectvím vývoje humanity i vzdělanosti v tomto městě v 16.—18. století. (Ad. M. 1882.)

Svržením místodržitelův, Viléma Slavaty a Martinice, i tajemníka Fabricia Plattera s oken pražského hradu (23. května 1618.) a zvolením zatímné vlády 30 direktorův (24. května t. r.) počal činný odboj proti císaři Ferdinandu II. Stavové zemí koruny české (Čech, Moravy, Slezska a Lužice) uzavřeli v červenci 1619. památnou konfederaci zejména k obraně svobody náboženské.[25]) Ferdinand II. byl r. 1619. 19. srpna veškerým sněmem a všemi direktory koruny české zbaven a 26. srpna t. r. zvolen jest náčelník německých evangelíků Bedřich Falcký králem českým. (Ad. Ch.)

Polička, stojíc při konfederaci, účastnila se volby této i války proti Ferdinandovi II.; nad to stavům odbojným daně a kontribuce odváděla. (Ad. M., Bíl.)

Vedle svolení všech tří stavův království českého z r. 1619. a také z r. 1596. vypravili Poličští r. 1619. ze statku svého, za 8000 kop gr. míš. odhadnutého, k hotovosti zemské 2 koně a 2 rejthary. Nad to ze 192 domů (mimo 60 domů shořelých) šestnáctého usedlého počítajíc vypravili 12 osob a ze 335 poddaných dvacátého člověka počítajíc 17 osob. (J. VI.)

Z poličských vesnic bylo r. 1620. vypraveno 35 vojínův ze 346 usedlých. Osoby ty oděny byly sukničemi a ozbrojeny halapartnami, ručnicemi, šavlemi, kordy a oštěpy. Touto válečnou hotovostí vzešlo městu, kteréž po požáru r. 1613. sotva se sbíralo, i vesnicím poličským veliké a těžké břemeno. (Ad. M.)

Bitvou na Bílé hoře 8. listopadu 1620. odboj zlomen. Nastalo pokutování na hrdle, na statcích a vyhnanstvím. Šlechta a měšťanstvo trestány nejkrutěji. — Poličce odňaty jsou a cís. rychtáři k spravování odevzdány všecky vesnice, rybníky, lesy, vůbec všecky statky, jak jimi obec poličská r. 1547. v pokutě propadla. (Bíl. Děj. konf.)

Účet tohoto důchodu měl býti skládán vždy při obnovování úřadu podkomořského. Když pak Poličští činění účtů na odúmrť obmeškávali, poručil jim Rudolf II. r. 1589. v úterý po neděli provodní, aby také za minulá léta komoře české bez průtahu takové účty podali. (Ad. M.)

[24]) Studentům poličským vypláceno bylo cestovné (viaticum); mimo to nákladem obecním opatřována jim byla příležitosť, když z prázdnin na studie jeli. Theologům nad to dáván příspěvek na breviář (breviariis) a primici. Podpory tyto zrušeny byly r. 1788. — V žádostech za podporu oslovováni jsou měšťané nejinak než „Jejich Milosti páni.“ (Ad. M.)

[25]) Tehdáž na kratinkou dobu obnovili stavové čeští samosprávu král. měst, povýšivše stav městský na roveň panskému a rytířskému, zrušivše cís. rychtáře v král. městech a j. (Ad. M.)

Stíhána stálými válečnými kontribucemi a ubytováním vojska, klesala Polička úžasnou rychlostí v záhubu. Vítězové bělohorští, zrušivše samosprávu a svézákonnosť staroslavného království českého, nešetřili ani samosprávy král. měst.[26]) (Ad. M.)

K pokorné prosbě Poličských schválil, obnovil a potvrdil Ferdinand II. r. 1628. v pondělí po neděli exaudi všecky milosti, majestáty, privilegia, obdarování, výsady, zvyklosti a práva ve všech punktech a klausulích, avšak s výminkami, obsaženými v listu císaře Ferdinanda I., v pondělí po sv. Matouši r. 1547. vydaném, aby totiž dotčená privilegia, svobody a obdarování na samy toliko měšťany poličské náboženství římsko-katolického se vztahovaly, a aby žádný měšťan, který by téhož náboženství nebyl, jich užiti nemohl.[27]) Pokud by se co v těchže privilegiích, obdarováních a svobodách proti témuž římsko-katolickému náboženství a proti králův českých regaliím, právům a povinnostem nacházelo, to vše jakož i všecky dluhy aneb listy dlužní od předešlého úřadu konšelského a obce v čas rebelie zdělané a na obec uvedené císař Ferdinand II. týmž majestátem vyzdvihl, kazil, mořil, v nic obrátil a za věci mrtvé vyhlásil, takže ony dluhy Poličští platiti povinni nebyli.

Spolu přikázal Ferdinand II. Poličským, aby do obce své za měšťana nepřijímali nikoho, kdož by se s ním a jeho nástupci u víře římsko-katolické nesrovnával; aby nikoho víře této odporného mezi sebou netrpěli a jemu ani ve městě ani na předměstích bytu nepřáli.

Při tom také Ferdinand Poličské vystříhal, aby po ten den žádný, buď on kdokoliv, ani ve městě, ani na předměstích moci neměl a nemohl grunty aneb domy kupovati, ani je najímati, na to pak v nich jakoukoliv živnosť vésti, kdož by za měšťana přijat a ve všem s městem trpící nebyl. (H. II., Ad. M.)

Vypovězením nekatolíkův, kteří byli té doby nejpřičinlivější a také nejzámožnější živnostníci a měšťané v Poličce, zasazena byla hluboká rána blahobytu obecnímu.

Statky movité i nemovité po 30 kacířích z Poličky odešlých, jež katoličtí odhadcové ocenili za 2135 kop 45 gr. míš., a na nichž bylo dluhů a závad za 1105 kop 5 gr. míš., vedle poručení král. komory ze dne 7. října 1630. popsány a svedeny na krále. Svod dokonán teprv 17. ledna 1661.

Dle Ferdinandova majestátu z r. 1628. měla dluhy měst královských a věnných spraviti t. smazati komise traktační. Při zavírání míru vestfálského (1648.) byla tato města ještě statisíce

---

[26]) V Poličce obnovoval radu městskou na jaře 1625. Fabricius Platter. Cís. rychtářem zřídil Fabricius svého milého přítele Johanidesa, kterýž potom v pokořeném městě svrchovaně vládl a obyvatele sužoval. (Ad. M.)

[27]) Za tuto konfirmaci zaplatili Poličští 1. června 1628. při král. dvorní kanceláři taxu 350 šir. tolarů říšských. (Ad. M.)

dlužna. Komise traktační teprv po 20letém vyjednávání své práce ukončila a mnohé věřitele „milostivě“ nanejvýše desátou částkou prokázaných dluhů odbyla.[28]) Takovýmto srovnáním passiv i aktiv, vlastně redukcí passiv, vykonala komise likvidaci předlužených obcí městských, kterouž bylo hospodářství obecní v těchto městech nově založeno. (Ad. M.)

R. 1659. za král. rychtáře Jana Vác. Rycha bylo řízení obce městské v rukou primatora, purkmistra a 11 radních, jimž přidáni dva syndikové a dva právní sluhové. Purkmistrem volen byl každého měsíce jiný z radních. (E., H.)

V 18. století zaujímalo panství poličské 20.126 jit. 1180 $^1/_2$ čtver. sáhů č. více než 2 čtver. míle.[29]) Městské dvory, přední č. Dvořákovský, kamenecký, telecký, špitálský a Broklovský grunt v Sádku byly dobře vzdělány a hojný vynášely užitek.[30]) Při všech těch dvorech bylo každého dne prodáváno máslo, mléko, drůbež, obilí všeho druhu, len, dobytek a j. Statutem ze dne 22. srpna 1729. upraveno rozumně i lesní hospodářství, které před tím nebylo nejlepší, an v lesích poličských té doby „každý co chtěl bral.“[31])

Městský magistrát poličský, skládaje se tehdáž ze 12 volených měšťanův a syndika s hlasem poradným, byl zcela samosprávný: „měšťané sami sobě všechno svým magistrátem řídili, malé taxy platili, protože Polička do III. třídy měst patřila.“ Magistrátní osoby, nejsouce sice valně placeny, za podpory obecné město zvelebovaly a o všemožná ulehčení občanstva pečovaly.[32]) V té

---

[28]) Při této komisi žalovali Poličští na regenta jezovitského semináře olomúckého, že s nimi učiniti nechce pořádek o dluh 1000 kop m., jež si byla obec poličská z nadace při témž semináři (svitavským děkanem Ondř. Maršálkem učiněné) vypůjčila. Komise uznala (19. listopadu 1630.) „obzvláštní pilnosť a pořádnosť Poličských,“ avšak nenalezla, že by ten dluh měl býti přidán; regentovi pak uložila, aby s Poličskými pořádek učinil.

Literácké bratrstvo poličské přihlásilo se při téže komisi 20. února 1655. s dluhem 250 zl. ve stř., jež bylo svého času obci poličské půjčilo. Komise nic nepochybovala (9. prosince 1659.), „že Poličští tento nárok literákův pro další vzdělání pobožnosti a služeb božích skutečně uznati odporni nebudou. (Ad. M.)

Vedle král. nařízení ze dne 7. března 1658. vyznávají dne 17. května t. r. král. rychtář, purkmistr, konšelé a obecní starší na místě chudé obce města Poličky, že všeho dluhu za chudou obci zdejší zůstávajícího jest 9074 kopy 54 gr. m. 6 d. a všech úroků do sv. Jiří léta uvedeného 708 kop 9 gr. $^1/_2$d. (H. II.)

[29]) Rak. poštovní míle = 4000 sáhů = 7586·66 m; čtverečná míle 10.000 jit. = 5755 ha 74 a.

[30]) Jakub z Černé Hory, měšťan poličský, odporučil špitálu příbytek se 2 pruty pole, potomní špitálský dvůr. (H.) Dvořákovský dvůr byl na dolním předměstí. Na horním předměstí byl dvůr Tichovský (Buchtův), při silnici jimramovské dvůr Kašparovský.

[31]) Ceny dříví a prken bývaly v Poličce nepatrné; r. 1698. prodávána hranice šindelů po 17 kr. (r. 1814.—1815. po 6 zl.); r. 1707. prodávali Poličští v Litomyšli prkna po 1 $^1/_2$ kr. (Té doby byla dospělá kachna za 7 kr., husa za 15 kr.) (Ad. M.)

[32]) Obecních pastvin užívali nejvíce za mírný peníz chudší měšťané, dávajíce je jiným ve výnosný podnájem; kopanin z těchto pastvin stále přibývalo. V letech 1760.—1780. vynášely ročně 66 zl. 15 $^1/_2$ kr. Na štípení při-

době založeny pivovary v Kamenci a ve městě, zbudováno nové děkanství, postavena nová radnice, zřízeny kašny na náměstí, socha sv. Jana Nep., socha P. Marie, dlažba, křížová cesta při kostele sv. Jakuba, jenž s nemalým nákladem byl udržován. (Ad. M.)

Od r. 1700.—1785. měla Polička svůj zlatý věk. V té době nejen nádherné stavby provedeny, ale moudrým hospodařením i přes 100.000 zl. se ušetřilo a na úrok uložilo.[33]) (H.)

Také průmysl a tržba počaly v Poličce opět zkvétati. V dubnu 1716. zřízen tu společný cech mlynářů, pekařů, pernikářů a krupařů panství poličského. Soukenictví kvetlo v Poličce již v 16. století. Počátkem 17. století bylo řemeslo nožířské v Poličce tak četně zastoupeno, že si zřídilo svůj vlastní cech. I hrnčíři měli svůj cech.[34]) Obchodníci a řemeslníci cizí, zvláště vlašští, usazovali se zde v 16. a 17. století. Vysvědčení o vyučení se řemeslu vydával po slyšení mistrův magistrát městský. Usazování se židů ve městě Poličští důrazně odporovali. (Ad. M., J. X.)

Hospodářský rozkvět Poličky přerušovaly běhy válečné a pohromy živelní (viz dotčené stati). Nad to reformou magistrátu městského také v hospodářství obecním neblahý nastal obrat. „Když mladší syndikus při městském magistrátu byl zřízen, štěstí měšťanstva počalo se hroutiti.“ Syndikové, dosáhnuvše zvýšení svého i magistrátního platu, „počali zapomínati, že jsou spoluměšťané; čím více měli, tím více žádali, považujíce sami sebe za vrchnosť. Bylo také viděti, že jim více než ostatním měšťanům břicha rostou. Zvyšování platu přišlo do obyčeje; syndikové, ne tak na dobré hospodářství jako na své příjmy mysl obrácenu majíce, hledali kratochvíle, nápoj a kvas.“

Obyvatelé města vidouce, že tak nádherní páni jejich spoluměšťané jsou, nádherností opojeni zhrdli též. Byloť město toho času rekrutirování prosto, měšťané veřejné práce (vyvážky a j.) konati nebyli povinni, zvěř svobodně honili,[35]) v krámu městském

---

bytků a zahrádek prodávány obecní pozemky. Při prodávání těchto pozemků nehledělo se k ploše prodané; kupec zaplatil jen tolik sáhů, kolik kus koupený po délce a šířce měřil (k. p. za pozemek 50 s. dlouhý a 10 s. široký zaplatil pouze 60 s., nikoli 500 čtver. s.) (Ad. M.)

[33]) Koncem r. 1831. zbylo v důchodu obecním 83.913 zl. $20^{3}/_{4}$ kr. ve stř. peněz hotových a jistin. (Ad M.)

[34]) Cech soukenický byl tu již r. 1529. Soukeníci měli zde své pevné tržiště, t. zv. kotce, které stávaly na místě nynější budovy školy chlapecké. (J. X.) Řád tovaryšův řemesla ševcovského z r. 1558. psán jest slohem pěkným, stručným, jadrným. (J. III.) Registra cechu nožířského z r. 1809. a let následujících vyznamenávají se jazykovou dokonalostí, jež však při zápisech pozdějších mizí. (J. X.) Kniha pamětní cechu řeznického, v 16. století zřízeného, má svůj počátek r. 1664. (J. XI.)

[35]) Poddaní ze všech vesnic poličských musili při honbách střelcům zvěř nadháněti; pakli nehonili, musili povinnost tu při městském důchodu zaplatiti. R. 1766. prodáni byli při důchodu poličském 3 jeleni (libra po 4 kr.), 27 srnčův a kůzlat (lb. 4 kr., 3 kusy černé zvěře (lb. 5 kr.), 5 koží kuních a 10 liščích; úhrnem strženo 90 zl. $31^{1}/_{2}$ kr. Naposled byla prodávána zvěř důchodem obecním r

za zvěř jen střelné platili, dříví darmo dostávali, platíce ze sáhu pouze 20 kr. od díla;[36]) nad to bylo jim dříví z lesů obecních robotou až do domu přiváženo, kontribuce řádné, mimořádné a j. byly za měšťany v hradbách usazené z obecních důchodů vybývány (stvrzeno dvorním dekretem ze dne 16. srpna 1782.).

Tato obcí měšťanům poskytovaná dobrodiní byla příčinou velkých prostopášností. Jinou příčinou nekázně bylo zajisté také střídavé vaření piva 113 várečnými měšťany, kteří měli právo po řadě stanovené netoliko pivo vařiti, ale i kořalku páliti, víno a j. nápoje čepovati.[37])

Příklad starších působil i na mládež. Císař Josef II., vraceje se Poličkou do Vídně, „nejrozpustilejší děti z celé země tu natrefil a pozoroval;" i učinil guberniem[38]) Poličským napomenutí, „aby na zvedení dětí svých bedlivěji pozorovali." (Ad. M.)

R. 1785. spravovali město primator, 11 radních, 2 syndikové, 4 obecní starší a městský rychtář při magistrátě. Hospodářství obecní obstarávali: inspektor, spolu komisař nade dvory a robotou, důchodní, spolu výběrčí pivní a solní daně; správce stavitelský, spolu účetní; kontribuční, vedoucí zároveň knihy konskribentní; přehlížitel účtů a polesný s 11 hajnými. (E., H.)

Téhož roku zavedením soustavy Raabské na panství poličském robota lidu poddanému lehčí učiněna.[39]) Pozemky orné a pastviny

---

1774. (strženo 60 zl. 23 kr.), načež honitba pronajata. Poličští poddaní náruživě se oddávali honbě a také do sousedních lesů na zvěř zacházeli. (Ad. M.)

[36]) Asi do konce 17. století počítalo se v Čechách na míšenské groše, potom na zlaté (rýnské). R. 1753. ustanovena měna stříbrná č. konvenční mince (C. M.) a vedle ní r. 1811. zavedena měna vídeňská (šajny).

1 zl. stř. = 60 kr. stř. (105 kr. r. č.) = 3 dvacetníky (po 34 kr. r. č.) = 6 desetníků (po 17 kr. r. č.) = 10 šestáku (po 10 kr. r. č.); 1 kr. stř. = 2 půlkr. = 4 čtvrtkr.

1 zl. šajnu = 20 grošů šajnu po 3 kr. = 60 kr. šajnu (42 kr. r. č.) = 80 grešlí; 1 kr. šajnu = 2 půlkr. č. tróniky = 4 vídeňské. Před r. 1815. platil groš šajnu 15 kr., dvougroš 30 kr. šajnu; t. r. klesl groš na 3 kr. šajnu.

100 zl. víd. č. = 40 zl. konv. m. = 42 zl. r. č.

Od r. 1857. trvá měna rakouská. (Dle rozl. pram.)

Zákonem ze dne 2. srpna 1892. zavedena měna korunová; provedení zákona toho zůstaveno roku příštímu.

[37]) Řádné prodávání piva v oprávněných hostincích bylo v Poličce teprv r. 1802. upraveno; pálenek bylo tu tehdáž 9. (Ad. M.) Za Eiselta a Hájka pálila se kořalka ve 20 domech.

[38]) Gubernium nazýval se nejvyšší správní úřad zemský v zemích mocnářství rakouského mimo Uhry. Úřadové tito podřízeni byli c. k. dvorní kanceláři ve Vídni. Na místě gubernií nastoupila r. 1849. nynější místodržitelství. (N. Sl.)

[39]) Dokud v Čechách platily staré řády slovanské nebyl lid český nevolným; ještě na začátku 15. století nebylo v Čechách tělesné, osobní roboty lidu. Nevolnictví bylo do Čech zavlečeno z Německa. Nejdříve ujímalo se tu na statcích velkých řeholí, cizími, většinou německými mnichy osazených. Kláštery, nemohouce rozsáhlé državy své samy vzdělávati, pouštěly drahně statků svých v držení a užívání obecnému lidu za práci, již na statcích klášterních bezplatně vykonávati musil, za robotu. Kleté časy nevolnictví

při dvorech byly měšťanům a poddaným bez požádání tržní ceny v dědičný nájem rozděleny (lesy a rybníky si město ponechalo), stavení dvorská v mírných cenách prodána a z nich mnoho obydlí zřízeno. Robotní povinnosti poddaných změněny v náhrady peněžité, ve lhůtách měsíčných splatné. Na rozdělených gruntech vznikly mnohdy nové osady (familie), jako k. p. při samém městě Nová Kamenec. Dobré účinky těchto opatření dovršeny ještě založením „Josefinského katastru" a nových knih pozemkových; prvým docíleno soustavnějšího a spravedlivějšího rozvržení daně, druhým rozmnožena veřejná právní jistota. Stav ten potrval do r. 1848., kdy poslední zbytky roboty a poddanství odstraněny.[40]) (—í J. I.)

R. 1787. 12. června nařídil císař Josef II. nové uspořádání magistrátu, dle něhož ustanoveni v Poličce: purkmistr a 4 radní, všichni v právech zkoušení, tajemník (sekretář) a spolu magistrátní zapisovatel, protokolista (zapisovatel přijatých spisů,[41]) registrátor, výpravčí (expeditor) a taxátor, důchodní, přehlížitel účtů (revisor, raitoficír, raitoficiant), obstarávající zároveň knihy pozemkové, 3 kancelisti, 3 právní sluhové, 4 strážníci a 2 strážcové vězňů. Při úřadě hospodářském ustanoven návladní dozorce, 3 zástupcové měšťanstva (representanti), hospodářský ředitel, správce stavitelský,

---

v Čechách počínají po nešťastné bitvě u Lipan r. 1434., když byla nad lidem českým zvítězila šlechta. (Ad. J. VII.)

Poroba lidu selského dovršena byla v dobách pobělohorských, když na místě domácího panstva dosedla šlechta cizácká, jež nemajíc pro potřeby lidu citu ni smyslu, měla jej pouze za materiál k rychlému obohacení. R. 1680. poměry ty staly se přímo nesnesitelnými, takže ujařmený lid povstáním hleděl dodati důrazu spravedlivým žádostem za úlevu. Polehčení, nařízená císařem Leopoldem I., zůstala však většinou na papíře, ana cizácká, lidu nepřátelská byrokracie provádění jejich mařila.

Značnějších úlev dosaženo teprve za cís. Marie Terezie a Josefa II. vydáním „robotního patentu" z r. 1775.; avšak nejkrutější poroba, poddanosť tělesná, zrušena teprv r. 1781. Poddaní mohli bez dovolení vrchnosti stěhovati se a volně řemesla i umění provozovati; zároveň nařízena nová polehčení roboty.

Na ulevení roboty nařízen vrchnostem z kanceláře císařské dvojí způsob: pozemky hospodářských dvorů vrchnostenských měly býti poddaným buď v dědičné užívání dány nebo periodicky pronajímány. Jednání vrchnosti s poddanými řídili zvláštní cís. komisaři. O výsledku sepsány pak zvláštní úmluvy, kteréž nabyvše sankce císařské, vydány poddaným s názvem obhajovacích listů, obsahujících míru jejich práv a povinností.

Město Polička zvolilo systém první, zvaný dle jeho původce, dvorního rady Fr. Ant. Raaba. Úmluva s poddanými podepsána r. 1785. 3. února. Sankce císařské dostalo se jí 5 ledna 1798. (—í J. I.)

[40]) Robota byla zrušena cís. patentem ze dne 28. března 1848., zákonem pak ze dne 7. září t. r. naprosté zrušení poddanství a vyvazení selských pozemků znova doloženo. (Pop. J. VII.) Polička obdržela v úpisech 118.330 zl. stř. (124.246 zl. 50 kr. r. č.) vyvazovacího kapitálu. (J. X.)

[41]) Při úřadech bývá zvláštní oddělení, podávací protokol, pro přijímání spisů, které se děje pevně ustanoveným způsobem, tak aby dříve podaný spis přednosť měl před pozdějším. K tomu cíli opatří úředník v podávacím protokole každý podaný spis běžným číslem.

výběrčí daní, polesný, písař, 2 drábové a 10 hajných.[42]) (E., H.)

Do tohoto nového magistrátu mohli býti voleni pouze právníci a to 16 voliteli, měšťanstvem zvolenými. Když pak tito volitelé své právo řádně a správně nekonali, byly osoby magistrátní vyššími úřady přímo dosazovány. Polička vyzdvižena jest do II. třídy, měšťané musili platiti větší taxy.[43])

Zrušením samosprávy městské a zřízením velikého byrokratického apparátu Josefinského nebyla zvelebena správa obecní, ani obecní hospodářství. Noví páni provozovali v Poličce vládu tureckou. Zlým hospodařením zvláště lesy obecní hynuly. Nevěrní hajní a polesný nalezali při úřadě poličském valné podpory.[44]) Nepořádky dostoupily výše takové, že bylo úřadu podkomořskému nejednou zakročiti, aby byly odstraněny. (Ad. M.)

R. 1813. dekretem c. k. dvorní kanceláře zrušeno bylo místo jednoho radního a dekretem téže kanceláře ze dne 5. října 1825. místo druhého radního; mimo to zrušena místa druhého právního sluhy, dvou strážníků a obou strážců vězňů. (E., H.)

R. 1848. přestal rozdíl mezi městy královskými a poddanými, a r. 1849. 4. března obcím vůbec udělena samospráva.[45])

*

Když soukeníci, r. 1597. ještě četně zastoupení, vymizeli (1721.), rozmnožil se velice počet tkalců. Zámožné soukenictví ustoupilo chudšímu tkalcovství. (J. X.)

---

[42]) V řízení soudním přivtělena jsou magistrátu poličskému některá okolní panství, jako Bystré, Nové Hrady a j. (H.)

[43]) Čestné povýšení do II. třídy pokládalo měšťanstvo za pouhé břemeno, závidíc bohatším městům, Litomyšli a Svitavám, nižší třídu a litujíc bývalého bohatého výnosu za starého magistrátu. (H.)

[44]) V lesích poličských se hrozně hospodařilo. Při vyšetřování podvodů v těchže lesích spáchaných bylo r. 1782. shledáno, že po výtce úřadem lesním byly zpronevěřeny a zcizeny 4773 kmeny dříví, což bylo dle seznání vyšetřovací komise sotva čtvrtinou veškerého zcizení. Po nálezu r. 1783. 26. října učiněném bylo v těchže lesích zcizeno 2315 kmenů v ceně 739 zl. 2 kr. a 123 kmeny v ceně 153 zl. 12 kr.; hajní a myslivci byli odsouzeni k náhradě 309 zl. 30 kr. důchodu obecnímu. Statutu z r. 1729. nikdo si nevšímal.

Ve stížnosti na nepořádky v obecním hospodářství, již podalo 98 občanův král. úřadu podkomořskému dne 9. května 1792., označen polesný Košina jako „skutečný zhoubce obecních lesů." Týž byl následujícího roku úřadem podkomořským propuštěn. Žaloby podobné se opětovaly. Horlivým ochráncem zlých hospodářů lesních byl purkmistr Felix Beránek, na nějž i jinak zle žalováno. (Ad. M.)

[45]) Posloupnosť purkmistrů poličských od nového uspořádání magistrátu: 1787. Felix Beránek, 1793. Med. Dr. Jos. Tichý, 1809.—1813. bylo místo purkmistra neobsazeno, 1813. Jos. Dolanský, 1822.—1825. místo opět zastupováno, (E.) 1826.—1836. básník Šeb. Hněvkovský, 1837. Jos. Pihera; purkmistři občanstvem volení: 1849. Jos. Fr. Doubek, 1850. Jos. Smola, 1852. Jiří Bouzar (substitující, od r. 1854. skutečný), 1861. Leop. Faiman, 1865. Jos. Smola, 1867. Jan Bouzar, 1873. Jos. Thanabaur, 1884. Fr. Lichtag, 1886. MUDr. Mor. Prudič, 1890. Mar. Štěpán.

R. 1780. počaly u nás dodávky plátna, když cís. Josefem II. zřízena byla c. k. hospodářská komise v Kremži. Zdejšího cechu došlo vyzvání k dodávkám plátna a cvilichu předepsané míry, a poskytnuty k tomu c. k. dvorní válečnou radou peněžité zálohy. Zboží zasýlalo se do Kremže prostřednictvím c. k. hejtmana, v Litomyšli ustanoveného.

Dodávky tyto převzali od cechu r. 1782. měšťané zdejší Jan Branteyl a Fr. Dlouhý na smlouvu s c. k. hosp. komisí, která přeložena byla do Vídně (1784.) a odtud do Štokravy (1788.).

Později vznikly podobné komise v Brně, St. Budíně, Štýrském Hradci, Veroně, jimž potřebné druhy pláten z naší krajiny se odváděly. Zároveň posýlalo se mnoho zboží do Lanškrouna c. k. obchodnímu radovi Exlebenovi a potom jeho synu, který je c. k. pražské komisi dodával. Obchodem plátenickým zanášelo se po r. 1830. 16 obchodníků. Stavů tkalcovských bylo ve městě na 300; také v okolních vesnicích se tkalo.

Tření a předení lenu obstarávaly nejvíce ženy a děti, jež veliké zručnosti v tom nabyly. Nejvíce vesničanů živilo se bílením pláten, ježto výtěžek polního hospodářství byl skrovný. V Poličce a v Radiměři bylo po dvou mandlech. K dopravě zboží bylo třeba četných povozů, které ze Štokravy přivážely sůl. Značný byl tedy počet těch, kdož obchodem plátenickým výživu si pojišťovali. I mnoho surového lenu se prodávalo. Průměrný roční příjem obchodu plátenického byl 800.000 zl. k. m.

Semeno lněné přiváželi zvláštní obchodníci z Vratislavi a Hlohova; jednotlivé druhy pocházely z Rigy, Libavy, Vindavy a Pernavy. Na celém panství silo se ročně 2400 měřic lenu v ceně 30.000 zl. k. m. (E.)

K panství poličskému patřilo do r. 1848. 26 vesnic. Vypisuje, co při nich vzhledem k Poličce jest důležito nebo jinak zajímavo, mám zření k tehdejšímu jejich stavu. Mimo dvě ku konci uvedené vesnice německé byly a jsou všecky obydleny obyvatelstvem českým.

Děkanství poličské.

1. Sádek, 107 dom. čísel. Zde bývaly rybné sádky (haltýře) městské. Filiální kostel nejsv. Trojice vystavěn byl r. 1713. Triviální školu vystavěla r. 1792. obec poličská, kteráž i učitele k ní dosazovala. Po zavedení Raabského systému (1785.) zřízeny tu nákladem a k užitku městského důchodu pálenka a koželužna.[40]) Byly zde 4 panské mlýny a 1 selský.

---

[40]) Adámek tvrdí, že koželužnu sádeckou založil okolo r. 1735. koželuh Jan Radda z Chrudimi, jenž platil do důchodu poličského 10 zl. ochranného.

2. Stará Kamenec, 83 d. č. Od r. 1706. je tu pivovar na 16 sudů, z jehož užitku placeny berně za měšťanstvo ve zdech městských usedlé. Vedle pivovaru bývala (asi do r. 1826.) konírna pro cís. hřebce; naproti němu je selský mlýn. Při pivovaru byl rybník pivovarský, výše k městu rybník Maršálkovský. Jižně od Kamence vede úžlabím cesta „stará ves“ zvaná. Povídá se, že tu byla ves, již Švédové poplenili a spálili.

3. Nová Kamenec, 29 d. č. Povstala r. 1785., když zdejší dvůr městský lhotníkům[47]) v dědičný nájem byl rozdělen.

4. Jelínek, 5 d. č. Odtud vede se voda do města.

Fara borovská.

5. Borová, 123 d. č. Je tu kostel sv. Markety, evangelická modlitebna, fara katolická (od r. 1787.), fara evangelická (od r. 1785.), škola r. 1790. nákladem městského důchodu vystavěná, zprvu triviální, k níž dosazoval učitele magistrát poličský, a dva selské mlýny. Správu duchovní při církvi katolické zastává farář s kooperátorem.

6. Oldříš, 159 d. č., 2 panské a 3 selské mlýny. Při vsi této nedaleko Borové je zádušní pole (34 jit. 161 čtver. sáh), kdež děkanové poličští své hospodářství měli a v létě sídlili. Z role té užívá 10 měr farář borovský.

7. Betlém, 8 d. č. Stojí na panské půdě, jež byla lhotníkům po 20 měřicích výsevku v dědičný nájem rozdělena.

8. Blatina Horní a Dolní, 9 d. č. Byla podobně založena jako Betlém.

9. Bukovina, 4 d. č. Zde jest obydlí polesného, jejž obec poličská v druhé polovici 18. století pro lepší dohled na své lesy usadila.

10. Svatá Kateřina s filiálním kostelem téhož jména, s panským mlýnem a hospodou „na bále.“ Ves tato, ležíc na panské půdě litomyšlské, novohradské a poličské, náležela třem vrchnostem. Poličce náleželo 5 dom. čísel a kostel. Ten byl původně dřevěný; r. 1660. vystavěn kostel prostrannější z kamene. Má výnosné záduší. Škola byla nově vyzdvižena a vystavěna přičiněním faráře borovského Vinc. Krombholce na počátku tohoto století.

11. Cerkytle, 8 d. č. a panský mlýn.

12. Pustá Rybná. Ze vsi této náleželo 88 čísel Poličce; ostatní patřilo k panství rychmburskému. Při zdejším kostele sv. Bartoloměje jest povinen borovský farář v neděli a ve svátek

---

[47]) Lhota, lhůta = prodlení, čekání, též doba určitá smlouvou nebo právem (termin). Poněvadž za starodávna bývaly dvory a osady nové na jistou dobu neb lhotu, i několikaletou, od poplatků osvobozeny, zvány často samy Lhotami. (N. Sl.)

služby boží obstarávati, maje k tomu duchovního pomocníka. Kostel pochází od sklářů, kteří zde v 17. století sklo robili. Byla tu škola evangelická, školka katolická, přičiněním faráře V. Krombholce zřízená, a selský mlýn.

13. Kobylí, 8 d. č.

14. Světy, 3 d. č., na vymýtěné půdě panské.

Lokalie telecká.

15. Telecí, 157 d. č. a 3 selské mlýny. Od r. 1787. je tu místní duchovní správce při kostele sv. Maří Majdaleny. Ku škole katolické opatřovala učitele městská obec poličská. Pro evangelíky je zde fara s modlitebnicí od r. 1783. a škola. Před zavedením Raabského systému býval tu městský dvůr, jenž osadníkům byl rozdělen; z něho povstalo Nové Telecí s 11 lhotníky. Z obce této odvádělo se každoročně panství bysterskému 12 strychů, 2 věrtele a 15 kr. pode jménem poškvrn; když pak od zdejšího dvora prodán byl r. 1659. 18. dubna pustý rybníček a něco luk panství tomu za 6 strychů a 2 věrtele každoročního sypání, zbylo pro budoucí časy k odvádění 6 strychů a 15 kr.[48]) Nad Telecím pne se Lucký vrch, nejvyšší na panství poličském.

16. Mrhov, 2 stavení a

17. Lantraty, 4 stavení; obé na vymýtěné půdě panské.

Lokalie korouhevská.

18. Korouhev. Městu náleželo 27 d. č. a mlýn; ostatní patřilo k panství bysterskému. Na straně bysterské stojí kostel sv. Petra a Pavla a lokalie, k níž bysterská vrchnosť dosazuje duchovního správce. Také škola bývala pod správou bysterskou. Ze dvou rychtářů byl jeden na Bystersku, druhý na Poličsku. Dokud tu byl toliko jeden rychtář na Bystersku, povinni byli poličští poddaní za jeho službu každoročně 2 strychy žita, tolikéž ovsa (poškvrn) a 2 slepice vypravovati.

19. Sedliště, 30 d. č. a selský mlýn při řece Svratce. Před r. 1586. odvádělo se ze Sedlišť a ze Širokého Dolu panství svojanovskému, k němuž toho času Bystré patřilo, každoročně 13 strychů žita, tolikéž ovsa (poškvrn) a 10 slepic; toto sypání odkoupila obec poličská řečeného roku za 236 kop a 15 gr. čes. od rytíře Hertvíka Žejdlice ze Schönfeldu a na Zvoleňovsi, t. č. držitele panství svojanovského a bysterského.[49])

20. Trhonice, 34 d. č. a selský mlýn. V okolí dávala obec poličská vápenec dobývati a z něho černé vápno páliti.

---

[48]) Strych č. korec = 93·61 l, 21 čes. korec = 32 víd. měřicím; věrtel = $^1/_4$ korce.

[49]) Páni svojanovští požívali honů, platů obilných a j. na gruntech městu Poličce náležejících, zejména ze Sádku, Kamence, Modrce, Trhonic, Jimramova, Sedlišť, Šir. Dolu, Telecího, Oldřiše, Borové a Nedvězího. (H. II.)

Fara bysterská.

21. Nedvězí, 56 d. č. Triviální škola zdejší postavena byla na počátku tohoto století.

Fara sebranická.

22. Široký Důl. Poličce náleželo 57 d. č.; ostatní i s filiálním kostelem sv. Jana Křt. patřilo k panství litomyšlskému. V příčině poškvrnu viz Sedliště.

Fara morašická.

23. Makov, 98 d. č. Je zde filiální kostel sv. Víta. Ku škole triviální dosazoval učitele magistrát poličský. Vesnice tato připadla městu Poličce r. 1492. koupí od měšťanstva litomyšlského, z části pak darem Jakuba z Černé Hory, měšťana poličského. Užitek odtud plynoucí ustanoven byl na výživu a ošacení špitálníků poličských. Na zapravení trhové ceny za Makov prodalo měšťanstvo poličské s vyšším povolením roli svého faráře (15 prutů), která ladem ležela a malý užitek nesla; faráři pak vykázán příjem jiný, neznámo jaký.

24. Oujezdec. Městu náležely toliko 3 statky; ostatní patřily k panství litomyšlskému. U vsi této jest palouček asi 35 kroků dlouhý a 23 kroky široký, nízkými, růžovými keři porostlý. Milé jest podívání na růžinky v květu. Jako bys viděl červený koberec, uprostřed polí prostřený. Odtud jmenuje se to místo červený č. růžový palouček. Rusové, přišedše r. 1813. do této krajiny, pilně ptali se po místě tom a nalezše je, líbali zemi, na níž prý po hrozném krveprolití blahý mír bude uzavřen. Palouček zachovává se ze šetrnosti a z bázně před neštěstím, jemuž prý propadli všickni, kdož odvážili se zde orati.

Fara limberská.

25. Modrc, 53 d. č. Venkovská škola zdejší byla pod patronátem města Poličky. Z rybníka, někdy k Hegrovskému statku patřícího, vede se voda do města. Nedaleko jsou lázně Balda č. Zlatý pramen.

Fara radiměřská.

26. Radiměř. Poličce náleželo odtud 225 d. č., ostatní nemenší část je již na půdě moravské. Faráře dosazuje vrchnost kunštátská střídavě s městem Poličkou dle smlouvy ze dne 6. prosince 1727. Kostel sv. Anny (vystavěný r. 1775., J. III.) je na půdě moravské. Škola vystavěna byla oběma jmenovanými

Trvalou památkou oněch poměrů jest osada Benátka při samém Jimramově, jež byla v dobách těch městem Poličkou založena za účelem přímého dohledu k tomuto odlehlému majetku. Původně založeno bylo 10 chalup, nyní je jich 13; osada patří k místní obci Trhonické. (—í J. III.)

Pokřtěním knížete českého Bořivoje r. 873. kleslo pohanství v Čechách; křesťanství rozšířilo se nejdříve ve východních Čechách, kdež sv. Cyril a Metoděj prvé chrámy křesťanské na hradech Litomyšli (r. 864.), Hradci a j. založili, zasvětivše je sv. Klimentu, jehož ostatky na Krimu nalezli.[51]) (Ad. Ch.)

Slavnou bullou, již dne 30. dubna 1344. vydal papež Kliment VI., bylo posavadní biskupství pražské (zal. r. 973) ze všelikého područí arcibiskupa mohučského vyňato, na arcibiskupství povýšeno a jemu olomúcké jakož i litomyšlské biskupství, jež teprv nově založiti se mělo, podřízeno. Hlavou církve české byl právě nezapomenutelný Arnošt z Pardubic. Jeho povýšení oslaveno bylo v Praze dne 21. listopadu t. r. velikou slavností. Při tom také dosavadní premonstrátský klášter v Litomyšli proměněn v sídlo biskupské, a opat jeden téhož řádu posvěcen první na biskupství litomyšlské. (Pal. Děj.)

K biskupství litomyšlskému přivtěleny byly dekanáty chrudimský, mýtský, p o l i č s k ý a lanškrounský, dosud k archidiakonátu hradeckému patřící.[52]) R. 1350. bylo v dekanátu poličském 27 farních osad.[53]) (Ad. Ch.)

Když za krále Václava IV. a jeho nástupců přijímání pod obojí po vlastech českých se šířilo, přistoupilo i obyvatelstvo města Poličky k novému učení. (H.) Poličský kněz pod obojí, Beneš, složil mimo jiné píseň „Otče náš, milý Pane, daj nám ducha dobrého", která podnes se zpívá.[54])

Vynikající kněži pod obojí v Poličce byli též: děkan Šimon Litomyšlský (1563.—1585.), jenž skládal kostelní písně a za něhož dokončena stavba kostela sv. Michala; děkan Michal (1598. a 1605.), muž příkladný; děkan Matěj Stříbrský (1607.—1610.) a poslední

---

[51]) Při trstenické stezce jest dosud v Ostrém Kameni (Rausenšteině) kaple, sv. Cyrilu a Métoději zasvěcená. (Ad. Ch.)

[52]) V 11. století byly Čechy rozděleny v archidiakonáty; ve 14. století bylo jich 10. (Ad. Ch.)

[53]) Polička, Sebranice, Široký Důl, Dolní Újezd, Cerekvice, Litrbachy Trstenice, Opatov, Dětřichov, Semanín, Koclířov, Bystré, Trpín, Jedlová, Korouhev, Borová, Morašice, Janov, Karle, Květná, Mikulč, Limberk, Banín, Rohozná, Vítějeves, Svojanov Bělá Německá. (Ad. Ch.)

[54]) V mapě Čech Mik. Claudiana z r. 1518. poznamenána jest Polička jako město husitské. (Ad. Ch.)

děkan pod obojí, Tobiáš Cichoraeus (1619.—1624.), kteří sepisovali mravoučná i náboženská pojednání.[55]) (Ad. Ch., J. II.)

Po r. 1519. počalo v Čechách mezi utrakvisty ujímati se učení Lutherovo a rychle se vzmáhalo. V Poličce počal zaváděti novoty evangelické[56]) děkan Adam Kouřimský (1585.—1588.); děkan Adolf Oustecký, spisovatel český, byl za náklonnosť svou ku kalvínství trestán a již prvý rok po svém zřízení v Poličce vyzdvižen (1596.). Také děkan Jan Hortulus Vodňanský (1610.—1619.) byl horlivým evangelíkem.[57])

Po bitvě bělohorské nastalo utiskování nekatolíkův; tito byli císařem Ferdinandem II. r. 1624. zbaveni práv občanských, r. 1627. 3. května pak dokonce z Čech vypovězeni. Ochraňování nekatolíkův trestáno bylo velikými pokutami. (Ad. Ch.)

V cizině úpělo kněžstvo utrakvistické v strašné bídě; poslové českých exulantů putovali českými městy sbírajíce dary ubohým bratřím.[58]) (Ad. M. 1882.)

Ferdinand II., potvrdiv r. 1628. výsady a práva městu Poličce, přikázal, aby žádný nekatolík za obyvatele, tím méně za měšťana přijat a trpěn nebyl. Docíleno tím, že r. 1628. zdála se býti Polička zevně katolickou, ale srdcem zůstal mnohý víře své věren.[59]) (H.)

R. 1634. 19. června bylo rozkázáno stíhati a přísně trestati emigranty a predikanty v Čechách. Podobný rozkaz byl také r. 1641. 23. listopadu vydán hejtmanem kraje chrudimského a král. podkomořím Vil. Jin. Bezdružickým z Kolovrat, kterýž r. 1642. 16. ledna Poličským přísně rozkázal vykonati konskripci. Poličští ohlašují již 21. ledna t. r., že dle nařízení přísežnými osobami

---

[55]) Děkan Jan Oupický (1588. — 1590.) nejednou vzat u trestání na radnici staroměstské za zlé skutky. (Ad. Ch.)

[56]) Evangelici uznávají za základ své víry pouze evangelium. Jménem tím nazýváni byli od r 1527. přivrženci učení Lutherova č. luteráni. R. 1529. uzavřel církevní sněm ve Špýru, aby luteráni zachovali mši sv. a svátosť oltářní, dokud by budoucí sněm církevní o věcech těch nerozhodl. Proti tomuto usnešení podali stoupenci Lutherovi ohražení č. protest; odtud nazývají se protestanty. Sněmu v Augšpurce předložil Luther 25. června 1530. soustavu svého učení, kteráž pode jménem augšpurského vyznání známa jest. Od evangelíků augšpurského vyznání č. luteránů liší se evangelici helvetského vyznání č. kalvinisté, jinak církev reformovaná. (N. Sl.)

[57]) Konsistoř pod obojí, zřizujíc děkany a kněze v Poličce, vždy nařizovala, aby staré řády církevní rozmanitými novotami ani v kostele, ani ve škole nebyly porušovány. (Ad. Ch.) Císař Rudolf II. uložil Poličským r. 1589. ve středu po sv. třech králích, aby kněze své toliko od představené konsistoře přijímali. (E., H.)

[58]) Rodák poličský, kněz Ondřej, zdržoval se v Lešně, kdež při něm žil také Vác. Štaček z Poličky; tento píše r. 1638. 18. srpna svému strýci Vác. Vortovi, měšťanu poličskému, že v Lešně při svém strýci Ondřeji s manželkou svou při těžké práci bídně živ jest, prosí za pomoc i podporu jakož i za zprávu o pozůstalosti po zemřelé matce své. (Ad. M. 1882.)

[59]) Bezúhonností neskvěli se té doby ani katoličtí kněží v Poličce; zejména děkan Ad. Vác. Šnurius (1638. -1640.) ku stálým stížnostem občany chováním svým podněcoval. (Ad. Ch.)

„dům od domu ve městě i na předměstích visitirovali a na vše gruntovně se vyptali“; na vesnicích že totéž rychtáři s konšely vykonali, predikanty že přísně napomenuli, aby se s Jeho Milostí Císařskou u sv. víře římsko-katolické srovnali: někteří že tak učiniti slíbili, jiní že se dle toho již zachovali. V Poličce se při této konskripci ku víře římsko-katolické přihlásili měšťané s manželkami svými; děti a čeleď byly většinou nekatolické. Na vesnicích byly ještě celé rodiny nekatolické.[60])

Krajští missionáři, zřízení r. 1638., měli pomáhati při protireformaci a při hubení kacířských knih, obrazů, nářadí, nápisů, náhrobků a j. Na Poličsku řádili missionáři r. 1674.; missionář Vác. Němeček sám se chlubil, že 4000 českých knih sedlákům pobral a spálil. (Ad. Ch.)

Když odpor Poličských proti víře katolické jakož i proti novému pořádku v Čechách, bělohorskými vítězi zaváděnému, násilně zlomen byl krutými pokutami, vojenskými exekucemi, vypovídáním nekatolických obyvatelův, konfiskací jejich statků a j., byli Poličští zase nejhorlivějšími katolíky.[61]) (Ad. M. 1882.)

Toleranční patentem ze dne 13. října 1781, císař Josef II. uznav vyznání augšpurské, helvetské a sjednocené řecké, zahájil v Rakousku novou dobu svobody náboženské.[62]) (Ad. Ch.)

Do r. 1680. vedl zdejší správu duchovní farář sám.[63]) Teprv 26. dubna t. r. učiněno nadání na kaplana; na to za děkana Hrona r. 1767. 1. března př dán druhý, oba od města.

Před založením far podřízeny byly poličskému správci duchovnímu vesnice: Sádek, St. Kamenec, Telecí, Oldříš, Borová, Sv. Kateřina, Pustá Rybná, Makov, všecky na Poličsku, pak Lačnov na Bystersku, Jarošov na Litomyšlsku, Pustá Rybná, Damašek, Březiny a Bukovina na Rychmbursku mimo jiné malé vesničky.[64]) Po vystavění far zůstaly děkanství poličskému toliko Sádek, Stará a Nová Kamenec a Jelínek. (H.)

---

[60]) Eiselt a Hájek uvádějí ještě při r. 1642. v Poličce kališnického kněze Jana.

[61]) Děkan Jan F. Šnurhovius (1640.—1654.) přísně naléhal při městské radě, aby nekatolická čeleď ku zpovědi byla donucována a nekatolíci byli stíháni a z Poličky vypovídáni. Do jezovitského semináře olomúckého posýlali Poličští tolik jinochův, že r. 1675. všickni nemohli býti přijati; s nemenší horlivostí podporovali později litomyšlské piaristy. Na svých vesnicích prováděli přísně protireformaci. (Ad. Ch.) Piaristé č. řeholníci pobožných škol vzali původ svůj r. 1597. od Josefa Kalasanckého. (N. Sl.)

[62]) K oněm třem vyznáním připojeni jsou v zemích koruny české dvorským dekretem ze dne 26. března 1782. i husité.

[63]) Eiselt a Hájek jmenují prvním děkanem Bartol. Nováka (nastoupil r. 1666, dle E. a H. 1670.) ač ve starých památkách jméno děkan i dříve přichází.

[64]) Dokud byl ve městě jeden kněz, střídaly se služby boží ve všech kostelích jemu přidělených, takže bylo obyvatelům toho místa, kde služeb božích nebylo, ani město nevyjímajíc, do jiného kostela putovati. (H.)

Mezi děkany poličskými byli též dva synové domácí: Kar. Leop. Nepauer a magister filosofie Jos. Fr. Štefka. Nepauer, nastoupiv r. 1721., mnoho učinil ku zvelebení kostela sv. Jakuba. Svým nákladem zříditi dal r. 1738. postranní oltáře sv. Jana Nep. a Karla Bor. Založil též nadaci jistinou 300 zl., k níž primátor Vác. Tichý přispěl 100 zl. Znamenitou knihovnu svou i ostatní své jmění odkázal témuž kostelu. Přebýval nejvíce v Borové, kdež býval dvůr děkanský. Ovanut vichřicí při průvodu k sv. Michalu úplně oslepnul. Za něho dokončena r. 1731. socha P. Marie na náměstí a r. 1751. vysvěcena. R. 1734. pořízena hrobka kostelní a r. 1748. křížová cesta kolem kostela. (E., H.)

Nepaurovým nástupcem byl Kar. Jos. Hron z Lichtenbergu, kterýž rozmnožil knihovnu kostelní a přispěl značně ke vnitřní úpravě kostela. Vlastním nákladem pořídil krásnou zpovědnici. Byl velmi činný. Za něho prodány byly některé oltáře, jimiž kostel byl přeplněn, a za stržené peníze opatřeny dvě krásné zpovědnice. Zemřel 24. května 1808. a pochován jest vedle své matky v předsíni severního vchodu kostelního.[65]) Stár jsa 85 let, byl 56 let knězem, 46 let děkanem v Poličce, 38 let kanovníkem královéhradeckým a 26 let vikářem arcibiskupským i biskupským. (E.)

Za děkana Štefky (1809.—1829.) byl starším kaplanem a od r. 1827. administratorem churavého děkana P. Ant. Hájek. (H.)

Vzorným knězem byl P. Jos. Kopecký, starší kaplan poličský před r. 1860., později farář v Řetové. Děkan Jos. Petzold 1864.—1869.) byl muž ctihodný; přál všemu dobrému počínání.[66]) Všeobecné vážnosti požíval děkan Fr. Dařílek (1871.—1876.).[67])

---

[65]) Po dostavění nového kostela přeneseny ostatky jeho na hřbitov.

[66]) Děkan tento zavedl slavnostní průvod při osvětleném městě o vzkříšení Páně. Nesa nejsvětější svátost o prvním slavném vzkříšení dne 27. března 1869., klesl mrtvicí raněn v kamenecké ulici a zemřel.

[67]) Posloupnost známých kněží a děkanů, ustanovených v duchovní správě kolatury poličské (dle Ad. Ch. a J. H.; E., H. a Mich. odchylují se poněkud.)

Plebán Lauterbach,
1393. „ Martin,
„ Mauritius,
1419. „ Vavřinec z Modřic,
„ Vavruška,
1472. kněz Petr,
„ Vác. Myčka,
„ Jíra Myčka,
„ Krištof (ženatý),
„ Beneš.

Děkani pod obojí:

1563. Šim. Litomyšlský (ž.),
1585. Adam Kouřimský (ž.),
1588. Jan Oupický (ž.),
1590. Jan Marci Vodňanský,
1592. Matěj Levínský (ž.),
1596. Jan Ad. Oustecký,
1597. Vavř. Žandovský,
1598. Michal,
1600. Jan Písecký (ž.),
1605. Michal (podruhé),
1607. Matěj Stříbrský,
1610. Jan Hortulus Vodňanský (ž.),
1619. Tob. Cichoraeus Královéhradecký (ž.).

Faráři katoličtí:

1625. P. Jan Stan. Kosovič,
1629. P. Severin Ryznarovský,
1630. P. Jos. Marian Prosický,
1632. P. Šťastný ze Sádku.

Na samém pomezí českomoravském položena, trpěla Polička v prvních dobách svého trvání vpády nepřátelskými; později, silně opevněna jsouc, skýtala ochrany proti nepřátelům. (E.)

R. 1307. držela Poličku a jiná věnná města králová Eliška (viz str. 12.). K jejímu rozkazu přijala věnná města do svých ohrad asi v polovici měs. října švábské posádky na příští zimu.[68]) Za to obdržela od krále Albrechta i vévody Fridricha znamenité výsady, z nichž patrně se jeví, že Fridrich osoboval sobě již panovnická práva v Čechách, ačkoliv nepsal se ještě králem českým. Posádky švábské, hojné jízdy činíce v okolí, všude požáry, loupežemi a vraždami přítomnosť svou oznamovaly. Když silný houf Švábův a Elsasanův táhl z Chrudimě do Vys. Mýta, nepřátelé tito, utkáni byvše od lidu Ctiborem z Uherska sebraného, po krvavém boji všichni buď pobiti aneb zajati jsou, takže ani jeden z nich neušel. Po té pohromě chovali se cizáci pokojněji. Smrtí Albrechtovou, kterýž 1. května 1308. úkladně byl zavražděn, zbavena jest země česká hojných strastí a neřestí. (Pal. Děj.)

Od roztržky mezi králem Janem Lucemburským a správcem království, Jindřichem z Lipé, jejíž hlavní příčinou byla nenávisť, kterou obě té doby v zemi žijící královny Elišky, panující (choť Janova, třetí dcera Václava II.) a „Hradecká“.[69]) proti sobě byly zahořely, došlo k domácí válce, když Jindřich byl jat (26. října 1315.) a uvězněn. Královna Hradecká poručila věnná města pomocnému vojsku slezskému, strany Jindřichovy. Strana tato, utkavši u Českého Brodu královy věrné několika bitvami, zvítězila větším dílem. Naproti tomu města Vysoké Mýto, Polička a Jaroměř

1635. P. Alex. Balt. Vábský,
1638. P. Adam Vác. Šnurius,
1640. P. Jan Fr. Šnurhovius,
1654. P. Ondřej Hochstall,
1656. P. Tob. Christ. Sauermann.

Děkani:

1657. P. Matyáš Kottecius,
1666. P. Bart. Novák,
1698. P. Tom. Štěpánek,
1721. P. Kar. Leop. Nepauer,
1762. P. Kar. Jos. Hron z Lichtenbergu,
1809. P. Jos. Fr. Štefka,
1830. P. Jan Nep. Štelzig,
1853. P. Jan Philipp,
1864. P. Jos. Petzold,
1871. P. Fr. Dařilek,
1877. P. Leop. Mazač,
1890. P. Jan Ev. Bis.

Děkan Bis byl zde 25 let před svým nastoupením kaplanem; nynější kaplani jsou Jan Volánek a Fr. Dvořák.

[68]) Po smrti Rudolfa I., druhého manžela Eliščina († 4. července 1307.), zvolili stavové čeští 15. srpna 1307. králem českým Jindřicha Korutanského. Německý král Albrecht, otec Rudolfův, chtěje druhého syna svého, Fridricha, vévodu rakouského, na království české dosaditi, vpadl válečně do Čech. Věnná města, v nichž vládli konšelé a měšťané němečtí, klonila se k Albrechtovi. (Dle Tom.)

[69]) Hradec nad Labem, hlava věnných měst, zůstal sídlem Alžběty (Rejčky), jež uvázavši se v držení měst sobě vykázaných (viz str. 12.), jala se neomezenou moc nad nimi vykonávati. Odtud nazývána byla vůbec „královnou Hradeckou.“ Po ní jmenují se Hradec a Dvůr městy „králové“. (Kříž.) Této královně dvořil se Jindřich z Lipé.

ještě t. r. dobrovolně přistoupila ke straně královĕ. Následkem vyjednávání propuštěn Jindřich z vazby (17. dubna 1316.) a brzy potom s králem opět byl smířen. (Dle Pal.)

Ve válkách husitských obsazena Litomyšl spojenými Pražany a Tábory bez krveprolití (2. května 1421.); Polička vzata od Jana Žižky útokem. (Pal. Děj.)

Téhož roku zmocnili se města našeho Uhři, vydrancovali je, velkou část jeho spálili a 1300 lidí tu pobili.[70]) (E.)

Na počátku r. 1424. vracel se tudy Jan Žižka ze svého tažení do Moravy a Uher, načež pomocí Hradečanův porazil Jana Opočenského, Půtu Červenohorského a Arnošta z Černčic u Skalice za Jaroměří dne 6. ledna t. r.[71]) (Dle E. a Tom.)

R. 1547. odepřela Polička pomoc vojenskou Ferdinandovi I., který byl ve válce s evangelíky německými; za to uložena jí pokuta 500 kop gr. míš. a statky její skonfiskovány (viz str. 15.).

Císař Matyáš napomínal r. 1618. v pondělí po povýšení sv. kříže Poličské, aby žádanou posilu vojenskou, 4.—5. muže, stavovské vládě 30 direktorů neposýlali. (E., H.)

R. 1619. vypravila Polička proti Ferdinandovi II. z města 2 koně, 2 rejthary a 29 vojínův pěších, z vesnic pak 35 mužův (viz str. 17.).

Po nešťastné bitvě bělohorské[72]) východní Čechy sveřepým žoldáctvem hrozně byly stíhány.[73]) (Ad. Ch.) Pomocné vojsko Ferdinandovo (kozáci a Poláci) rozprchlo se po Hradecku, Chrudimsku a Čáslavsku, všude loupíc a plenić. V Poličce pobrali r. 1621. dobytek a co jiného se jim hodilo, a odtáhli do Moravy, kdež vzali zaslouženou odměnu, takže málokdo z nich do vlasti své se vrátil. (E., H.)

R. 1622. vzešly městu a jeho vesnicím veliké útraty na vojsko tu usazené. Ve městě bylo rekvirováno 162 kor. ovsa a 31 sud piva. (H., Ad. M.).

---

[70]) Na počátku bouří husitských zemřel král Václav IV. 16. srpna 1419. Nástupce jeho Sigmund, nechtěje trpěti v Čechách jiné víry než římsko-katolické, zvedl války křižácké proti Čechům. Uhři, o nichž je tu řeč, náleželi k vojsku Sigmundovu.

[71]) K tažení tomu pojí se pověsť, jako by byl Žižka Poličky dobýval, v čemž statně mu odpíráno. Když ve městě docházela potrava, aby obléhající byli oklamáni, vyhozena jim z města tučná svině, naditá jáhlami; na to prý Žižka odtáhl. (H.)

[72]) Na Bílé Hoře bojovali z Poličky: Mik. Čafourků, Jiřík Křenek, Samuel Vojtíšků, Matěj Šedivej, Jiřík Šindlarů, Vávra Čafourků, Havel Hrochů, Prokop Kristlů, Jiří Kormout, Urban Hojin, Kašpar Pichkart, Vác. Zámečník, Martin Zelenej, Jiřík Drábek, Štěpán Uchytilů, Lukáš Žváčků, Matěj Hrnčířů, Matouš Sochor, Mik. Lišků, Mach Nehejbalů, Martin Plačků, Vít Andrlíků, Blažej Seč, Jan z Rovečnýho, Mik Haklů, Adam Zbradniho, Tomáš Polák, Pavel Burišků a Fayt Hakl. K těmto rozličně ozbrojeným pěšcům druží se jezdci: Matouš Provazník, Jan mladší Skočovský a Kubeček. (E.)

[73]) Najímání vojska na žold počalo v Čechách r. 1571. (Ad. Ch.)

R. 1624. navštívil Poličku vévoda frýdlandský, Valdštýn, táhna do Slezska. Vojsko jeho zdrželo se na Poličsku 2 dny, Valdštýn se svým náčelnictvem 3 dny.[74]) (E.)

V říjnu r. 1625. položen byl do Poličky silný prapor pluku Coralissova, kterýž obec poličskou hrozně vydíral; Poličští byli nuceni od okolních pánův a rytířův mnoho tisíc zlatých si vypůjčiti, z nichž potom ani úroky platiti nemohli.

Po celou válku 30letou bylo panství poličské, zvláště pak nekatolické obyvatelstvo, svízely válečnými stále navštěvováno. Na strestání nekatolíků (exekucí protireformatorskou) položen byl r. 1626. do Poličky lid pluku Pregnarovského, na jehož vyživení bylo Poličským král. komisaři do Mýta napřed 600 kop poslati. I prosili Poličští knížete Lichtenšteina za přeložení této posádky, „protože všichni sousedé již ku katolické víře se přihlásili“; byli však potěšeni odpovědí, „že se na přeložení pomýšlí“. (Ad. Ch. a M.)

Dle zprávy purkmistra a konšelů, dne 19. června 1626. na komoru českou vedle nařízení ze dne 4. června t. r. učiněné, téměř všickni měšťané již tehdáž, když komisaři v příčině náboženství nařízení do města přišli, přijali náboženství katolické, obávajíce se lidu vojenského (exekuce), na jehož vydržování již ničeho neměli. Po nešťastném pádu ohně r. 1613. kdo co ještě zachoval, to vše na stavení a na vychování cís. lidu vojenského naložiti musil, takže i někteří měšťané, nemajíce již ničeho, čím by vojsko vychovávati mohli, od města a od domů svých pryč odešli, a co od svršků zanechali, to vše od vojáků mocně rozebráno a potlučeno bylo. (Bíl.)

Za poměrů tak neblahých klesala veškerá živnosť v Poličce; obyvatelstvo vůčihledě chudlo a řídlo. R. 1626. byl v Poličce již jen 41 usedlý měšťan; na vesnicích poličských bylo r. 1631. 149 a r. 1636. jen 120 poddaných, kteří sotva třetinu pozemků svých vzdělávali; 33 grunty ležely ladem. V krajině poličské nastala veliká drahota.[75]) (Ad. M.)

Domy a grunty 30 odešlých sousedů [76]) vedle nařízení komory české ze dne 17. října 1630. od cís. rychtáře Jiřího Vorli-

---

[74]) Denně dodáno jim $2\frac{1}{2}$ vola, 18 skopců, 15 telat, 190 kuřat, 39 hus, 39 kachen atd. (E.)

[75]) Na sklonku r. 1623. stála v Poličce libra masa 8, malý bochníček chleba 6, hubatka piva 8, žejdlík vína 11 gr. čes.; žejdlík másla byl za tolar, sud piva za 33 zl. 50 kr., korec žita za 30 zl. 20 kr., hrachu za 23 zl. 20 kr., ovsa za 9 zl. 20 kr. — R. 1630. stála míra žita 15 tolarů, ovsa 3 zl. 30 kr., otrub 1 tolar a p. (Ad. M.)

[76]) Jiříka Čafoura, Šim. Černohorského (měl za obcí města Poličky 1100 zl.), Bart. Dražila, Jana Dubanského, Bart. Dvořáka, Šim. Felixa, Jiříka Hubáčka, Anny Jarošky (za obcí města Poličky 300 kop míš.), Jak. Kohoutka, Jana Koláře, Jiříka Kotka, Bart. Kozla, Matěje Křivy, Anny Libalky, Ondř. Majovského, Matěje Malíře, Pavla Melichara (za obcí městskou 1100 zl.), Jana Mládka, Matouše Mládka, Vác. Mládka, Mik. Noska, Matouše Prokopa, Jiříka Prušy, Jana Tovačovského, Jak. Tylle, Mart. Vendolského, Jana Voštipa, Marka Vyhlavského (za obcí městskou 800 kop), Jana Zijele a Jana Žemličky. (Bíl.)

ckého, měšťana města Poličky, 30. prosince t. r. ujaty jsou. Domy, domky a chalupy odešlých byly pusté, ohořelé, pobořené, vytlučené; při některých byla stodola, zahrada, něco rolí nebo louka. Na těchto domech a gruntech, vynášejících v jedné sumě 2135 kop míš., bylo dluhů a závad 893 kopy, takže by z nich, kdyby byly k prodeji přijíti mohly, na roční splácení král. komoře náleželo 1030 kop a městu podílu 212 kop. Avšak někteří ze jmenovaných měšťanů opět se navrátili, takže pozůstalosti po odešlých toliko na rolích (domy byly lidem vojenským v ssutiny dokonale obráceny) r. 1638. zbylo v sumě 715 kop.

Za ponechání této pozůstalosti žádala obec r. 1638. při komoře české, aby opraviti mohla chrám farní sv. Jakuba se zvonicí a věží, pak chrám sv. Michala menší, dům farní, školu a radnici jakož i zdi městské, což vše ohněm a vojskem nenabytou škodu vzalo. (Bíl.)

Na jaře r. 1642. uhostilo se ve městě a po okolí cís. jízdectvo pluku Brogeova; vyživení jeho a dávky na cís. pluk Gonzagovský a Buchheimovský stálo Poličku mnoho.[77]) (H.)

Téhož roku, jsa na pochodu z Olomouce do Sas, prodléval tu od 15. června po 5 dní švédský vojevůdce Torstenson a uložil městu veliké výpalné.[78]) Nezvaný tento host navštívil město podruhé r. 1645. (E., H.). Tehdáž dva silné pluky lidu švédského od města Brna, kdež ležením byly, do obce zdejší vtrhly, tu se zavřely a 14 dní přebývaly. Málo sousedů v městě nalezše, Švédové všechno všudy zlezli, všechno vyslídili, vykopali, pobrali a lidi do chudoby přivedli; dům radní vydrancovali, mnohé důležité věci obecné pokazili, potrhali, rozházeli, roznesli a v nic přivedli. Tak hospodařili, že téměř kámen na kameně s pokojem ležeti nezůstal. Po nich opět armáda švédská, nemohouc při Brně nic způsobiti, nazpět k Pardubicím cestujíc, po 6 dní kolem města téměř prázdného ležela, v domech, kde co bylo, pobrala, pole rozjezdila a na koňských kopytech roznesla. Pak zase projíždějícím lidem císařským i švédským bylo město vyloupeno a vydrancováno. Veliké soužení to lidé trpělivě snášeti musili až do skonání války r. 1648.[79]) (H. II.)

---

[77]) Na vyživení pluku Brogeovského odvedla Polička 13. května 1642. 112 kor. žita, tolikéž ovsa a 2588 zl. 3 gr. 3 p. peněz hotových; od 14. září do 12. prosince t. r. na vyživení pluku Gonzagova 990 zl. 58 kr. hotových peněz. Na vyživení pluku Buchheimova od 12. prosince 1642. do 10. dubna 1643. „vypresováno bylo" 6149 zl. peněz hotových. (Ad M.)

[78]) Obávajíce se pohrůžek a mnohé příklady nekřesťanského s lidmi zacházení před očima majíce, vystěhovali se sousedé z větší části z města, v lesích bydleli, po jeskyních a skalách se potloukali, hladu, žízně, zimy, strachu a j. útrap zakoušeli. (H. II.)

[79]) V letech 1642.—1646. často Švédové v Poličce zle hospodařili. R. 1648. 16. září vydáno bylo ve stanu chrudimském potvrzení Švédův na rekvisici Königsmarkových dragonů v Poličce, t. na 319 lib. masa, 600 lib. chleba, 2 sudy piva, 1 vědro vína, 60 vajec, 2 zajíce, 2 hrnky másla, 20 korců ovsa a 9 slepic. (Ad. Ch.)

R. 1643. 16.—18. června brala se městem a vesnicemi cís. armáda k Olomouci a způsobila mnoho škod.[80] (H.)

Ke konci r. 1645. (20.—24. prosince) a na začátku r. 1646. 31. pros. — 3. ledna) zdržovaly se tu 3 švadrony saské jízdy. Na vyživení jich a za 10 jimi rekvirovaných koní zaplatilo měšťanstvo 2012 zl. 58 kr. 3 d. (E., H.)

Město, utrpěvši ubytováním lidu švédského a vyživováním saské jízdy nesmírných škod, zadlužilo se velice. O bídném stavu města Poličky ještě r. 1654. svědčí zpráva cís. rychtáře, purkmistra a rady ze dne 10. června t. r. král. úřadu berničnímu podaná, dle níž tehdáž ve městě a na předměstí byly 83 domy pusté a zbořené, sousedů usedlých toliko 126, z nichž 53 měli něco rolí a vedli některé živnosti, 56 řemeslem špatně se obživovalo a 17 nuzně živilo se prací nádennickou. Ve 14 vesnicích poličských byly 362 živnosti, totiž 264 selské (1 pustá), 36 chalupnických a 62 zahradnické.

Z těch příčin k žádosti obce 1658. 7. března cís. resolucí postoupeny byly obci k opravení chrámů i jiných stavení městských spravedlnosti po emigrantech Černohorském, Voštipovi, Prušovi, Tovačovském, Matyaši Mládkovi a Anně Jaroškové pozůstalé s tou výminkou, aby od obce na tyto příjmy každoročně pořádný účet komoře české byl odesýlán. Avšak již r. 1691. cís. resolucí ze dne 28. února nebylo svoleno k tomu, aby zbytek příjmů ze statků emigrantských do důchodu obecního byl přijímán. Proto žádala obec r. 1697., aby jí na opravu zdí městských a domův obecních zaplacena byla jistina 3100 kop míš., kterou měla za komorou českou. (Bíl.)

R. 1736. 17. února přišly do města jako přátelé dvě setniny pěchoty ruského pluku Progrovského[81]) na zimní byt a pobyly tu 12 neděl. Rusové chovali se náležitě, a když odejíti měli, s každým se loučili, za lásku jim prokázanou děkovali a že se za své dobrodince modliti a na Poličku v dobrém pamatovati budou, pravili. (J. III.)

R. 1742. 15.—17. dubna prošla Poličkou část pruské a saské armády. (E., H.) — Téhož roku 4. května po 3. hod. odp. došla do Poličky zpráva, že vojsko brandeburské velikým počtem sem táhne proti vojsku cís. Marie Terezie, které asi před čtyřmi dny

---

[80]) Škody ty vypočteny jsou v Poličce na 1827 zl. 55 kr., v Kamenci na 1152 zl., v Oldřiši na 618 zl., v Borové na 2057 zl., v Nedvězím na 1012 zl., v Trhonicích na 407 zl., v Sedlištích na 519 zl., v Korouhvi na 1018 zl., v Šir. Dole na 457 zl., v Modřci na 1554 zl., v Radiměři na 1210 zl. (Kůň čítán jen za 20, hovězí dobytek po 7—8, ovce za 1, prase za 2 zl.) V Borové byly oba kostely vyloupeny. V Makově „škod neučinili, protože ta ves pustá a prázdná byla.“ Na vsech poličských sebrali vůbec 141 koně, 632 kusy hovězího dobytka, 183 ovce; ve městě 30 koní, 38 kusů hov. dobytka, 7 prasat a 4 ovce. V celém okolí zpustošili veškeré osení. (Ad. M.)

[81]) 396 vojínův a 7 důstojníkův se 67 koňmi. (Ad. M.)

u Oujezda Prušanům něco vozů pobralo a jim škodu učinilo. Prušané, vystřelivše několikrát z kusů, vtrhli do města, po domech, kde chtěli, se položili a zvláště tam, kde obyvatelé doma nebyli, zle hospodařili; co mohli, sebrali a druhého dne zase odešli. (J. III., Ad. M..)

R. 1744. 21. srpna došlo poručení od úřadu krajského, aby Polička poslala 100 robotníků s motykami, lopatami a kolečky k Pardubicím na opravení hradeb, čemuž také vyhověno. (H.)

Na začátku války sedmileté r. 1756. 14. prosince přibylo do Poličky 5 compagnií dragonského pluku Kolovratského, z nichž 3 tu zůstaly. Opatrný magistrát „z ohledu budoucího dobrého komanda“ dal důstojnictvo na účet důchodův obecních vyčastovati.“[2]) Přes to měšťanstvu od vojska mnoho zla bylo zakoušeti. (J. III.)

R. 1799. zdržovalo se tu asi po 2 dny oddělení Condeiských uprchlíků z Francouz. (H.)

R. 1805. 27. listopadu přijelo sem 48 jezdců bavorských a francouzských z Jimramova, kdež byli ubytováni; uloživše městu 3025 zl. výpalného a na mohovitějších měšťanech 2137 zl. vynutivše, po dvouhodinném pobytu zase odjeli. (E., H.).

R. 1809. 19. července přibyl do Poličky arcikníže Karel a zdržev se 3 dny, odebral se do Litomyšle. (E.) — Pokud trvala válka francouzská, postupovala tudy rozličná vojska. (H.)

R. 1848. konala se v Poličce cvičení „národní obrany“ na obci. Zvláštního obleku ani praporu nebylo. Většina obranců měla modré čepice s červenobílým páskem. Zbraň nahradily hole nebo dřevěné pušky. Cvičení řídili majitel tabákového skladu, Hartl, bývalý hejtman, a hejtman na odpočinku, Loray, bytem v Lázních. Také školní mládež konala cvičení na obci. Z toho času nosili mladíci bílé klobouky tvaru mysliveckého a na nich červenou kokardu s českým lvem. Na kabátě nosili červenobílé kokardy se lvíčkem nebo bez něho. (J. X.)

R. 1866. táhla Poličkou značná část c. k. armády proti Prusům; po bitvě u Hradce Králové (3. července t. r.) prchaly tudy trosky její před vítězným nepřítelem. Na to hostila ve svých zdech po dlouhou dobu Prusy samé.

---

[2]) Oběd ten stál 19 zl. 3 kr. 4½ den. Suma tato byla toho času velmi značná, neboť ceny byly báječně nízké. Libra masa hovězího byla za 3 kr. 3 d., telecího za 4 kr., skopového za 2 kr. 3 d., zajíc za 18 kr., krocan za 20 kr., kapoun za 10 kr., kuře za 3 kr., libra čerstvého másla za 6 kr., přepuštěného za 7 kr., mírka nejbělejší mouky za 5 kr., kopa vajec za 20 kr., žejdlík vína za 6 kr. (J. III.)

Denár byl původně římský stříbrný peníz. Jméno to přešlo i na mince jiných národů, jmenovitě na drobné peníze. U nás nazýval se tak nejdrobnější peníz (vídeňský) a znamenal se písmenem d. (N. Sl.)

R. 1889. konaly se nedaleko Poličky císařské manévry, jichž účastni byli armádní sborové josefovský a brněnský. Manévrům obcoval sám Jeho Veličenství císař František Josef I.

V letech 1749. a 1750. poctil císař František I. město Poličku svou návštěvou. U primátora Tichého v domě vedle uličky k pivovaru obědval se svou družinou. Hostinám byli přítomni: kníže z Auersperků, generál Protlach, nejvyšší kancléř český, hrabě Chotek, hrabě z Kolovrat, krajský hejtman, kníže z Fürstenbergů, hrabě Palffy a j. (J. IV.)

*

Po r. 1849. byla veliká nouze o drobné peníze. Také stříbrných peněz nebylo k spatření. Lidé, obávajíce se státního úpadku, schovávali stříbrné i měděné peníze, a v oběhu byly téměř jen papírové bankovky, jež z nouze na čtvrtky se trhaly. Kdo uměl si zaříditi obchod tak, aby nejméně čtvrtky tržil, dobře pochodil. Někteří kupci ve Svitavách a v Litomyšli dali si natisknouti desetníkových poukázek.

V této tísni Václav Čermák, kotlář a měšťan polický, který hrubě celou Evropu „vandrem" prošel, bral zboží „u Rozkovců" na dluh. Když chtěl platiti, shledal, že mu více bylo účtováno, než odebral. Ne že by byl kupec připsal, ale že nějaká nekřesťanská duše odebírala zboží na jméno kotlářovo. Čermák zaplatil vše, ale dále za jiného platiti se mu nezdálo. Požádal tedy kupce, aby nikomu zboží nevydával, kdo by se nevykázal známkami, k tomu účelu zvlášť zhotovenými; až bude známek za rovný obnos, aby je předložil k vyplacení. Z plechu pravidelně probodaného, jenž pocházel z měděné roury starého stroje na paření sukna, stříhal známky tak, že střih šel středem teček, jako na kreslicím papíře seřaděných. Čtverec se čtyřmi dírkami uprostřed představoval 3 kr., obdélník se dvěma dírkami 2 kr., čtvereček s jednou dírkou 1 kr.

Známek sešlo se dávno za rovný obnos, ale kupec jich k výplatě nepředkládal. Užívalť jich jako drobných peněz k dodávání a docílil tím, že ti, kdož je obdrželi, přicházeli k němu zase nakupovat. To mu velice prospívalo. Vidouce jiní kupci výhodnosť známek, počali je též místo peněz přijímati. Posléze, kdo potřeboval drobných, šel přímo ke kotláři známek si vyměnit. Tak staly se známky polickými penězi.

Brzy však poznal kotlář, že některé známky, k výplatě mu předložené, nejsou od něho, že jsou padělány. Aby ušel podezření,

že chce známek popírati, vyplatil i padělané, ale dal si puškařem poličským udělati razítka Cz a 1, 2, 3, jimiž peníze své označoval.

Pro všeobecné užívání, jakého se kotlář nenadál, byl však tvar peněz poličských nepraktický; lidé si stěžovali, že jim trhají kapsy. Ježto hodnota každé známky byla nyní číslicí označena, nebylo více třeba, aby se tvarem lišily. Kotlář ostříhal starým rohy a nové dělal okrouhlé; tříkrejcar byl asi jako náš čtyřkrejcar, dvoukrejcar o něco menší, krejcar o něco větší nynějšího, všecky s kolkem Cz a s číslicí. Vše dělal kotlář úplně zdarma.

Peníze tyto rozšířily se i po okolí. Moukaři z Lužе a z Březové rádi je přijímali. Ano, hostinskému z pivovaru, Sehnalovi, dodávali jimi až v Brně, čímž neopoměl kotláři se pochlubiti.

Konečně byl kotlář předvolán k úřadu okresnímu, aby se zodpovídal z penězokazství. Řekl, že nedělá peněz, nýbrž jen výpomocné známky. Bylo mu však přece nařízeno, výrobu známek zastaviti a z oběhu je stáhnouti; nařízení to bylo i vybubnováno. Známky nicméně asi dvě léta kolovaly. Lidé vidouce, že obava před úpadkem byla planou, pouštěli ukryté drobné do světa, a známky hromadily se ve staré mědi. Když ve Vídni, kam kotlář starou měď prodával, přes tři měřice jich obdrželi, divili se a žádali za vysvětlení. Některé z nich chovají se v museu zdejším. (J. IX.)

*

Ve dnech 6., 7. a 8. září 1885. uspořádal zde okresní hospodářský spolek výstavu hospodářsko-průmyslovou pod protektorátem purkmistra zdejšího Frant. Lichtaga. Výstavě dostalo se těchto subvencí: od zemědělské rady pro království české v Praze 300 zl. na odměny za chov hovězího dobytka, od okresního zastupitelstva 600 zl., od obce poličské 200 zl., od místní obce uvnitř hradeb 100 zl., od spořitelny zdejší 100 zl. Výstava byla „na obci“ a v budově školy chlapecké. Tam vystaven dobytek, drobné zvířectvo, plodiny polní a lesní, výrobky hospodářské a některé průmyslové; zde umístěny ostatní průmyslové výrobky, práce umělecké a starožitnosti. Výstava, obeslána jsouc četnými vystavovateli, těšila se přehojné návštěvě blízkých i vzdálenějších hostí. Dosud s hrdostí na ni vzpomínáme. Vystavovatelé odměněni byli medaliemi státními (stříbrnými a bronzovými), medaliemi zemědělské rady (stříbrnými a bronzovými), medaliemi hedbávnického spolku pro království české v Praze (stříbrnou a bronzovými), medaliemi výstavními (zlatými, stříbrnými a bronzovými), čestnými a pochvalnými diplomy a odměnami peněžitými (5, 4, 3, 2 dukáty, 1 dukátem, 5, 4, 3, 2 zl.) Celkový příjem vzrostl na 3078 zl. 15 kr., vydání na 2787 zl. 83 kr. Přebytek 290 zl. 32 kr. tvoří fond pro příští výstavu.

Předsedou výstavního výboru byl dr. Moric Prudič, jednatelem Fr. M. Zebiš, pokladníkem Kar. Tyl; ostatní členové byli: Fr. Blažek, Jos. Janele, Vil. Podhradský, později Aug. Benoni, Al. Šlerka, Ant. K. Víták.[83]) (J. VI.)

K žádosti okresního spolku hospodářského povolila zemědělská rada pro království české 30. července 1891. odbývati theoreticko-praktický kurs štěpařský a zahradnický v Poličce. Kurs ten uskutečněn byl pomocí subvence zemědělské rady (80 zl.) ve dnech od 31. srpna do 6. září t. r. ve škole chlapecké. Řídil jej učitel zahradnických nauk při střední hospodářské škole v Chrudimi, Frant. Vohralík. Četným účastníkům, jichž veliká většina náležela stavu učitelskému, vydal hospodářský spolek po skončení kursu vysvědčení. —

V sále hostince „v lázních" odbýval se péčí téhož spolku ve dnech 31. května a 1. června 1892. kurs mlékařský a sýrařský. Ku přednáškám získána Berta Pichová z Král. Vinohrad. Účastenství bylo četné. Kurs umožněn radou zemědělskou. Oba kursy uskutečněny k popudu a hlavním přičiněním činného předsedy Fr. Blažka.

Živelními pohromami trpěla Polička velice; také nemocemi byla častěji navštívena.

R. 1613. vyhořelo 166 domů, 16 stodol za městem, statek na horním předměstí, kotce, kde o výročních trzích sukno, kožichy a obuv se prodávaly, masné krámy, 14 bašt a 3 brány, na nichž jakož i na kotcích uloženo bylo obilí. Zůstalo jen 39 domů v kamenecké ulici, kostel, fara, škola a radnice. I tři osoby ženské přišly o život. Oheň vyšel dne 9. října ráno před hodinou 14. celého orloje nešetrností Jana Menšíka z domu č. 166. v limberské ulici. Pohořelým dostalo se podpory od Nového Města pražského (80 kop gr. čes.) a od města Chrudimi (30 kop). (J. III.)

R. 1677. 3. července po hod. 21. (9. odp.) udeřil hrom do věže radnické, aniž by značnější škody byl způsobil. Byla toho času věž kamenná, dům okolo ní dřevěný, a hromosvod nebyl nalezen.[84]) Za to za rybníkem dvě stodoly od hromu shořely. Ani prudký déšť nemohl ohně udusiti. (J. X.)

[83]) R. 1879. 15.—17. srpna a 1880. 17.—19. srpna uspořádali někteří milovníci květin (Ant. Altner, Jos. Chleborád, Fr. M. Zebiš a pisatel) v sále „u růže", tehdáž zasedací síni okresního zastupitelstva, květinovou výstavu, kteráž po obakrát pěkně se zdařila.

[84]) První hromosvod sestrojil Diviš r. 1754. nedaleko svého obydlí v Přímětických na Moravě. R. 1760. zřídil Franklin hromosvod ve Filadelfii. (Lemingrova Fysika 1890.)

R. 1736. 29. července vyhořelo neopatrností Fr. Procházky 8 domů várečných a 13 domků.[85]) (H.)

R. 1772. 26. listopadu vyhozen prachem dům č. 20. (nyní hostinec „u zlaté koruny“). Toho dne ráno došla kupce Blažeje Ploce, v domě tom bydlícího, zásylka střelného prachu v soudku. Kupecký pomocník svalil soudek do sklepa, nevšímaje si, že se z něho trousí pramínek prachu. Odpoledne ke 3. hod. šel Ploc s rozžhatou loučí do sklepa a neopatrností tou způsobil výbuch. Tělo jeho nalezeno černé a na kusy roztrháno; také choť kupcova a mládenec usmrceni. Všecko nářadí roztříštěno. Jako zázrakem zachráněny dvě dítky, chlapec a děvčátko, s chůvou pod stolem si hrající. (J. III.)

R. 1797. strávil oheň z č. 59. vyšlý více domů v kostelní uličce a špitál.

V předešlém století vícekrát udeřil hrom do chrámu sv. Jakuba, na štěstí však vždy více strachu způsobil než škody.

R. 1820. 11. dubna vyšel oheň v domě Aug. Šaura č. 108. před 11. hod. dop. a strávil 21 dům, novohradskou bránu, střelnici, 2 kolny za městem, mnoho nábytku a hospodářského nářadí. Některé příbytky byly strženy, aby šíření se ohně bylo zamezeno. Škody úředně odhadnuto za 32.461 zl. 6 kr. víd. č. (H.)

R. 1840. 24. července vypukl požár u kostela sv. Jakuba v domě č. 85. a strávil 4 domy.

R. 1842. vypukl oheň v č. 4. v limberské ulici a strávil 5 domů směrem k náměstí. (J. X.)

Největší požár, který Poličku stihl, vypukl dne 10. července 1845. o 10½ hod. v noci v domě manželů Jana a Františky Zárubových č. 36. v kamenecké ulici.[82]) V několika okamžicích byly oba protější domy (nyní zbořené) v plamenu. Odtud rozšířil se požár velikou rychlostí po celém městě, neboť střechy byly vedrem vyschlé. Hořící šindele, máslo a olejovité látky zapalovaly na všech stranách. Ku stříkačkám městským (3 velkým a 2 menším), ke 12 stříkačkám ručním a j. náčiní nedostávalo se pracovních sil, ježto nebezpečí nutilo každého o sebe a svůj majetek se starati. Nářek a bědování zoufale pobíhajícího obyvatelstva, mísící se s praskotem hořících střech a rachotem padajících krovů, nelze vypsati. Rozbouřený živel zuřil nezkrocen až do poledne 12. července, kdy teprv mohl býti ovládán.

Ze 237 kamenných domů vnitřního města zůstaly čtyři: děkanství, kryté plechem, dům Jos. Smoly č. 48. se střechou

---

[85]) Procházka, přišed z hospody domů (bylo právě posvícení), rozsvítil svíčku a šel na seno spat; svíčku hořící vedle sebe postavil a usnul. Když svíčka dohořela, vzňalo se seno. Spící probudil se teprv, když jej oheň pálil. (H.)

[86]) O příčině požáru slýchám vypravovati, že jakási cizí paní v domě tom nějakou krmi na ohništi strojila, při čemž máslo se vzňalo a komínem vyletělo. Podezření padlo na měšťanku Zárubovou, která dlouho nesměla se na ulici ukázati.

taškovou, hostinec „u červené růže“, krytý břidlicí, a šatlava při hradbách městských pod střechou šindelovou. Na dolním předměstí vyhořelo 47, na horním 7 stavení a 10 stodol. Na dolním předměstí strženy 3, na horním 4 střechy. Škoda odhadnuta úředně na 258.916 zl. 23 kr. k. m.

Po požáru bylo město jediná hromada ssutin, z níž trčely zbytky věží a některé komíny. Uprostřed té zkázy skvěla se zlatou září socha Matky boží na sloupě, nedoznavším žádné pohromy. Co zdiva ušetřily plameny, zničeno bylo trvalými a hojnými dešti.

Bohužel i tři životy ženských osob padly zhoubnému živlu v oběť.[87])

V kostele sv. Jakuba zůstaly 2 oltáře (sv. Barbory a sv. Antonína Pad.), boží hrob a 3 zpovědnice; monstranci s velebnou svátostí, nejdůležitější paramenty a stříbrné náčiní kostelní zachránil děkan Jan Stelzig. Měšťan Fr. Šlerka vynesl cechovní korouhve. Ze žhavých ssutin teprv po třech nedělích vyhrabán zvon „median“, až na neškodnou trhlinu v koruně zachovalý. Křížová cesta kolem kostela shořela až na poslední zastavení „Ježíš v hrobě“; také knihovna nad sakristií umístěná a vzácný staročeský kancional sboru literáckého ohněm zničeny.

V hlavní škole zachráněny ne bez velikého úsilí učebny obou ročníků 4. třídy. V divadle shořely téměř všecky dekorace na chodbě; hlediště a jeviště zůstaly netknuty. Škola dívčí zničena tak, že musila býti přestavěna.

S velikou námahou zachráněno pravé křídlo radnice s kaplí sv. Františka Xav., pokladny, knihy gruntovní a archiv. Při děkanství shořela sýpka šindelem krytá, dřevník a kolna pro vozy. Ve střelnici zbyla nalévárna, terčové špalky a domek ukazovače; nájemnice Fr. Čermáková zachránila ze 161 po stěnách rozvěšených terčů 29, mezi jinými jeden z r. 1613. V pivovaře zachován kotel, náhodou vodou naplněný.

Ježto mnoho domů do základů shořelo, bylo pohořelým útulku hledati v prázdných dosud stodolách a v nejbližších vesnicích; nejchudší rozložili se po polích a lukách. Po požáru byli téměř všickni obyvatelé stíženi katarrhem očním nebo plicním, skoro všickni pozbyli na delší čas hlasu, mnozí byli popáleni. Deštivé a chladné počasí, jež po ohni nastalo, bylo též příčinou mnohých onemocnění.

---

[87]) Jos. Görlichová, dcera měšťana, 42letá, a Fr. Vantěrová, manželka rukavičkáře, 44letá, bydlice v domě č. 181. (nynější poště) ukryly se v prostranném sklepě a nalezeny ráno udušeny, obličejem k zemi ležící. Vantěrová držela v náručí své 18měsíčné dítko, jež nalezeno spící a brzy k plnému vědomí se probudilo. V domě č. 50. (nyní zbořeném) shořela Anna Jonáková, 70letá vdova po měšťanu, jež tu v podkrovní světničce bydlela; zbylo z ní něco zuhelnatělých kostí. Mnozí šťastně ve vzdušných sklepích se ukryli, někteří v nejvyšší tísni zachovali život svůj pod komínem.

K hašení přichvátali obyvatelé blízkých i vzdálenějších panství. Čtyřicetilánští, Litomyšlští a Oujezdští nasazením všech sil zastavili postup ohně do dolního předměstí, kdežto Svitavští a Bysterští podobně byli činni se strany horního předměstí. Svojanovští, Rychmburští a Jimramovští hasili na místech nejvíce ohrožených.

Jakmile došla zpráva o strašném neštěstí, přijela z Chrudimi komise od c. k. úřadu, aby zařídila, čeho třeba bylo. K prosbě v časopisech uveřejněné sešlo se hned v první době z mnohých panství a měst, jež tuto vyčítati nelze, příspěvků na penězích, přírodninách, šatstvu a nábytku, mimo to sena, slámy a j. tolik, že c. k. krajské komisi bylo lze všecky pohořelé bez rozdílu (528 rodin o 1888 hlavách) po 16 dní nejnutnějšími potřebami zásobovati. Chudina byla zaopatřena až do nastávajících žní. Do 26. července sešlo se dle „Prager Zeitung“ 5870 zl. 24 kr. k. m.

Brzy na to došla podpora od nejvyššího dvora. Císař Ferdinand V. daroval 1000 zl. k. m., císařovna matka Karolina Augusta 800 zl. k. m. (již 27. července), panující císařovna Marie Anna 800 zl. k. m., arcivévoda Štěpán 400 zl. k. m. Vznešený tento lidumil, jsa v čele správy zemské, osobně do Poličky zavítal (7. srpna o 4. hod. ranní) a slovy útěchy plnými, jazykem českým pronesenými, snažil še nešťastné povzbuditi.

Se všech stran docházely příspěvky, zařizovány sbírky, věcné loterie, dávány hry divadelní a pořádány hudební zábavy ve prospěch pohořelých.[88]) (E. 1845.)

[88]) Značnější příspěvky jednotlivcův: Kníže z Dietrichšteinu 500 zl.; kníže arcibiskup pražský Jos. Al. baron ze Schrenku, c. k. velící generál v Čechách kníže Windischgrätz, kníže Alois z Lichtenšteinu a nejmenovaný dobrodinec ve Vídni po 200 zl.; c. k. gub. president starohrabě Rob. ze Salmu, kníže Vil. Kinský, kněžna Vil. Kinská, kníže z Thurn-Taxis, hrabě Jan z Kolovrat a podnikatel staveb c. k. státní dráhy, Fr. Klein, po 100 zl.; biskup královéhradecký Kar. Bor. Hanl, krajský hejtman Vác. Weber, hrabě Jan Harbuval Chamarée, hrabě Leop. ze Šternberka, hraběnka z Trautmansdorfu, hraběnka Rosina Cavriani a Libor Klein po 50 zl.; litograf M. A. Vítek v Praze celý výtěžek litografovaného pohledu na požár (do 20. září t. r. 57 zl. 43 kr.); kníže biskup celovecký Voj. Limanský, kníže Kar. Paar, kníže Jos. Kinský, rytíř Cecingar a Bedř. Kohout a sp. ve Vídni po 40 zl.; rytíř Jeník z Gamsendorfu 24 zl. mimo viktualie, Šeb. Hněvkovský 20 zl.

Sbírky: Redakce „Prager Zeitung“ 700 zl. 11 kr. a dukát, bisk. konsistoř královéhradecká ze 12 vikariátů 286 zl. $42\frac{1}{4}$ kr.; piar. ředitel P. Florus Stašek v Litomyšli 6 beden šatstva, nábytek, 182 bochníky chleba a 148 zl. 19 kr.; vesnice panství lanškrounského 201 zl. $16\frac{3}{4}$ kr. a 16 loket plátna; ostrostřelci liberečtí 165 zl., litomyšlští 139 zl. 6 kr.; Čes. Třebová 117 zl. 12 kr., měšť. pivovar ve Dvoře Králové 100 zl., inženýři a podnikatelé staveb pardubicko-pražské státní dráhy 80 zl., vesnice panství litomyšlského 78 zl., Hrochův Týnec a panské vesnice 54 zl. 4 kr., ostrostřelci v Jablonci 51 zl. 5 kr., Ústí n. Orl. 50 zl., ostrostřelci v Karlových Varech 48 zl. 10 kr., inženýři a podnikatelé staveb olomúcko-pardubické státní dráhy 47 zl., Král. Dvůr 44 zl. 20 kr., ostrostřelci trutnovští a kutnohorští po 40 zl., Teplice 40 zl. a j. Všecky uvedené příspěvky vyplaceny v konvenční měně.

R. 1856. v červnu vyhořel dvůr při silnici jimramovské.

R. 1862. 23. dubna vyhořelo 7 domků a 21 stodola na dolním předměstí při silnici německobrodské. Prudký vítr zasypával město hořícími kusy dřeva, jež až za město doletovaly.

R. 1870. 21. května o 7. hod. ranní vypukl oheň u sv. Anny a strávil 4 domky a 5 stodol při silnici litomyšlské. Za vydatnou pomoc při hašení dostalo se učitelstvu i mládeži školní poděkování od úřadu purkmistrovského.

R. 1873. 30. října vyhořelo stavení Markusovo na hor. předm.

R. 1875. 9. června lehly popelem 3 chalupy a 4 stodoly na horním předměstí.

R. 1877. 15. listopadu strávil oheň statek na dolním předměstí a 18. listopadu na to vedle spáleniště bývalý dvůr a špýchar.

R. 1878. 30. září shořelo při silnici německobrodské 19 stodol s hojnými zásobami obilí a slámy.

R. 1880. 29. března (v pondělí velikonoční) vypukl oheň brzy po poledni na horním předměstí a zničil 6 stavení. — V noci ze 24. na 25. června t. r. strávil oheň dvě chalupy na obci.

R. 1885. 25. června vyhořela 4 stavení na západním konci dolního předměstí.

R. 1889. 26. června strávil požár 20 domků v ulici litomyšlské, „na bídě“, v ulici růžové a nové a některá hospodářská stavení a skladiště jiných domů. Oheň vyšel o $2^1/_2$ hod. odp. z domku Fr. Blažka č. 32. Uhlí z dehtované střechy lepenkové, od spodu se vzňavší, a ze zásob lepenky rozletělo se po střechách, všude zapalujíc. Oheň šířil se rychle; na mnohých místech se chytalo. Podobalo se, že půl města zkáze podlehne. Jen společnému úsilí hasičstva domácího i přespolního podařilo se požáru meze položiti.**)

R. 1892. 6. července shořelo stavení Vác. Bubna č. 108. d. p. Šíření ohně zamezilo vzrostlé stromoví.

*

V Poličce provedeno 70 hudebníky Haydenovo „Stvoření světa“ řízením Jana Jedličky, učitele a ředitele kůru z Loun, a docíleno čistého výtěžku 280 zl. víd. č. (E. 1845.)

**) Na pohořelé sešlo se sbírkami do obecního úřadu 1647 zl. 30 kr. Výbor spořitelny povolil 500 zl., zastupitelstvo místní 400 zl ; toto snížilo též pohořelým ceny za dříví z městských lesů odebrané. Z jednotlivců přispěli většími obnosy: Dr. Eug. Eiselt, náměstek starosty měst pražských, 150 zl.; Jos. Šeb. Daubek, majitel parního mlýna v Brněnci, 100 zl.; biskup královéhradecký dr. Jos. Jan Hais, prof. dr. Boh. Eiselt, prof. dr. Al. Zucker a poštmistr Ign. Hanus po 50 zl. Ochotníci zdejší přispěli 52 zl., sbírka dr. Eug. Eiselta v Praze vynesla 54 zl., sbírka Johany Roušarové ve Vídni 50 zl. (J. VIII.) Drobnějších příspěvků tuto jednotlivě uvésti nelze.

R. 1662. ve středu před božím vstoupením byl velký mráz, a druhého dne spadlo sněhu po kolena. Žito bylo právě vymetalo. Někteří hospodáři strhovali sníh se žita provazy a sklidili málo; kdo tak neučinil, měl žita více.

R. 1696. v neděli na sv. Jana Křt. strhla se v okolí města veliká bouřka s krupobitím; obilí bylo potlučeno, okna v domech a obou kostelích rozbita.

R. 1731. v sobotu 30. listopadu na úsvitě strhl se neobyčejný vítr, jenž místy s hromobitím, v Poličce s metelicí sněhovou spojen byl a mnoho škody nadělal.

R. 1740. 24. října mrzlo a napadlo sněhu. Z úrody, jež na polích zbyla, lidé málo domů dostali. — Téhož roku 30. prosince strhl se k večeru západní vítr, jenž nadělal velikých škod na staveních a v lesích, kde mnoho stromů vyvrátil a přelámal. (H).

Průtrží mračen zaplaveno bylo r. 1781. 18. srpna celé horní předměstí; prudké krupobití rozbilo většinu oken ve městě a zpustošilo pole a louky. Také mnoho rohatého dobytka zahynulo. Škody bylo za 30.000 zl.

Též r. 1817. v noci ze 4. na 5. červenec zpustošilo krupobití okolní pole a louky. Zajíci, koroptve a jiní ptáci nalezeni od krup ubiti. (E., H.)

R. 1839. protrhla se nad Poličkou mračna prudkým lijákem. Silnici limberskou zaplavila voda od brány až k haltýřům. Od Faustkova mlýna až k silnici bysterské stálo vše pod vodou; do nižších stavení hrnula se voda okny. Z rybníka šla voda na dvou místech přes valy. Záplava tato způsobila mnoho škod, a delší dobu to trvalo, než stopy její byly odklizeny. (J. III.)

R. 1847. bylo v okolí poličském velmi mokro. Pršelo neustále a na pole takřka ani šlápnouti se nemohlo. Na sušinách velmi pozdě a jen málo mohlo se zaseti, mokřiny zůstaly ležeti ladem. Z toho vznikla veliká drahota a nouze.[40]) Nad to byly výdělky špatné a mzda nepatrná. Zámožnější naříkali, chudina trpěla bídu velikou. Chleba nebylo, mouka byla drahá. Chudí jedli sotva jednou za den a to ještě málo a pokrmy nezáživné. Otruby míchány s vodou a vařené nebo pečené požívány. Dobří měšťané pomáhali, skýtajíce nezámožným rodinám potravy. Zejména měšťan Ferd. Thanabaur posýlal bochníky chleba a ošatky hrachu potřebným. Za takové tísně nadešly žně, přivážela se kukuřice, a hlad přestal. (J. II.)

Následkem trvalých dešťů o žních r. 1855. vystoupily ceny potravin a nastala veliká nouze. (Pam. kn. šk.)

---

[40]) Kdežto tržní cedule z r. 1845. vykazuje za měřici pšenice 7 zl. 15 kr. a za měřici žita 5 zl. 14 kr., byla 3. července 1847. měřice pšenice za 18 zl. 42 kr., žita za 16 zl. 12 kr., ječmene za 14 zl. 30 kr., ovsa za 5 zl. 10 kr. (J. II.)

v ulicích položena dlažba, zřízeny kamenné kašny na náměstí a odklizena kolna pro stříkačku, jež u radnice na straně severní stojíc náměstí znešvařovala. Hasičské nářadí uloženo v kasárnách (r. 1798.). Později obstarány i stoky podzemní.

Příklad tento povzbudil měšťanstvo, že domy své počalo opravovati, přestavovati a zvyšovati. Domy opatřeny kamennými štíty nebo vlašskou střechou. Tímto obapolným přičiněním nabylo město větší úhlednosti. (H.)

Po požáru r. 1845. vystavěno město v nynější podobě.[104])

---

[104]) R. 1567. byli ve městě a na předměstích 202 usedlí sousedé. r. 1584. 286, na panství 367; r. 1594. ve městě a na předměstích 241, r. 1598., 1604., 1610. a 1614. 284. R. 1620. byli ve městě 192 usedlí měšťané, r. 1626. 41. R. 1631. bylo na vesnicích poličských 149 a r. 1636. 120 poddaných. R. 1654. byl ve městě 121 dům; domů pustých, zbořených, a míst, kde někdy domy stávaly, 83; ve vesnicích městu náležejících byli t. r. 263 sedláci, 1 místo bez stavení, 36 chalupníkův a 62 zahradníci. R. 1788. bylo ve městě a na předměstích 439 domů, r. 1830. 616 domů se 3590 obyvateli, r. 1831. 618 d. se 3729 obyv., 1843. 647 d. se 3927 obyv., r. 1857. 4028 obyv. R. 1869. bydlelo ve 663 domech 4414 obyv., r. 1880. ve 661 d. 4643 obyv., r. 1890. v 654 d. 4550 obyv. -- (Ad. Ch. a M., Dvor. M., N. Sl., J. I.)

R. 1714. a 1715. zuřil po celých Čechách mor, který i v okolí poličském mnoho lidí zhubil, ale města samého ušetřil. Z vděčnosti k Bohu postavili zbožní předkové na náměstí sochu P. Marie.

R. 1771. byla veliká neúroda; nastal hlad a z hladu pošly nemoci (hlavnička a hnilá zimnice), jež trvajíce od ledna do června 1772., zmařily ve zdejší kolatuře 417 životů; mezi jinými zemřel starší kaplan Vác. Lukšíček a magister latinských škol P. Voj. Bureš. (E.)

Značnou úmrtnosť způsobila r. 1809. hlavnička, jíž zemřelo 29 osob domácích (v celé kolatuře 63 osoby), mezi nimi i purkmistr Med. Dr. Jos. Tichý, jenž ustanoven byl toho času řídícím lékařem vojenské nemocnice v Bystrém.

R. 1830. koncem května a začátkem června objevila se u dětí 4—8letých spála.

R. 1832. vypukla zde cholera dvakrát: na jaře mírně, na podzim prudčeji; celkem zemřela 21 osoba a 43 se uzdravily. Nejvíce případů cholery bylo na záměstí od brány novohradské k limberské.[92]) (E., H.)

R. 1836. umřelo v Poličce 18 lidí cholerou.

R. 1837. v únoru a březnu objevila se nová nemoc, chřipka. (H.)

Po válce rakousko-pruské r. 1866. dostavila se cholera opět. Největší úmrtnosť byla zase podél stoky Jordánu.

R. 1883. vypukla mezi mládeží spála; následkem toho byl školní rok na školách zdejších již dne 14. července skončen.

R. 1890. a 1892. vždy po novém roce byla tu chřipka, jíž zvláště po druhé dosti mnoho starších lidí v oběť padlo.

čeledín a vedl koně ze závěje; avšak bohužel, snad že nebylo na krok kolem viděti, vedl je přes příkop do příkrého břehu a dostal se koním pod kopyta. Ráno nalezeni koně v závěji ležící, až po uši zaváti, a při nich pošlapaná mrtvola vozkova. Koně ne bez námahy živi ze sněhu vytaženi. — V téže závěji zastavila se nedlouho před tím pošta, vracejíc se z Nov. Města. Poštovský Mach strmácen námahou cesty a zimou skřehlý byl by tu snad také zahynul, kdyby mu nebyl pomoc z města opatřil četník Beneš poštou přijíždějící. Společnému úsilí mnohých podařilo se dostati koně ze sněhu a zásylky poštovní do města donésti.

Cestující poštou od Svitav nedostali se dále než do Borové Krčmy. Zde a v Květné bylo jim třikrát za nedostatku potravin přenocovati, než pěšky do Poličky se dostali.

[92]) Za vzmáhající se cholery zúžen byl r. 1831. Jordán na parkáně zasypáním a oroubením. Náklad uhradili uživatelé záhonků, potřebné trhanice dalo město. (H.) R. 1885. stoka tato vydlážděna.

Na konci horního předměstí, při Blažkově statku stála r. 1832. na silnici svitavské kontumační přehrada, aby cizí cestující mohli býti ohledáni. (E.)

K výsadám (privilegiím), jichž Polička požívala a z části dosud požívá, patří:

1. svobody a výsady, Přemyslem Otakarem II. nově založenému městu propůjčené (viz str. 12.).

2. městská rada č. magistrát. Již r. 1307. spravovali město konšelé (viz str. 15. a 34.).

3. znak městský[93]) a právo pečetiti červeným voskem;[94]) obé propůjčil Poličce král Vladislav II. 24. prosince 1478. (E., H.)

4. vybírání cla. Polička užívala cla takového jako obyvatelé Vysokého Mýta. Když Poličští ohněm a válkami o mnohé výsady a obdarování přišli, zejména také o výsadu užívání cla, konfirmoval k prosbě jejich král Ludvík r. 1523. v neděli laetare artikul o clu, jak v majestátu císaře Sigmunda Vysokému Mýtu byl zapsán.[95]) (H. II.)

5. měšťanské právo. Původně byli měšťany toliko obyvatelé uvnitř zdí městských bydlící, jichž bylo nemnoho přes sto. Kolem města, kde nyní předměstí se rozkládají, nebylo usedlých měšťanů, nýbrž byly tu dvory a statky měšťanům ve městě náležející. Vzrůstáním obyvatelstva dostavila se nutnosť, nové příbytky stavěti. Majitelé nových příbytků nabyli sice stejného práva měšťanského, nikoli však stejného práva na výsadní požitky. Obyvatelům pak horního a dolního předměstí nedostávalo se obého; teprv Marie Terezie r. 1762. 7. srpna udělila oběma

---

[93]) Znak kr. věn. města Poličky tvoří štít svisle rozpůlený; pravá polovice má bílého lva s korunou a dvojitým ohonem v červeném poli, levá polovice půl dvouhlavého, černého orla s korunou ve zlatém poli; dole jsou dvě sekery křížem přeložené.

[94]) Pečetí užívalo se původně k tomu, aby se jimi zjednalo veřejným nebo soukromým listirám větší věrohodnosti a překazilo jich padělání. Pečeť obecní byla vždy ve veliké vážnosti a pečlivě při úřadě městském opatrována. Na zpronevěření pečeti byly veliké tresty. Později užíváno pečetí k zavírání dopisů, ceduli a listů přes pole posýlaných., (N. Sl., Ad. Ch.)

Co do barvy užíváno vosku bílého, červeného, žlutého, modrého, zeleného a černého. Vosku bílého užívali až do 15. stoleti jen panovníci a nejvyšší šlechta; voskem červeným pečetili až do 14. stoleti toliko císařové a králové; později propůjčovali právo to vyšší šlechtě i městům, až konečně užívalo se vosku červeného k pečetění vůbec; voskem modrým pečetily některé rodiny šlechtické (nikdy císařové a králové); zeleného i žlutého vosku užívaly zvláště kapitoly, kláštery a města, žlutým pečetívali panovníci (králové francouzští); voskem černým pečetili patriarcha jerusalemský a velmistři rytířských řádů duchovních (templářského, německého, maltézského a j.); nyní pečetí se veřejné listiny černou barvou tiskařskou. (N. Sl.)

[95]) Artikul Sigmundův opravňoval vybírati z koní zadních každého vozu nákladního, který k městu jel, 1 groš čes., z koní v tom voze napřed jdoucích 1 peníz český; od jezdcův a kupcův vybíralo se clo z každého koně a ze všech vozův kromě oněch úřadu kněžského, stavu zemanského a rytířského. Též z koní projezdných, kteří s vozy stranou města jeli (clo projížděli), bylo clo vybíráno a na míli cesty hájeno. Z vola platilo se po 1 penízi, z bečky soli po 2 penízích a to od každého kupce i prodavače. (H. II.)

předměstím právo měšťanské. Tím dosáhli předměstští sice čestného názvu, ale práva k výsadním požitkům nenabyli. (H.)

6. trhy výroční. Král Ladislav vysadil r. 1454. 28. srpna trh osmidenní, dnem sv. Šimona a Judy počínající;

král Vladislav II. r. 1493. před sv. Lucií trh o sv. Janu Křt.;

král Ferdinand I. r. 1542. v pondělí na sv. Stanislava trh od třetího pátku postního po 8 dní po sobě jdoucích trvající;

král Matyáš r. 1618. v pondělí po zvěstování P. Marie vysadil trh o sv. Bartoloměji a čtvero trhů koňských;

král Ferdinand III. stvrdil r. 1637. 28. června 6 trhů dobytčích v tyto čtvrtky: po sv. třech králích, po obrácení sv. Pavla, po první neděli po sv. Trojici č. v oktáv božího Těla, po sv. Jakubu, po sv. Michalu a po sv. Havlu. (H. II.)

Marie Terezie r. 1762. 2. března vysadila 2 výroční trhy na přízi, len a plátno: v pondělí po sv. třech králích a v pondělí po sv. Filipu a Jakubu. Mimo to povolila denní trh na každý čtvrtek. (E., H.)

Do r. 1876. konaly se výroční trhy v pondělí po sv. třech králích, ve třetí čtvrtek postní, v úterý před sv. Jiřím, ve čtvrtek před sv. Janem Křt., ve čtvrtek před sv. Bartolomějem a v úterý před sv. Šimonem a Judou.

K žádosti obchodníků a řemeslníků zdejších ustanovilo obecní zastupitelstvo dne 18. dubna 1875., aby výroční trhy odbývaly se ve čtvrtek po sv. třech králích, o třetím čtvrtku postním, ve čtvrtek po sv. Jiří, ve čtvrtek po sv. Janu Křt., ve čtvrtek po sv. Bartoloměji a ve čtvrtek po sv. Šimonu a Judovi. Usnesení to schváleno bylo c. k. místodržitelstvím dne 30. října 1875. rokem 1876. počínajíc. Trh dobytčí předchází každému trhu vyročnímu. Trhy týdenní jsou v pátek.

7. patronát č. právo dosazovati faráře na faru radiměřskou střídavě s vrchností kunštátskou; vysadila Marie Terezie r. 1752. 26. února (E., H.)

8. měšťanský výsadní požitek, záležející z výnosu pivovaru, ze dříví a staviva.

Živnosť pivovarská je tu snad co Polička stojí. Pivo vařiti směla v Čechách původně toliko města. Teprv kolem r. 1500. šlechta česká, závidíc měšťanům této živnosti, buď sama pivo vařiti začala nebo městům v obchodě tom rozličné překážky kladla, čímž vznikly veliké různice mezi oběma stranami. Hádky tyto skončily se teprv r. 1517. na sněmu zemském v Praze, svatováclavským zvaném, kdež uzavřeno, aby v Poličce budoucně 113 pravovárečných domů bylo, jejichž majitelé by právo měli nejen pivo vařiti, ale i kořalku páliti a pivo, víno i kořalku čepovati. Ostatním pivovárečným domům povoleno pouze jak ve městě tak i za městem pivné a kořalečné obchody držeti. (H.)

Při střídavých várkách (pořadí várečníků bylo přesně napřed stanoveno) platili várečníci (nákladníci) z každé várky 1 zl. 12 kr. klíčného, z jehož výnosu měla obec pivovar opravovati. Poklíčné toto zrušila dvorní kancelář 15. března 1815. Vybrané poklíčné měl důchod vrátiti, a pravovárečníkům zůstaveno pivovar opravovati.[96]) (Ad. M.)

Do r. 1706. vysazovali měšťané své pivo po celém panství poličském, od toho času však toliko po městě, neboť toho roku založen byl (a r. 1710. dostavěn, J. III.) v Kamenci pivovar pro panství na 16 sudů, jehož užitek přicházel do důchodu městského na zaplacení berně za měšťanstvo ve zdech městských usedlé, ano pod tou výminkou jej postoupilo důchodu obecnímu. Předměštští jsou z požitku toho vyloučeni (gubern. rozhodnutím ze dne 19. února 1767.), poněvadž na výčepu piva v panských vesnicích, důchodu městskému odstoupeném, žádného podílu neměli. (H., E.)

Poddaní byli povinni odebírati pivo z pivovaru kameneckého, po případě od pánův nákladníkův z města; kořalku taktéž jen od pánů sousedů z města bylo jim kupovati. (H. II.)

Do 1. července 1796. spravovalo pivovar kamenecký měšťanstvo samo, načež byl pronajat.[97]) (H.) Od r. 1883. se tu nevaří.

Pivovar městský č. 15. založen byl r. 1771. na 16 sudů.[98]) (Ad., H.) R. 1849. koupilo pravovárečné měšťanstvo dům č. 18. a zařídilo var na 17 sudů. (J. X.) R. 1863.—1865. vystavěn nový pivovar na dolním předměstí na 50 věder.[99]) Později zvýšen var na 60 věder. Při obnově kotle r. 1887. zařízen var na 50 hl. Ve starém pivovaře městském se sladuje. Nový pivovar byl pronajat až do 1. září 1892.; od té doby jest obchod pivovarský v rukou veškerého pravovárečného měšťanstva, jemuž náleží také dům č. 184.[100])

Od nepaměti přísluší měšťanstvu poličskému část polenového dříví z lesův obecních (viz str. 5.). Přibytky novější dobrodiní toho postrádají. Druhdy přiváženo dříví toto robotou.

---

[96]) R. 1773. platili Poličští z každé várky cís. tácu 12 zl. 30 kr. (T. r. byla míra ječmene za 58 kr., mandel režné slámy za 33—45 kr.) (Ad. M.)

[97]) Za nájemníka Jana Stříteřského, měšťana a mydláře v Poličce, pivovar tento vyhořel a nákladem důchodu zase vystavěn jest (H.) — Nad sklepem kameneckého pivovaru zbudovalo místní zastupitelstvo r. 1882. krásnou verandu nákladem 1641 zl. 17½ kr. Stavbu provedl Jan Spur z Vrchlabí.

[98]) Kde stojí nynější pivovar městský, mívalo měšťanstvo za starých časů lázně. Jak byly zřízeny a proč zašly, není známo. (H.)

Při zakládání král. měst ve 13. století obyčejně zakladatelům svobodné lázně byly pouštěny. Čeledním řádem z r. 1549. byla čeledi v sobotu zkrácena doba pracovní, aby měla času ke koupání. Koupání v teplé vodě bylo v Čechách obecnou potřebou; téměř v každé vesnici byly lázně. (Ad. Ch.)

Sud = 4 vědra, vědro = 56.59 l.

[99]) Zároveň zřízen rybníček v lukách naproti Liboháji a spojen s pivovarem.

[100]) Předsedou měšťanstva pravovárečného jest Fr. R. Martinů.

Králové čeští, velice toho dbalí jsouce, aby města řádně, ušlechtile i bezpečně byla stavěna, podporovali v tom všemožně jejich obyvatele. Jan Lucemburský r. 1321. Hradec Králové nejen od daní na 7 let osvobodil, nýbrž i právem jej nadal, dříví k pálení cihel potřebné na královské půdě káceti, kamení lámati, vápna dobývati. Podobného práva užívalo též měšťanstvo poličské, pomáhajíc těm, kdo stavěli. K tomu účelu zřízena cihelna, založeny vápenné pece (viz. str. 26. Trhonice) a dovoleno kámen lámati. I robotou při stavbách vypomáháno.

Zašlá práva jsou: voliti městského faráře a kaplany, vybírati mýto a clo, trestati vinníky na hrdle, dosazovati učitele ve městě a ve vesnicích panství poličského (v Sádku, v Borové, u Sv. Kateřiny, v Pusté Rybné, v Telecím, v Makově, v Nedvězím, v Modrci), loviti ryby, honiti zvěř a j. (H.)

Výsady města Poličky potvrdil též císař Rudolf II. r. 1584. ve středu po sv. Michalu (H. II.), císař Josef II. 13. ledna 1783. a císař František I. 22. srpna 1793. s tím doložením, aby svobody, Ferdinandem II. pouze na katolíky omezené, rozšířeny byly též na vyznání, tolerančním patentem uznaná. (E.)

Častými vpády nepřátelskými, zvláště Uhrů a Švédů, a častými požáry přišlo město o mnohé důležité listiny. Za války 30leté vynaložila Polička všecku péči, aby písemných svobod, výsad a p. uchránila. R. 1639. ukrývala je na rozličných místech, načež svěřila je Krištofu Vávrovi v Pusté Rybné, který je na svém poli zakopal a pole z jara ječmenem zasil. Zde zůstaly přes 17 měsíců, načež dány do kláštera litomyšlského, kdež opět 16 měsíců v zemi byly zahrabány; pak odevzdány jsou Jiříku Hledíkovi na horním předměstí, který je po 5 měsíců v zemi přechovával. Teprve po válce vrátily se do domu radního. Ukrýváním na místech vlhkých mnohé listiny buď zcela, buď částečně porušení vzaly, a Polička byla nucena opatřiti si opisy některých listin při městské radě vysokomýtské. Bohužel i později ještě mnoho se zmařilo. (E., H.) Památné listiny chovají se v důchodě místním.

Do r. 1765. měla Polička hrdelní právo I. třídy.[101]) Purkmistr a konšelé byli soudci, majíce k ruce přísežného písaře, při němž důkladná znalosť zákonů předpokládána. K soudu tomu povinen byl státi každý k právu osedlý, t. j. kdo v obvodu městu přikázaném přebýval a majetnosť držel. Vyjmuta byla toliko šlechta, jíž v případě soudního půhonu státi bylo k soudu zemskému v Praze.

---

[101]) V Litomyšli byl hrdelní soud II. třídy, v Bystrém IV. třídy. (Ad. Ch.)

Zákonníkem, jímž soudy městské se spravovaly, byla „Práva a zřízení městská,“ mistrem Koldinem sepsaná; souditi dle nich bylo věcí snadnou, neboť pokuta na každý zločin byla určitě vyměřena. Zásadou při vyměřování pokut bylo tvrdé: „Oko za oko, zub za zub!“ k. p. „Kdo ohněm pálil, ohněm budiž upálen! Kdo krev prolil, krev jeho budiž prolita!“ Na krádež byla šibenice; i pro kouzlo a čáry tratilo se hrdlo.

Aby ortel mohl býti vynesen, bylo ovšem třeba vyznání obžalovaného; avšak přiznání toho domohli se soudcové bez velikého hlavy lámání. Nevyptávali se otázkami chytře po právnicku strojenými, nýbrž právem útrpným, totiž mukami a trápením rukou katovou. Při tom užíváno mučidel tak hrozných, že trápený, nemoha snésti bolestí nelidských, ke všemu se přiznal, čeho na něm žádali, i k tomu, čím vinen nebyl.

Jak obviněný se přiznal, následovala poprava bez odkladu. Ovšem v zákonníku pamatováno, aby nikomu nebylo bráněno z ortele vyneseného odvolati se k soudu vyššímu; avšak vinník sám o sobě stěží toho dovedl. Neměl-li zastání od osob moc a vliv majících, marně se odvolával. (Ehr. Posl. popr.)

Popravy konaly se na Šibeničném vrchu. Šibenice byla důkladnou zdí ohrazena, do níž šly prostranné dvéře. (Jitř. II.)

Bývaly tu též trestné nástroje: přezmen, osel, housličky, skřipec, trdlice, koše, železná klec, palečnice, železná panna. (H.)

O poslední popravě na tomto vrchu zachovala se dojemná pověsť, jež vyšla v sebraných spisech Jos. Ehrenbergera, z blízké Korouhve rodilého.

Z nynější podoby města, ze zbytků starého opevnění a ze zpráv pamětníků zřejmo jest toto: Polička založena byla v okrouhlosti vejčité a obehnána hradební zdí (šancemi) přes 2 m tlustou, nahoře cimbuřím lemovanou; ve zdi této byly půlkruhovité bašty se střílnami. Přede zdí hradební stála zeď nižší a slabší; prostoru mezi oběma říkalo se parkán. Město obehnáno bylo dále valem, po jehož obou stranách byly příkopy, které v čas potřeby plnily se vodou.

Do města vjíždělo se čtyřmi branami, jež na konci hlavních ulic stojíce a jména jejich nesouce k obraně byly zařízeny. Brány byly dvojité: vnější a vnitřní. Vnitřní brána byla ve zdi hradební, vnější stála na valu. Při každé vnější bráně byla bašta, v níž později umístěna dvě děla. Nade vchodem brány vnější byl městský znak. Přes příkopy vedly ke branám zdvihací mosty. Brány zavíral na noc branný. Mimo brány hlavní byly dva menší východy č. fortny. —

Kromě domů v hradbách nebylo původně na záměstí žádných stavení; později teprv dále od města k Limberku a ke Kamenci vznikly měšťanské dvory s hospodářskými staveními.

Uspořádání města co do náměstí a ulic bylo nepochybně totéž jako nyní; ovšem nebylo tolik domů, snad ne více, než kolik se čítá nyní domů pravovárečných a budov veřejných. Na místech nynějších „příbytků“ (viz str. 2.) bývaly zahrady, kůlny, prázdná prostranství a kotce č. veřejná tržiště.

Když obyvatelstva přibývalo, zastavovány ve městě zahrady, kotce a jiná prostranství, zbytečné kolny a p. proměňovány v obydlí, za městem pak stavěny nové příbytky. Předměstí počala se rozšiřovati, když vnější zdi hradební byly se zemí srovnány, příkopy zasypány, val a parkán v užívání obecenstvu odevzdány, dvory obecní následkem zavedení soustavy Raabské (viz str. 21. a 22.) zrušeny a když uvnitř města téměř žádného prostranství pro příbytky již nezbývalo. (H.)

Z původního opevnění zachovala se ještě vnitřní zeď hradební, dělící město od obou předměstí, s 18 baštami, bašta osamělá od vnější brány litomyšlské, zbytky parkánu (nynější hlavatiště,[102]) zahrada děkanská a střelnická) a větší část valu. Brány vnější sneseny byly r. 1835—1843. —

Za starých časů, dokud bylo dříví v hojnosti, stavělo se obyčejně ze dřeva. To také bylo příčinou, že město několikrát skoro celé popelem lehlo a rychle opět bylo zbudováno. Nedokonalá byla staveb těch tvářnosť zevnější i spořádanosť vnitřní. Obyčejně měl dům jednu světnici a několik komůrek porůznu nastavěných. Nezřídka chodilo se ze světnice do přístěnku po stupních. Schody byly nepohodlné, domovní průchody nerovné, zpředu prostranné, vzadu zúžené; oken bylo málo a skrovných. Nejlepší byly ještě sklepy domů pravovárečných. V domech bylo temno i za bílého dne. Bydlelo se ve přízemí, nejvíce dozadu. Málo domů mělo poschodí. Z venčí měl každý dům vpředu i vzadu dřevěnou lomenici, dům prostrannější i dvojitou; na ní býval nápis hlásající, kdo dům vystavěl, nebo nějakou průpověď obsahující. Střechy domů sousedních sbíhaly se ve společném žlabě, sloužícím k odtékání dešťové vody, který dosti daleko do ulice nebo náměstí trčel.

Teprve koncem 17. a začátkem 18. století počalo město dřevěných stavení se zhosťovati a domy kamenné stavěti. Obec svým nákladem postavila kasárny, sochu P. Marie, radnici, panský dům a dům „u zeleného stromu“;[103]) na náměstí a

[102]) Hlavatiště rozděleno jest v záhonky, z nichž po jednom náleží ke každému dom. číslu vnitřního města.

[103]) Oba později prodány. Panský dům v době nejnovější (r. 1884.) koupila nazpět místní obec z pozůstalosti po městském lékaři MUDr. Jos. Tamelovi. Do r. 1812. zván byl obecním, od té doby panským. (J. III.)

Malebná skupení andílků[22]) s oblaky zdobí zúžující se pyramidu, na níž nejvýše na zeměkouli vznáší se P. Maria, pohlížejíc ku straně západní. Kolem hlavy její na kruhovitém prutu třpytí se 12 zlacených hvězd.

Tři zlacené reliefy, představující zvěstování, nanebevzetí a korunování P. Marie, s přiměřenými latinskými nápisy, zdobí střed pyramidy. Také pod sochami, ve výklencích postavenými, jsou latinské nápisy, hlásající: že sochu následkem slibu postaviti kázala Polička, věnné město (pod sv. Vítem); že socha postavena byla k uctění Marie Panny a svatých patronů kolem stojících, na jejichžto přímluvu zdejší město netknuto zůstalo morovou nákazou, r. 1713. v tomto království zuřící, a na vyžádání ochrany i zachování zdraví (pod sv. Florianem); že postavena byla pod nejpříznivější ochranou nejslavnější a nejšťastnější císařovny Alžběty Kristiny (pod sv. Václavem).

K soše vedou schody. Pro ochranu jest kolem sochy 12 sloupců, silným řetězem spojených. Sochy vyvedeny jsou z jemnozrného pískovce, ostatní části z pískovce hrubšího.

Ve příčině postavení této sochy učiněna byla r. 1727. smlouva s Jiřím Pacákem, sochařem z Litomyšle. Práce uskutečněna r. 1731., jak zřejmo jest ze tří chronogramů, v nápisy latinské vložených.[23]) O svátku sv. Petra a Pavla r. 1751. byla socha vysvěcena děkanem Kar. Nepaurem. Náklad na sochu činil dle Eiselta 6289 zl. 37 kr. a zapraven byl městským důchodem.

Během celého století sešla socha velice. R. 1831. 3. prosince ohledána byla okresním inženýrem Jahnem a oprava její uznána nutnou. K žádosti magistrátu povolil úřad zemský gubern. výnosem ze dne 15. července 1836. opravu, nařídiv zároveň, aby práce sochařské a kamenické zadány byly osvědčeným umělcům a mistrům. I předběžný rozpočet úředně schválen. Opravné práce pronajaty byly ve veřejné dražbě r. 1837. 30. června Vác. Štěpánu, mistru kamenickému ze Žamberka, jemuž úřadem podkomořským uloženo, aby práci sochařskou svěřil akademickému sochaři Vác. Procházkovi z České Třebové.[24])

---

[22]) Na sloupu zjistil pisatel při poslední opravě 23 celá tělíčka a 40 hlaviček andělů. Výška sochy od vrchního schodu má 22 m.

[23]) Ve svém přípise ze dne 18. dubna 1732. uvádí Pacák, že vzal na se postaviti sochu, kterou ku konci dovedl, za 3000 zl., žádaje magistrát zdejší, aby mu něco „nadlepšil, poněvadž práce lépe provedena, než modelem bylo naznačeno, a více téměř do díla svých peněz vynaložil, než byl za ně přijal.“ K prosbě své přiložil součet vydání. Zdali magistrát žádosti jeho vyhověl, není známo,

[24]) Vác. Štěpán vydražil opravu za 1959 zl. 45 kr.; za některé doplňky a práce, na něž při sdělávání rozpočtu se nepřišlo, doplaceny 444 zl. 10 kr. Nátěr (jemně zelený) obstaral Jan Hendrych z Litomyšle; zlacení, práce pasířské, a klempířské zhotovili zdejší mistři Vác. Mládek a Vác. Klimeš. Lešení postavil tesařský mistr Fr. Faiman. (Podh. J. II.)

K výsadám král. měst patří též **sbory střelecké**, jichž původ sahá hluboko do středověku. Cvičení ve střelbě byla tehdáž nutností, ježto měšťanstvu samému bylo o obranu svých hrazených měst pečovati.[27]) Záliba ve střelbě zachovala se, i když později původní nutnosti ubývalo.

Skrovné doklady, jež se zachovaly, svědčí o tom, že střelecký sbor našeho města jest spolkem nejstarším. Při opravě věže chrámu sv. Jakuba r. 1822. nalezeno bylo v báni české pozvání hejtmana střeleckého sboru Tobiáše Bilavia ku střelbě v den sv. Jiří r. 1613.

Císařovna Alžběta Kristina vydala v Laxenburku 10. května 1734. střelecké setnině poličské pro uvarování roztržek řád střelecký, jazykem německým sepsaný. Mezi jiným nařizuje se tu, aby konána byla střelba hlavní (nynější královská). Zároveň ustanoveno, aby z duchodů městských vyplatilo se „nejlepšímu" 12 zl., „věnci" 6 zl. a „rytíři" 2 zl. Nejlepší (král) býval vysoce ceněn a požíval po celý rok až do nové hlavní střelby zvláštních výhod. Mimo dotčenou odměnu peněžitou dostával na účet obce měsíčně půl vědra piva z kameneckého pivovaru, beránka k velikonocům a tele na svátky vánoční z hospodářství obecního. Při obyčejné střelbě měl svobodnou střelbu z jedné hlavně. Požitků těchto užívali však toliko králové z měšťanstva domácího; připadla-li důstojnosť ta některému ze střelců cizích, obdržel pouze peněžitou odměnu a mohl užiti práva svobodné střelby. Během času pozbyl král vytčených požitků.[28])

Ochranným patronem sboru dle střeleckého řádu z r. 1734. je sv. Karel Bor., na jehož den členové sboru přítomni jsou mši sv.

Výsady sboru rozhojněny r. 1836. povolením vojenského stejnokroje, odznaku, praporu a uniformované kapely. Za té příležitosti založeny jsou stanovy, kterých dosud nebylo a jimž ještě téhož roku schválení se dostalo. Na základě svých historických výsad, posledně cís. Josefem II. 13. ledna 1783. stvrzených, užívá sbor názvu „c. k. privilegovaný". Stanovami postavil se pod protektorát úřadu purkmistrovského.

Ježto k opatření stejnokroje nebyl nikdo nucen, vznikly ve sboru dva odbory. Byla-li účelem celého spolku cvičení ve střelbě pro nepředvídané příhody vlastenecké i pro zábavu, měl odbor „uniformovaného a ozbrojeného sboru ostrostřeleckého" mimo to ještě konati cvičení vojenská a sloužiti ku zvýšení lesku o slavnostech veřejných: dvorským dekretem z r. 1817. bylo mu

[27] Hrazeným městům král. bylo proti útokům nepřátelským se brániti, dokud nepřišla pomoc zemská; k hotovosti zemské pak vypravovala král. města lid branný, jemuž velela osoba městskou radou k tomu zřízená. Nad hotovostí všech měst býval polní hejtman, válečného umění znalý, k jehož služnému města přispívala. (Ad. Ch.)

[28]) Hodnosť královská vyhrazena jest nyní členům sboru. Králi dostává se odměny čtyř dukátu z pokladny spolkové.

též uloženo konati službu policie bezpečnostní, provázeti blízké transporty v čas války a j. povinnosti. Časem vykrystalovaly se odbory v celky samostatné.

R. 1881. schváleny byly Jeho Veličenstvem jako nejvyšším velitelem ozbrojené moci nové stanovy samostatného „měšťanského, uniformovaného sboru ostrostřeleckého“. Účelem sboru dle těchto stanov jest pěstovati občanskou statečnosť a lásku k vlasti i panovníku jakož i přispívati k zachování veřejného pořádku a pokoje, pak bezpečnosti osoby a majetku ve městě. Prostředky k tomu jsou střelba do terče a cvičení vojenská. Pro sbor střelců neuniformovaných ustálil se název „střelcův celoročních.“

Zřízení a správa spolku celoročních střelců jest rázu občanského, kdežto uniformovaný sbor ostrostřelecký má ráz vojenský. Členové tohoto sboru tvoří setninu o čtyřech četách pod velením setníka; mimo něho jest nadporučík a dva poručíci.[29]) Záležitosti správní obstarává výbor skládající se z důstojníků a členů sborem zvolených. Spolek celoročních střelcův pěstuje výhradně střelbu do terče.

Sbor střelecký byl si vždy vědom svého vlasteneckého účelu. Za válek francouzských v Čechách r. 1793., 1800. a 1805. přispíval k obraně vlasti příspěvky peněžitými a daroval znamenitou ručnici; r. 1796. vyslal i 4 členy své do vlastenecké legie.

Ostrostřeleckému sboru náleží přední zásluha o pěstování hudby pomocí stálé hudební kapely, kterou obětavě mnohdy téměř výhradně sám vydržoval.

*

Kdy střelnice byla zřízena, o tom pramenů se nezachovalo; není však pochybnosti o tom, že stojí na témž místě, kde v dobách historických cvičení ve střelbě byla konána. Ve městech hrazených byla to z pravidla příhodná místa mezi hradbami nebo při hradbách.

Úprava počáteční byla prajednoduchá; teprv později přistavováno dle potřeby, až povstalo celé stavení. Původní dřevěná střelnice shořela r. 1820., načež byla vystavěna z kamene. Také všeobecným ohněm r. 1845. utrpěla, ale brzy zase byla opravena.[30]) (- í J. II.)

Prostranná síň v prvním poschodí slouží tanečním zábavám. Ve střílně pokryty jsou stěny i strop terči, na nichž spatřují se

---

[29]) R. 1838. 19. září posvěcen prapor ostrostřelcův, jejž setník Jan Lamač setnině daroval. Fábor k němu věnovala kmotra Vik. Panská. R. 1861. zavedeno české velení místo dosavadního německého. (J. X.) R. 1888. slavil sbor 50letou památku svěcení svého praporu.

[30]) R. 1821. konána královská střelba v Baldě, kdež střeliště na rychlo zřízené podnes je patrno. (J. II.)

Na východním konci horního předměstí, severně od silnice svitavské stojí domek Fr. Škraňky č. 115., jehož průčelí zdobí vkusná deska s tímto nápisem:

V tomto domě se narodil

dne 5. července 1808.

Hynek Jakub Heger,

původce českého rychlopisu.

Věnoval první prazský spolek stenografů Gabelsbergerských r. 1875.

*

Ign. Jak. Heger, pocházeje z chudé rodiny, od malička žil v poměrech nejnuznějších. Otec jeho jmenoval se Antonín, matka Veronika. Prvního vzdělání nabyl ve svém rodišti. Když mu bylo 15 let, zemřel mu otec. I nedal si snaživý hoch brániti a vydal se do Litomyšle na gymnasium. Tam ujal se ho jistý professor a pomohl mu k některým hodinám. Heger chodil ve dne do školy a vyučoval své žáky, v noci studoval sám. Při takové píli vynikl záhy mezi spolužáky; ale přílišné namáhání slabému tělu nesloužilo.

Vystudovav s vyznamenáním čtyři třídy gymnasiální v Litomyšli, pokračoval r. 1827.—1833. v Olomouci ve studiích s nejlepším výsledkem. Hned v první době svého pobytu v Olomouci roznemohl se dosti povážlivě a pak po celých šest let postonával. Po čas nemoci podporovali ho někteří dobrodinci, mezi jinými vlastní jeho professoři. Poznav, že v Olomouci zdraví mu neslouží, odhodlal se přestoupiti na jinou universitu a po některém váhání rozhodl se pro Vídeň. Vydal se tam na podzim r. 1833.

S počátku bylo mu bídu a nouzi tříti; po čtyřech měsících našel konečně několik hodin. Dokončiv studia právnická, vstoupil do rozličných úřadů správních a právnických. Všude dostalo se mu nejlepších vysvědčení; nikde rádi ho nepropouštěli. Již tehdy zabýval se těsnopisem, ovsem německým.

R. 1839. poznav dílo Gabelsbergrovo „Navedení k německému rychlopisu", vydané r. 1834. v Mnichově, vystihl ihned bystrým duchem svým přednosti této soustavy naproti soustavám, kterými až dosud se zabýval; i oddal se jí s takovým zápalem, že dnem i nocí studoval.

Již r. 1840. mohl zapisovati osmidenní jednání o schůzi něm. lesníků a hospodářů v Brně. I oblíbil si umění to tak, že opustiv právnictví, věnoval se výhradně těsnopisu.

R. 1841. vydal ve Vídni jazykem německým spisek, jímž poučoval obecenstvo o vzniku a vývoji těsnopisu, o užitku a

významu jeho, vyvraceje spolu námitky a pochybnosti proti němu pronášené. Do toho roku padá počátek jeho známosti s Gabelsbergrem. Čilým dopisováním utužoval se přátelský svazek mezi oběma muži.

R. 1842. povoleno bylo Hegrovi zaříditi ve Vídni ústav stenografický; ale, jak se podobá, mnoho žáků se nepřihlásilo. K radě Gabelsbergrově podal žádosť za povolení veřejných přednášek v těsnopise při polytechnickém ústavu vídeňském. Povolení toho dostalo se mu r. 1843. nejvyšším rozhodnutím císařským a s ním i titulu mimořádného professora těsnopisu. Tím došel sice Heger čestného postavení, ale jsa i potom ještě odkázán na honorář svých posluchačů, neměl ovšem existenci zabezpečenou.

Na technice vídeňské začal vyučovati r. 1844.; avšak do kursu mnoho žáků nepřišlo. Na počátku prázdnin spěchal Heger do Prahy zahájiti kurs těsnopisu německého na vysokých školách, opatřiv si k tomu úřední povolení. V Praze dařilo se mu dobře.

Po prázdninách t. r. zahájil veřejné přednášky také na universitě vídeňské. I byl nyní Heger ve svém živlu. Vyučoval veřejně i soukromě a to s horlivostí až přílišnou. Úspěch vyučování nemohl ovšem býti leč příznivý; jinak bylo s výsledkem hmotným. Výtěžek z kursů jeho byl tak skrovný, že bylo Hegrovi jako dříve i teď žíti v poměrech velmi krušných. Jest věru diviti se, že Heger v horlivosti své neumdléval.

Zdarem prvního těsnopisného kursu povzbuzen a přeje sobě, aby i krajané jeho těžili z umění tak výhodného, pokusil se o převod soustavy Gabelsbergrovy na jazyk český. Články v novinách snažil se obrátiti pozornosť širšího obecenstva k těsnopisu. Gabelsberger, sleduje činnosť Hegrovu, nazval jej „svým apoštolem rakouským".

Přese všecko přičinění Hegrovo trudné poměry nechtěly se lepšiti. I ve druhém studijním roce přihlásilo se málo žáků.

O prázdninách r. 1845. přednášel Heger zase na universitě pražské, tenkrát již také o těsnopise českém podle svého převodu. Žáků měl mnoho, mezi nimi Jungmanna, Hněvkovského, Frantu Šumavského, dr. Riegra, dr. Bělského (pozdějšího purkmistra pražského), hraběte Kounice a Jiřího Krouského, od mnoha let lektora těsnopisu při universitě pražské, u něhož Heger za svého pobytu v Praze bydlel. Skončiv kurs, zkoušel veřejně své posluchače z těsnopisu českého i německého.

Ještě téhož roku svěřeno bylo Hegrovi od zemských stavů dolnorakouských vyučovati těsnopisu pět stavovských úředníků a praktikantů, kteří také brzy na to jako praktičtí stenografové se osvědčili. Uznávajíce zásluhy jeho v té příčině vyslovili mu stavové zvláštním přípisem svou spokojenosť.

R. 1846. vydal Heger svou učebnici německého těsnopisu ve dvou dílech s názvem „Stručná mluvnice stenotachygrafie, rukověť

pro veřejné vyučování i pro samouky." Dílo to přijal sám císař Ferdinand V. do své knihovny a poručil, aby se spisovateli vyplatil řádný honorář. Král pruský Bedřich Vilém IV. poslal Hegerovi zlatou medaili „za umění a vědu" s pochvalným přípisem.

R. 1847 bylo Hegerovi povoleno rozšířiti veřejné přednášky o těsnopisu ve Vídni i na jazyk český. Ale žáků posud bylo po skrovnu. Teprve když r. 1848 měl býti zahájen první konstituční sněm český, ožila čilým ruchem škola Hegerova. Skrovné obydlí jeho sotva obsáhlo všecky, kdož snažili se přiučiti umění, z něhož kynul nyní také hmotný užitek.

Heger nešetřil času ani sil. Ačkoliv nebyl pevného zdraví, přece nemoha všecku za dne stačiti, pracoval i v noci. Vyučoval jen podle své strojově autografované učebnice, ale výsledky byly velmi potěšitelné.

Krátce před zahájením sněmu zapisoval Heger se svými žáky u přítomnosti ministerského sekretáře na zkoušku jednání tehdejšího [illegible] výboru. Zkouška dopadla dobře. Hegerovi svěřeny práce při prvním sněmu rakouském. Podstoupil je se 10 žáky.

S říšským sněmem přestěhovala se koncem listopadu 1848 také kancelář stenografická do Kroměříže. Tam došla Hegera smutná zvěsť o úmrtí mistra Gabelsbergera († 4. ledna 1849).

Společenský život kroměřížský nevadil stenografům. Scházeli se tedy v prázdných chvílích a pociťujíce potřebu písma kratšího a rychlejšího, [illegible] o [illegible] psaní a [illegible] se v něm. V hlavách jejich zrodily se [illegible] zkratky a samo[illegible] (nestálené zkracování slov [illegible]), které z nich shledal Heger dobrými, ty pojal v soustavu [illegible] jak jinde [illegible]. Na základě soustavy této vydána r. 1850 a po druhé r. 1863 „Učebnice první rakouské těsnopisné kanceláře", která byla ministerstvem vyučování schválena ředitelům středních škol za pomůcku při vyučování těsnopisném. Tak stali se Heger a jeho druhové zakladateli vídeňské školy těsnopisné.

Za svého pobytu v Kroměříži r. 1849 vydal Heger svou „Praktickou rukověť stenotachygrafie podle nejnovějších kroměřížských opravenou". Téhož roku vypravil také druhé vydání „Stručné mluvnice stenotachygrafie" a „Stručné navedení ku stenotachygrafii pro čtyři jazyky slovanské: český, polský, illyrský a ruský s [illegible] českým i německým".

Po rozpuštění sněmu [illegible] r. 1849 vrátili se mnozí ze stenografů k [illegible], pouze Heger s některými druhy [illegible] těsnopisu věren.

Hegerovi povoleno vyučovati také na akademii [illegible] a polytechnice [illegible]. Byla tedy [illegible] ve Vídni dosti [illegible]. Od vlády dostával [illegible] 400 zl. ročně *remunerace*, ale [illegible] bylo jiných příjmů [illegible] bylo mu i při

této podpoře zápasiti s trpkým nedostatkem, zvláště když vrátila se dávná jeho nemoc, dna, jež donutila ho ustati v přednáškách (r. 1850.)

Zotaviv se trochu, odebral se r. 1851. s osmi ze svých žáků do Solnohradu, aby tam po vůli arcikněžete Jana zapisoval jednání o schůzi němc. lesníkův a hospodářův. Za té příležitosti navštívil ústřední spolek těsnopisecký v Mnichově.

R. 1852 zavítal opět do Mnichova ke sjezdu stenografů Gabelsbergerských, zastupuje vídeňský ústřední spolek, první toho druhu v Rakousku, jejž byl sám r. 1849. založil a jehož starostou byl několik let.*) „Tím, co vykonal a tím, co vytrpěl, vzbudil nejživější účastenství všech shromážděných a pojistil si v srdcích všech trvalou památku." Brzy na to jmenoval ho ústřední spolek těsnopisecký v Mnichově svým čestným členem, kteréhožto vyznamenání dostalo se mu již před několika lety od těsnopiseckého spolku lipského.

Ale dna vracela se pravidelně, rok co rok, vždy v zimě. Poměry jeho se tím jen horšily. Někdy kolik neděl nepožil teplého pokrmu, ba ani na suchý chléb vždycky nebylo. I svou medalii dal za chléb. Nedostatkem tím vinna byla také jeho přílišná dobrota, jiným pomáhal na sebe zapomínaje. Při všem nedostatku, nemoci navzdor neustával ve své činnosti.

V zimě r. 1852—1853 ležel opět dnou sklíčen. Zima minula, a Heger se těšil, že bude lépe. Pracoval stále. Avšak zlá nemoc, povolivši trochu na čas, propukla tím mocněji a učinila konec činnému a strastiplnému životu Hegrovu dne 11. května 1853 o 5. hod. odp. Dne 14. května o 5. hod. odp. pochován byl na hřbitově před linií matzleinsdorfskou.**) Hrob jeho označen jest pěkným náhrobkem, jejž postavil vídeňský ústřední spolek těsnopisecký svému zakladateli.

Poslední větší prací Hegrovou byl „Nástin soustavy Gabelsbergrovy" pro státní tiskárnu vídeňskou, kterážto dílo však pro mnohé jiné neodkladné práce tohoto ústavu nemohlo býti vytištěno. Jeho „Soustavy československého těsnopisu", o níž pracoval r. 1850 a 1851 a kterou dal litografovati do Mnichova, byly hotovy právě 4 kameny, když umřel. V pozůstalých papírech nalezen byl rukopis učebnice soustavy Gabelsbergerovy, kterou r. 1857 vydal ústřední rakouský spolek těsnopisecký. Kromě vydaných prací zachovalo se hojně rukopisů, mezi jinými básně Schillerovy, Hegrovou rukou krásně psané, které chovají se ve spolku pražském. Stejnou práci přijal od Hegra císař Ferdinand do své soukromé knihovny. Hegrův stručný životopis, vlastní rukou jeho psaný, je majetkem lineckého spolku těsnopiseckého.

*) R. 1852 založen byl „První spolek pražský."

**) Professoři vysokých škol vídeňských doprovodili ho ke hrobu, žáci i členové spolku těsnopiseckého nesli rakev. I krajané dostavili se k pohřbu a rozdávali u hrobu příležitostnou báseň v jazyku českém.

Šestnáct let byl Heger učitelem těsnopisu a vyučil umění tomu na sta žáků nejrůznějšího věku a povolání.

Hlavním rysem jeho povahy byla veliká dobrota, spojená s neobyčejnou úslužností a ochotou. Svým žákům byl nejen učitelem ale i přítelem, propůjčuje se jim, jak mohl. Nemajetného vyučoval s touže horlivostí jako platícího; nikdy nikoho neodmítl. Vlastnosti tyto byly mu nejednou na ujmu; půjčuje knihy své ochotně známému i neznámému, s leckterou se již neshledal.

Byl velmi štědrý. Sbíralo-li se k nějakému dobročinnému účelu, nebo obrátil-li se k němu kdo o podporu, dal často, nerozmýšleje se, svůj poslední krejcar. I našli se také darebáci a lidé lehkomyslní, kteří si od něho vypůjčili peněz na věčnou oplátku; tím octl se nejednou v největší tísni.

Příbuzným svým byl otcovským přítelem a pomocníkem, pomáhaje jim radou i skutkem. Svému bratru daroval 300 zl., jen aby mu zachránil hospodářství, jež mu mělo býti exekucí prodáno.

Jinou přední vlastností jeho byla neobyčejná vytrvalosť. Obrav sobě šíření těsnopisu v Rakousku za úkol životní, nedal se od svého předsevzetí odvrátiti nižádnou překážkou; ani nejhorší zklamání, ani nejtrpčí nedostatek nedovedly uhasiti jeho nadšení a lásku k zamilovanému umění. Píle jeho byla neúmorná. Ačkoliv mnoho času věnoval vyučování a rozsáhlé korrespondenci, přece mu zbývalo ještě času k jiným prácem; nestačil-li den, dosazoval nocí. Před půlnocí málo kdy šel na lože, leckdy ulehl až k ránu.

Při všech svých schopnostech a vědomostech byl nad míru skromný. Skromnosť jeví se i v hesle jeho, jež zní:

„Věku našeho je důstojností
rychlosť vzletu, ducha vznešenosti
v slovu by a v písmě sledoval;
pevnou vůli mistra šlechetného
bych vyplnil dle úkolu svého,
k tomu síly své jsem věnoval."

Mysli byl zbožné, povahy mravné, bezúhonné, šlechetné.

Jako jiní zasloužilí mužové nedošel Heger za živa uznání svých zásluh. Obětovav se těsnopisu, nastoupil cestu trnitou a kráčel po ní až do hrobu. V jiném oboru působnosti byl by si při své pilnosti a při svých schopnostech zajisté pojistil slušnou existenci; těsnopis však nemohl apoštola svého ani uživiti. Na denník svůj napsal Heger dvouverší jazykem latinským, jež v českém překladu zní:

„Chudobu, nemoci, nahotu, zimu i hlad
jsem snášel po celý život a věci ještě horší."

Pro své obětovné úsilí o rozšíření těsnopisu v Rakousku jest Heger hoden čestné památky v myslích stenografů rakouských vůbec, jest hoden nejen místa čestného v dějinách rychlopisu, ale i čestné památky v národě našem zvlášť. Že jest těsnopis také u nás již důležitým činitelem života duševního, že i národ český stal se tak záhy účastným výhod těsnopisu, o to přední zásluhu má Heger. Kéž příklad Hegrův mládež českou povzbuzuje ku stejné ideální snaze, píli a vytrvalosti! (Krondl J. H.)

*

Odhalení desky na rodném domku vykonáno dne 14. května 1876. způsobem slavnostním.[39])

Vítej, rodná chýže, neboť v tobě
oko jeho nejprv prozřelo,
ponejprv se srdce zachvělo,
zde dlel mistr náš co útlé robě.

Bohužel, že tělo tlí již v hrobě,
v cizí zemi dávno spráchnělo;
avšak dílo jeho dospělo,
hlásíc jméno jeho naší době.

Jména jeho vzpomínáme vděčně,
v dar nám podal písma svobodu;
protož sláva budiž jemu věčně!

Jak on nedejme se ničím másti,
věrni stůjme při svém národu,
jak on služme drahé české vlasti!

Jan Ot. Pražák.

---

[39]) V předvečer slavnosti dne 13. května pořádáno bylo ve zdejším divadle představení „Z doby kotillonů“ od Bozděcha, načež město skvěle osvětleno. Dne 14. května otevřena v kreslírně školy měšťanské výstava prací těsnopiseckých, o 10. hod. pak konány u sv. Jakuba slavné služby boží, po nichž ubíral se slavnostní průvod k rodnému domku oslavencovu. Při vstupu do ulice limberské průvod stanul, a ulice tato i její prodloužení radním Em. Kašparidesem pojmenovány „třídou Hegrovou.“ Před rodným domkem Hegrovým měl městský fysik Med. Dr. Jos. Tamele, předseda domácího výboru slavnostního, řeč uvítací, a prof. Jan Ot. Pražák z Prahy vzletnou řeč slavnostní.

Po odhalení desky zapěl zpěvácký spolek „Kollár“ slavnostní kantátu od Kar. Bendla na slova Fr. Zákrejsa, po kteréž deska odevzdána v ochranu města a nastoupen pochod zpáteční. Odpoledne byla ve střelnici slavnostní hostina, k níž došlo mnoho telegramů a dopisů. Večer pořádán tamtéž skvělý ples. Druhého dne byla v kreslírně měšťanské školy schůze těsnopisců a a odpoledne společná vycházka do Liboháje. K slavnosti dostavili se hosté z Prahy (zástupcové českého i německého spolku), z Drážďan, Vídně a Záhřebu. Město ozdobeno bylo četnými prapory.

IV.

Obraz vývoje škol poličských sahá do dávné minulosti. Polička byla mezi prvními městy českými, která záhy o školu se postarala. (Podh. Zpr.) Čemu v této starodávné škole bylo vyučováno a s jakým prospěchem, neumíme pověděti.

R. 1741. obstarány školy latinské o třech třídách, aby poskytly přípravy ku škole gymnasiální.[1]) (H.)

Po zrušení těchto škol zřízeny byly tři českoněmecké třídy a pojmenovány školou městskou. Učitele povolával městský magistrát jakožto patron školy; placeni byli z důchodů městských. Vyučování školní omezovalo se na náboženství, biblickou dějepravu, čtení, psaní a počty.[2])

Tím však požadavkům občanstva dosti činěno nebylo. Brzy ozývaly se hlasy, za zřízení hlavní školy se přimlouvající. Návrh v té příčině 21. září 1788. školním komisařem Ign Schützem učiněný, byv magistrátem vřele podporován, došel úředního schválení dvorním dekretem ze dne 29. září 1789. Než čtvrť léta uplynulo, byly nejnutnější místnosti a potřeby opatřeny, veškeří učitelé jmenováni a hlavní škola 3. ledna 1790. slavnostně otevřena.[3])

První a druhá třída jakož i kreslírna (zároveň pracovna pro ženské práce) byly ve školní budově vedle děkanství, třetí a čtvrtá třída v radnici, odkud žáci chodili do kreslírny. Chlapci

---

[1] Z učitelů školy latinské známi jsou: magister P. Frant. Kříž. P. Kar. Hron z Lichtenbergu, P. Voj. Bureš a P. Kar. Killar později katecheta školy městské.) (E. H.)

[2]) Bývalý magister scholarum P. Kar. Kiliar zvolen prvním katechetou školy městské, po něm P. Vác. Pupeček; světští učitele školy městské byli: Bart. Ryzner, Mar. Broulík a Jan Hladký; první dva byli tu již před zřízením školy městské. Duchovním dohližitelem byl děkan Kar. Hron z Lichtenbergu, světskými dohližiteli magistrátní radové Med Dr. Jos. Tichý a Mat. Pečený. (Pam. kn. šk.

[3]) Sbor učitelský sestával z ředitele P. Vác. Pupečka z Poličky, katechety Kašp. Weiningra, učitelů Jos. Grubnera, Mart. Broulíka, Ant. Havla, Bart. Ryznera a učitelky ženských prací Anny Gartner.

Älteste Geschichte bis 1500.

Fischamend wird für das alte Äquinoctium der Römer gehalten, dessen schon im frühen Mittelalter in Salzburger und Passauer Urkunden als uralter, mächtiger Ruinen Erwähnung geschieht. Auch sind noch Spuren des ehemaligen Römerwalles an der Donau zwischen Schwechat und Fischamend sichtbar. Von der Observationslinie Fabianas (Wiens) schloß sich an den rechten Flügel die weitere Postenkette der Römer über Villa Gai, Alanova, Äquinoctium (Ebersdorf, Schwechat und Fischamend) bis hinunter an den Hauptplatz Carnuntum. Frühe schon hat der keltische Volksstamm, der aus Asien kam und sich fast über ganz Europa verbreitete, hier seinen Wohnsitz aufgeschlagen.

Etwa 600 v. Chr. erhielt das ohnehin gut bevölkerte Land durch ein zweites stammverwandtes Keltenvolk einen erheblichen Zuwachs.

Die keltischen Bojer, aus ihren Sitzen verdrängt, zogen teils nach Italien, teils zu den Stammgenossen an der Donau. Hier breiteten sie sich im heutigen Ober- und Niederösterreich, ja bis Böhmen aus, dem sie ihren Namen gaben (Bojerheim, Böheim). Für unsere Geschichte ist dieser Volksstamm insoferne von Interesse, als er auch in unserer Gegend, im westlichen Ungarn um den Neusiedler See (Lacus Peiso) festen Fuß faßte. Glücklich wehrten die vereinigten Kelten, unter welchen die kriegerischen Bojer voranstanden, die um 113 v. Chr. aus dem Norden eindringenden Cimbern ab. Als die Römer das Land eroberten, fanden sie schon einen ziemlichen Grad von Bildung, sie fanden Geld, Handel und Straßen vor.

Veliké vážnosti požíval první světský ředitel Alois Hübner.[5]) Jsa učitelem praktickým a maje jasný rozhled ve věcech školských, poznal vady tehdejší školy a léčil je, jak mohl. Pokrok na ústavu za jeho správy byl patrný.[6]) Pochvalných uznání dostalo se mu nejen za zdárný prospěch mládeže, nýbrž i za vychovatelská pojednání, uveřejněná v časopise „Schulfreund Böhmens“.

K návrhu Hübnerovu zřízena r. 1813. při hlavní škole knihovna, do níž uloženy knihy darované městským patronem a Viktorem Sýkorou, knězem a rodákem poličským, r. 1790. a 1795.[7]) Vychovatelské knihy darovali ředitel Hübner, katecheta Frant. Čermák a děkan Jan Stelzig; mimo to věnovali oba předem jmenovaní 149 zl. 15 kr. stř. Hübner zemřel 3. února 1819.

Následkem ustanovení nových sil počala škola opět prospívati. Okresní školdozorce, podávaje zprávu o stavu školy poličské, dosvědčuje, že čím dále tím větší prospěch lze znamenati; zároveň přeje si, aby kandidáti učitelství pro hlavní školy v Čechách české mluvnici a pravopisu se učili. Prvý to hlas v našem archivu, který ubohé popelky — a tou opravdově byla v těch časích mluva česká — se ujímá.

Při zdejší hlavní škole byl též běh učitelský zřízen. Vzdělávali se v něm již před r. 1802. učitelé pro venkovské č. triviální školy. Běh trval z počátku pouze 3 měsíce, od r. 1820. 6 měsíců. V rozšířeném tomto běhu vyučováno střídavě: jednou česky, po druhé německy. Potrval až na některé přerušení do r. 1847.

Po vyhoření vojenské vychovatelny pěšího pluku Zachova v Litomyšli (v září 1814.) byl ústav ten do Poličky přeložen, kdež zůstal do 1. května 1825.[8])

Ve vyprázdněných kasárnách zřízeny byly r. 1826. dvě třídy (3. a 4.) a 28. listopadu vysvěceny. Třída 4. byla zároveň kreslírnou. Téhož roku přibylo ve staré škole druhé oddělení třídy elementární.

Při gen. visitaci po vykonaném biřmování 9. a 10. června 1827. prošel biskup královéhradecký, Alois Josef hrabě z Kolovrat, všechny třídy hlavní školy. V každé třídě zkoušeno z náboženství a jiného ještě předmětu vyučovacího.

Když světnice v kasárnách naspěch upravené hrozily sesutím, najaty místnosti pro 3. a 4. třídu v domech soukromých (č. 10.

---

[5]) Jmenován učitelem 3. třídy počal 3. listopadu 1799. při hlavní škole vyučovati. Gub. dekretem ze dne 8. srpna 1806. bylo mu svěřeno ředitelství ústavu.

[6]) Školdozorce Fr. Wach, biskupský vikář v Cerekvicích, děkuje přípisem dne 11. května 1812. ředitelstvu i učitelstvu za zdárný prospěch mládeže, při zkoušce velikonoční osvědčený.

[7]) Sýkora daroval škole také znamenitou sbírku nerostů. (H.)

[8]) Kasárny vystavěny byly r. 1740.—1743. (E.) na místě r. 1613. shořelých kotců. V přízemí byly konírny, později (1756.—1810.) solný sklad (viz str. 42. a 68.).

So sehen staunend des Flusses Götter,
Wie Leben sich reget um und um
Und wie des Friedens Sonne strahlet
Herab auf Jung-Äquinoctium.

Obwohl zwar Drusus und Tiberius sowie alle ihre Nachfolger nie jenseits der Donau festen Fuß gewannen und sie nur zeitweise zu Kriegszügen diese natürliche Grenze überschritten, so legten sie doch in unserer Gegend feste Plätze an. Ich erinnere an Vindobona und Carnuntum. Letzteres ward sogar eine römische Munizipalstadt und hatte ein mehr als 100.000 Mann umfassendes stehendes Lager. Daß dabei Fischamend als die natürlichste Verbindung zwischen Carnuntum und Vindobona, als an der Heeresstraße liegend, nicht bewohnt sein sollte, wäre wohl sehr zu bezweifeln.

Roms Herrschaft im heutigen Österreich — im Jahre 13 v. Chr. begründet — währte nahezu ein halbes Jahrtausend. Wenn auch einzelne Streifhorden der feindlichen Anwohner, wie Dazier, Markomannen und Quaden, Einfälle wagten, so wurden sie doch durch die tapferen Besatzungen zurückgeworfen. Erst unter Marc Aurel 169 n. Chr. brach jene stürmische Völkerbewegung los, die unter dem Namen des „Markomannischen Krieges" bekannt ist, die aber durch einen großen Sieg der Römer auf der eisbedeckten Donau beendet wurde.

Römersieg.

169.

In dem Zelt vor Äquinoctium Kaiser Marc Aurelius lag,
Von dem langen Marsch ermattet, todesmüd der Ruhe pflag.

Noch im Schlummer frägt er lispelnd: „Wird uns morgen noch der Sieg?
Wirst, Fortuna, uns noch treu sein in dem männermordend Krieg?"

Und den Ister*) zeigt der Traumgott lächelnd ihm im Eisgewand:
„Trau dem trügerischen Wasser mehr noch als dem festen Sand."

*) Römischer Name für die Donau.

Eisgepanzert starrt der Ister morgens ihnen schon entgen,
Kriegentflammt die Markomannen schon am andern Ufer stehn.

Und vertrauend seinem Traume führt der Kaiser seine Schar
Auf die trügerische Decke, bietet sie dem Feinde dar.

Schwerter klirren, Eisen knirschen, mancher Schädel spaltet sich.
Stundenlang schon wogt das Streiten auf dem Strome fürchterlich.

Tapfer halten sich die Römer, allen vor kämpft Marc Aurel,
Lieber läßt er hier sein Leben, als er weichet von der Stell'!

Blutrot sinkt die Sonne nieder über Galliens Gefild,
Da ertönt des Cäsars Stimme aus dem Kampf so furchtbar wild:

„Eile, Sonne, sinke, sinke in den weiten Ozean,
Morgen triffst du uns als Sieger oder nur als Tote an!"

Als des Imperators Stimme tönet durch der Römer Bann,
Stürmen sie mit neuem Mute gen die Markomannen an.

Und der Feind beginnt zu wanken, wendet sich gen Norden zu;
Äquinoctium ist gerettet, Rom genießt der Friedensruh'.

Unter dem schwachen Gallinus (260 n. Chr.) waren es wieder die Markomannen, die unter ihrem listigen Könige Attalus Pannonien*) überschwemmten. Ober-Pannonien, darunter **Vindobona, Carnunt** und Sabaria, wurden abgetreten. Erst **Probus,** ein geborener Pannonier, stellte 278 die alten Grenzen des Römerreiches wieder her. 292 fiel es bei der Trennung des Kaiserreiches (Ost- und Westreich) dem Galerius zu. Doch erwuchs durch diese Zersplitterung den Provinzen kein Heil und es wurde deren Wiedervereinigung unter Constantinus mit Freuden begrüßt (323).

Durch die Greueltat Valentinians aber, der 364 den Quadenkönig Gabin beim festlichen Mahle, wozu er ihn

---

*) **Pannonien** war eine römische Provinz in unserem Vaterlande Österreich und umfaßte Teile von Niederösterreich, Ungarn, Steiermark und Kärnten. Die Grenzen verliefen längs des Wienerwaldes, Donau und Save.

Sbírky školní, jimž záhy počátek učiněn, počaly se plniti zákupem se strany patrona a odkazy i dary jednotlivců.[12])

Prospěch školy byl patrný, jednotlivé síly pochvalami vyznamenány, pověsť chvalná o škole daleko se šířila, cizích žáků bylo značné množství, privatisté ku skládání zkoušek z předmětů hlavní školy jen se hrnuli; ale mládež domácí výhod školy méně požívala než žáci cizí. Vyučovaloť se až na třídy elementární a z části 1. a 2. třídu pouze po německu, kteréžto učení žákům jazyka německého ovšem šlo k duhu. Dívky opouštěly školu po většině ze 2. třídy; do 3. třídy, i když přístup jim byl usnadněn, chodilo jich málo.

Mnohoslibný rok 1848. rozpoutal poněkud chladné ledy, překážející volnému proudu myšlénkovému. Zjednati průchod přirozenému právu domácího jazyka českého, vykázati německé mluvě obvod jí příslušný a upraviti školství dráhu volnější jest jádrem dějin školy naší od r. 1848.

Na základě rovnoprávnosti jazykové, zaručené ministerským výnosem ze dne 2. září 1848., počalo se učiti jazyku českému i ve vyšších třídách zdejší hlavní školy. Dělo se to z počátku dosti ostýchavě a velmi pomalu. Český jazyk zaveden sice do 3. třídy a do obou ročníků třídy 4.; ale aby ostatní předměty ujmy netrpěly, učilo se česky pouze v hodinách mimořádných.

Po skončeném škol. r. 1848. přednesen při zkoušce poprvé český doslov, sepsaný řed. Unzeitigem, počínající slovy: „Řeči česká, líbám tvoji libozvučnosť!“

R. 1849. vyučováno ve 3. a 4. třídě v obou jazycích, a jazyk český přijat po zákonu mezi řádné předměty. I ostatnímu učení, jmenovitě v nižších třídách, dán popud čilejší a zdravější. Výše uvedeným min. výnosem ze dne 2. září 1848. zavedeny opravy, jež dotkly se jádra pravého učení, spočívajíce na pevném základě jazyka mateřského. Mezi jiným poukazovalo se k vyučování v tělocviku, zvláště ve zbrani.

Rozvoji duševnímu dán nový popud přeměněním obou ročníků 4. třídy ve třídy podreálné, které 1. listopadem 1849. se otevřely; k nim připojena 4. ledna 1853. třída třetí. Tato úplná nižší reálka došla r. 1855. definitivního schválení a tvořila s hlavní školou jediný ústav.[13])

---

[12]) Hutnický inspektor v Plzni, Kar. Mikoš, daroval škole bednu mineralií; Jos. Martinů, c. k. okrškový lékař v Rakousích, odkázal 10 zl. stř. k zakoupení elektro-magnetického stroje; prof. Halaška v Praze daroval r. 1827. velký elektrický stroj s příslušenstvím, děkan Štefka model vozové stříkačky.

[13]) Při reálce ustanoveni: P. Em. Unzeitig ředitelem a katechetou, Voj. Bureš technickým učitelem, Fr. Jedlička učitelem odboru gramatického a přírodovědeckého, Flor. Findejs učitelem gramatickým, Mar. Štěpán pro předměty technické, zeměpis a dějepis, lékárník Ferd. Doubrava pro lučbu. Při hlavní škole učili: Jos. Kareš ve 3. tř., Fr. Cibulka ve 2. tř. a ml. učitel Ant. Berger v 1. tř.

1872.—1874. ve školu měšťanskou, k níž obecná škola zase připojena.[17])

Nižší reálka zdejší, trvavši téměř čtvrť století, odchovala četných žáků, kteří jí dobré jméno pojistili, a sloužila městu k nemalé cti a prospěchu. Vydržovala ji místní obec poličská.[18])

Koncem škol. r. 1874. uspořádal sbor učitelský výstavu prací žáků a j. památných věcí, jež těšila se všeobecné oblibě. Také na školské výstavě v Záhřebě v Chorvatsku r. 1871. a v Přerově na Moravě r. 1874. byla škola poličská čestně zastoupena.

Na škole měšťanské vzdělává se mládež na základě mluvy mateřské a tříbí sobě smysly, ducha i řeč způsobem snadným, příjemným a přirozeným. Učí se síly své poznávati, jich si vážiti a prací prospěšnou k dobrému zužitkovati. I k samočinnosti se navádí.

Za pilné a svědomité školské působení dostalo se sboru učitelskému od c. k. okr. školního inspektora P. Ant. Šanty veřejného uznání, které r. 1875. v červnu plnou chválou c. k. zemského inspektora Leon. Hradila bylo dovršeno.

Na základě výnosu c. k. zemské školní rady ze dne 7. dubna 1877. počalo se na měšťanské škole modelovati. První hodina byla 5. ledna 1878.

R. 1878. 28. února nastoupil trvalý odpočinek zasloužilý učitel Flor. Findejs. Nebezpečná nemoc poutala jej na lůžko. Když na jaře pookřál, připravil mu sbor učitelský s mládeží školní nehlučnou ale upřímnou oslavu v den jeho jmenin. Avšak než rok s rokem se sešel, podťala nelítostná smrť činný život jeho. Zemřel 4. dubna 1879. v 64. roce věku svého.[19]) (Podh. Zpr., Pam. kn. šk.).

K návrhu řed. Podhajského pořídila místní školní rada r. 1880. a 1881. 105 nových lavic do školy obecné nákladem 1450 zl. 50 kr. Lavice zhotovil dle tří vzorů J. Rudiše v Brně zdejší strojník Hugo Vorlíček. Kráse jejich nemohli se žáci dosti nadiviti.

---

[17]) Sbor učitelský spojené školy obecné a měšťanské byl ve šk. r. 1875. tento: Ředitel V. Podhajský, učil zeměpisu, dějepisu, krasopisu, němčině a frančtině; katecheta P. Fr. Janeček; Flor. Findejs, učil češtině, němčině a zpěvu; Al. Šlerka z Poličky, učil počtům, měřictví, měř. rýsování a kreslení; výp. uč. Kar. Škorpil, učil přírodopisu, přírodozpytu, měřictví, měř. rýsování a kreslení; učitelé obecné školy byli: Jan Jeřábek, Ant. Berger, Vil. Špaňhel, pisatel (učil též tělocviku na škole měšťanské) a ml. uč. Jos. Hylák z Poličky. (Podh. Zpr., Pam. kn. šk.)

[18]) Ze zdejší reálky vyšli mimo jiné básník Ad. Heyduk (r. 1850. ze 2. tř.), a spisovatel Erv. Špindler (r. 1856. ze 3. tř.).

[19]) Ředitelé školy, 1790. P. Văc. Pupeček, 1806. Al. Hübner, 1819. P. Fr. Čermák, 1838. děkan Jan Stelzig (zat.), 1839. katecheta P. A. Martinic (zat.), 1841. P. Em. Unzeitig, 1866. P. Boh. Schüller, 1871. Flor. Findejs, zat. ředitel nižší reálky, a Jos. Primus, zat. říd. učitel obecné školy, 1872. V. Podhajský.

Nun ging das Weltreich Rom, lange schon in losen Fugen, immer schneller dem Verfalle entgegen; denn es trat die Periode der Völkerwanderung ein. Welle auf Welle der entfesselten Völkerflut ergoß sich über unsere Gegend. 400—408 hausten die Goten, Szythen und Vandalen darin. Im Jahre 431 zog die „Geißel Gottes", der Hunnenkönig Attila, durch unsere Gegend nach Gallien.

König Etzel

431.

Das war der König Etzel, der Herr im Hunnenland,
Der Völker Gottesgeißel, so war er zugenannt.
Da stand der kühne Führer auf der Viskaha Höhen,
Beriet mit seinen Freunden, wohin er sollte gehen.

„Wie glücklich", sprach der König, „gewannen wir manch Land
Und manche Königskrone erkämpfte unsre Hand.
Nun sagt mir, Trautgesellen, wohin wir ziehen sollen,
Damit wir voll der Ehren zur Heimat kehren wollen."

Da sprach von Bechelaren der kühne Rüdiger:
„Wohlan, so laß uns ziehen bis an das große Meer;
Dort drüben gibt es Länder beim Untergang der Sonne,
Gar reich und groß und mächtig, dem Helden wahre Wonne!

Führ', König, deine Völker hin in das Reich Burgund,
Dort gibt es Kampfesehre, an Golde reichen Fund;
Dort triffst du edle Männer, im Kampfe wohlerfahren,
Mit grauen Bärten Helden und solche jung an Jahren.

Wir werden diese Heerfahrt erwarten können kaum,
Sobald der Morgen grauet, steht auf von allem Traum,
Ruf' alles Volk zusammen und lasse kühn es wagen,
Zieh hin mit deinem Heere, mit Mannen und mit Magen."*)

Da sprach der König Etzel zum Helden Rüdiger:
„Wohlan denn, edler Fürste, dein Rat gefällt mir sehr,

*) D. h. Verwandte.

najata budiž zvláštní světnice; žákyně nebuďte nuceny postupovati ze druhé třídy do třetí; může se zavésti zvláštní školní plat; kdyby přibylo děvčat, že by neměla ve třídě místa, nechť otevře se ještě jedna světnice; zrušení této třídy k návrhu městské rady nebudiž povoleno; žádané oddělení chlapců od děvčat v elementárce, děkanem navrhované, nebudiž ještě provedeno. (K rozdělení tomu došlo teprve r. 1856.[26])

R. 1855. svěřeno školství úplně dohledu kněžskému.

Dne 20. října 1860. vydal J. V. císař pán diplom říjnový, kterým zavádí se v Rakousku opět ústavní zřízení a rovnoprávnosť zaručuje. Rokem tím nastala školství českému doba nová, utěšenější. Škole byl vrácen jazyk mateřský, a realie (zeměpis, dějepis, přírodopis a přírodozpyt) nabývaly větší váhy. Školství české zásluhou pokročilého učitelstva vzkvétalo. R. 1861. zavedena i v Poličce čeština jako jazyk vyučovací.

Škol. r. 1866. zakončen pro válku s Pruskem již 30. června.[27])

Škol. r. 1870. skončen i na dívčí škole výstavou prací žákyň a pomůcek vyučovacích.

Novými zákony školními z r. 1868., 1869. a 1870. stal se ve školství obecném veliký obrat. Dozor na školy přešel s duchovenstva na stát. Řízení dívčí školy místním děkanem přestalo, a správa školy odevzdána 6. října 1870. řídícímu učiteli.[28]) Rozdíl mezi školou hlavní a farní zrušen; dívčí škola stala se čtyřtřídní školou obecnou. Předměty učebné rozmnoženy; povinná návštěva školy prodloužena na 8 let.

Škol. r. 1873. zakončen na obou školách zkouškami a vycházkou mládeže do Liboháje. Ještě téhož roku 22. října otevřena 5. třída dívčí v domě Jos. Tamele č. 75.

O prospěchu žákyň vyslovil se velmi chvalně c. k. okr. inspektor P. Ant. Šanta, prohlédnuv školu 7. a 8. března 1874. Školní rok tento zakončen byl i na dívčí škole výstavou, která těšila se hojné návštěvě. Výstavy přerovské, t. r. pořádané, i dívčí škola se účastnila.

R. 1875. 14. června prohlížel ústav c. k. zemský inspektor P. Leon. Hradil a vyslovil se pochvalně o prospěchu žákyň.

Ježto stará budova školní nestačila, zakoupen vedlejší domek č. 96., škola rozšířena a přestavěna. Stavbu provedl dle vlastního plánu stavitel zdejší Jos. Šír.[29]) Aby stavba se nezdr-

---

[26]) R. 1856. vyučoval ve třídě elem. Fr. Pekáč, v 1. tř. Fr. Berger, ve 2. tř. Jan Hylák, ve 3. tř. Jan Jeřábek.

[27]) V červnu 1868. posvěcen prapor školní.

[28]) Prvním říd. učitelem byl Mat. Kmoníček, po něm od r. 1871. Jos. Primus.

[29]) Za místo (domek Anny Findejsové) zaplaceny 2700 zl., za stavbu 11680 zl., za nářadí 680 zl. 66 kr., jiných výloh bylo 717 zl. 43 kr. (úhrnem 15778 zl. 9 kr.) K uhrazení tohoto nákladu povolena subvence zemská v obnosu 4500 zl., místní obec uvnitř hradeb přispěla 3283 zl., spořitelna 3000 zl., přiškolená obec jelínecká 52 zl. 56 kr.; ostatní krylo se z pivního a kořalečního krejcaru, vybraného v letech 1875.—1880.

žovala, přestalo se r. 1876. vyučovati koncem května; vyučování za měsíc červen nahrazeno pak v srpnu ve škole chlapecké. Počátkem šk. r. 1877. nebyla škola ještě dostavěna; učilo se tedy v najatých místnostech: 5. tř. byla v domě Jos. Tamele č. 75., 4. tř. v domě Jana Jílka č. 187., 3. tř. v domě Jana Klesla č. 185., 2. tř. v zasedací síni radnice, 1. tř. v domě Rud. Janele č. 85.

V neděli dne 6. května 1877. byla nová škola slavnostně posvěcena, a dne 11. května t. r. počalo se tu vyučovati.

R. 1876. 17. srpna konal prohlídku ústavu c. k. okr. inspektor P. Ant. Šanta, r. 1880. 11. a 12. května, r. 1881. 24. března, 22. dubna a 22. června c. k. okr. inspektor Al. Šmilauer. Výsledek všech tří prohlídek byla pochvalná uznání c. k. okresní školní rady, svědčící říd. učiteli a sboru učitelskému.[30]) (Dle Zpr. o dív. šk.)

K žádosti místní školní rady povoleno c. k. zemskou školní radou dne 30. listopadu 1882. rozšíření dívčí školy o 6. třídu, kteráž počátkem škol. r. 1884. (16. září 1883.) také byla otevřena.[31])

Po více než 40letém působení odešli na zasloužený odpočinek učitelé Fr. Berger a Fr. Pekáč r. 1885., Fr. Picko r. 1892.

K podnětu okresní školní rady, uváživší výhody dívčí školy měšťanské, usnesla se místní školní rada dne 21. září 1889., aby při dívčí škole zřízena byla škola měšťanská; obecní zastupitelstvo pak, pojednavši o záležitosti té dne 13. února a 17. června 1890. a uznavši důležitosť i potřebu dívčí školy měšťanské, zavázalo se ve schůzi poslednější opatřiti škole té nutné místnosti a jiné věcné potřeby. Usnesení to schválilo zastupitelstvo okresní 7. prosince 1890.

K žádosti místní školní rady po vykonaném komisionelním šetření povoleno vynesením c. k. zemské školní rady ze dne 17. března 1891. zříditi měšťanskou školu o třech třídách a připojiti ji k obecné.[32])

Rozhodnutím c. k. zemské školní rady ze dne 9. července 1891. otevřena konečně přes mnohý odpor nepřátel počátkem šk. r. 1892. (16. září 1891.) 1. třída a počátkem šk. r. 1893. (16. září 1892.) 2. třída měšťanské školy dívčí. Poněvadž v budově školní nebylo dosti místností, najata pro 2. tř. školy obecné

[30]) Z domácích rodáků vyučovali při dívčí škole: Marie Findejsová 1833.—1871., její dcera Gabriela 1871.—1873., P. Fr. Šlerka, Jan Jeřábek 1847.—1865., Em. Martinů 1853.—1855., Ant. Berger ml. 1881.

[31]) Obecní zastupitelstvo usneslo se sice 7. ledna 1882. všemi hlasy přítomných na tom, aby k dívčí škole obecné připojena byla škola měšťanská; ježto však škola tato neměla v místní školní radě dosti přátel, nedošlo tehdáž k jejímu uskutečnění.

[32]) Zároveň ustanoveno, aby obecná škola stala se čtyřtřídnou, až 3. třída školy měšťanské bude otevřena.

světnice v domě Jos. Hledíka č. 186. Počátkem škol. r. 1894. otevřena bude 3. třída školy měšťanské.[33])

Jako chlapci účastní se i dívky se svými učiteli každé slavnosti, k poctě nejvyšší rodiny panovnické pořádané. I dívkám dostává se přiměřených zábav. —

Dobročinnosť skví se v milé podobě své na obou ústavech stále. Z ročních 200 zl. od spořitelny, z úroků některých nadací a z příspěvku obce opatřuje se chudé mládeži školní každoročně oděv a obuv. I jiní dobrodinci přispívají k úlevě mnohých nedostatků nemajetných dítek. Pravidelně zasýlají své milodary rodáci zdejší univ. prof. MUDr. Boh. Eiselt v Praze a c. k. štábní lékař MUDr. Vinc. Podhajský v Kremži; k nim druží se továrník Löw-Beer v Brněnci. Chemik zdejší Frant. Blažek rovněž jak peněžitými dary tak pomůckami vyučovacími často na školu pamatuje. —

Ve škol. r. 1873. věnovali členové místního zastupitelstva škole chlapecké 37 zl. $14^1/_2$ kr. Z peněz těch uloženo 30 zl. do spořitelny k tomu účelu, aby z úroků tohoto kapitálu zakupovány byly školské potřebnosti pro chudou mládež školní. Rok na to uloženo 10 zl. z nově sebraných 11 zl. 62 kr.; za přebytky nakoupeno ihned školních potřeb, jež chudým žákům rozdány. (Pam. kn. šk.) Do r. 1877. vzrostla jistina tato na 50 zl. K penězům těm přidal Jakub Šustr 20 zl., Marie Jeřábková 30 zl., Anna Doležalová 44 zl. Jistina 147 zl. uložena jest pode jménem školní nadace více dobrodinců.

K podpoře chudé mládeže školní založen byl r. 1888. spolek paní a dívek. Z prostředků jím sebraných opatřuje se nejchudším dítkám (nyní 40), dokud zima trvá, každodenně polévka a chléb. Spolku dostává se od prof. dr. Boh. Eiselta každého roku 50 zl. R. 1891. daroval spolku továrník Theod. Bartůněk v Letovicích 25 zl., r. 1892. Irma Daubková v Brněnci a spořitelna zdejší po 50 zl.

*

R. 1874. 29. listopadu otevřena byla v Poličce c. k. odborná škola tkalcovská v domě Fr. Lichtaga č. 91. a potrvala v městě našem do konce škol. r. 1888.[34])

---

[33]) Ředitelem dívčí školy jest Jos. F. Primus, učitelkou při škole měšťanské Ant. Trojanová, učitelkami obecné školy Anna Poláková a Emilie Ohrenšteinová, ml. učitelkami Anna Gavalovská a Marie Justová; zatímně vyučuje na měšťanské škole učitel Al. Syrový, při obecné škole chlapecké ustanovený, a na obecné škole ml. učitel Jos. Mikousek. Industriální učitelkou jest Flóra Štěpánová (roz. Findejsová) z Poličky.

[34]) Vys. c. k. ministerstvo zrušilo školu tu, když starostou místní obce z místností najatých v domě Ant. Killera č. 153., 154. a 155. h. p. byla vypovězena.

Heilsbegierig sich die Hände
Ihnen da entgegenstrecken.

Nicht mehr lauschen sie dem Raunen,
Nicht der Wellen, nicht des Windes.
Lauschen nur der Offenbarung
Aus dem Mund des Gotteskindes.

Und sie richten ein ihr Leben
Nach der Mönche weisen Lehren,
Die sie bald zur Tat auffordern,
Bald ermutigen, bald wehren

Und an ihrer Pforte hat noch
Keiner je gepocht vergebens,
Immer wissen weisen Rat sie
Wohl in jedem Fall des Lebens.

Also senken sie den Balsam
In der Männer starr Gemüte;
Dort, wo Zwietracht einst gewaltet,
Treibt die Freundschaft schönste Blüte.

So die schwarzen Mönche sorgen
Für das ew'ge Heil der Seelen,
Daß sie auf des Lebens Irrfahrt
Ihre Heimat nicht verfehlen.

Doch der Leib auch heischet Pflege
In des Lebens wildem Brausen,
Da nur in gesundem Körper
Kann gesunde Seele hausen.

Schwert und Schild mit sanftem Drängen
Ihren Händen sie entwinden,
Lehren sie die Pflugschar führen
Und Ersatz darin zu finden.

Und sie lehren sie das Saatkorn
Senken in die Mutter Erde,

Daß es tausendfältig sprieße
Und zum Segen ihnen werde.

Und sie finden reine Freude
An dem Hoffen, dem Erwarten,
Ob die Ernte ihnen glücke
In dem reichen Gottesgarten.

Welch ein freudenvoller Anblick
Ist der goldnen Ähren Wogen:
Friede sind und Glück und Wohlstand
In dem Tale eingezogen.

Lob und Dank, ihr schwarzen Mönche,
Heil euch, wackre Kuttenträger!
Die ihr seid für Leib und Seele
Unseres Volkes beste Pfleger.

Als aber Stephan ohne direkte Nachkommen gestorben war und in dem Kriege zwischen dessen Neffen Petrus und Schwager Samuel Alba der Markgraf Leopold, der erste Babenberger, die Ostmark zum Lehen erhielt und ihre Grenzen über das Land zwischen dem Kahlenberge, der Donau, Leitha und Piesting zurückführte, da fiel unsere Gegend wieder der Passauer Diözese zu (976), um von da an bis in das 18. Jahrhundert bei ihr zu verbleiben.

Jedenfalls beginnt mit den Babenbergern die Besiedelung des Landes mit deutschen Kolonisten, wozu freilich auch die Stiftklöster viel beitrugen. So bewilligte Otto III. dem Bischofe von Passau, daß Freie, welche sich herbeiließen, in den in der Ostmark gelegenen Besitzungen des Bistumes sich niederzulassen, von allen Abgaben an den Fiskus, vom markgräflichen Heerbanne und Gerichtszwange frei seien; doch mußten sie dem Vogte der Passauer Kirche unterworfen sein.

Daher das erneuerte Aufblühen Wiens, daher auch zu jener Zeit das Entstehen so vieler Orte in Niederösterreich, besonders aber im Viertel unter dem Wienerwald. In diese Zeit dürfte auch die Entstehung Vischagemundes (Fischamend) fallen.

Viskaha.

996.

Vor Leopold, der Ostmark Grafen,
Stehn die Männer all, die braven,
Die ihm Kaisers Huld geschenkt.
Wo einst hausten die Avaren,
Jetzo wohnen die Magyaren,
Er sie anzusiedeln denkt.

„Hei! Ihr edlen Bajuvaren,
Wehrt dem Stolze der Magyaren,
Eingedenk des eignen Ruhms.
Seid dort in dem fernen Osten
Als des Deutschtums letzter Posten
Wächter des Germanentums.

Baut euch an dort, edle Recken,
Bauet Städte, bauet Flecken,
Wie uns Heinrich einst gelehrt.“
Willig sich die Mannen neigen
Und als des Gehorsams Zeugen
Senken sie vor ihm das Schwert.

Donauabwärts ziehn die Helden,
Wo, wie alte Sagen melden,
Römerstädte einst geprangt.
Nach Verwindung vieler Mühen
Hierhin, dorthin sie nun ziehen,
Wo es jeden hinverlangt.

In dem neuen Heimatlande,
Dorten an der Fischa Strande,
Stehet eine kleine Schar;
Läßt den Blick hinunterschweifen,
Wo der Fischa goldene Streifen
Sich dem Auge bieten dar.

Po odchodu tohoto ředitele a purkmistra Hněvkovského ujímali se divadla mag. radní Ant. Šulc a městský fysik Med. Dr. Klinger; leč pro místní překážky, jež způsobily úplné snesení jeviště střelnického, s úspěchem nevalným.

Majetek divadla, z dobrovolných příspěvků pořízený a veřejné dobročinnosti věnovaný, prohlášen byl r. 1837. krajským úřadem za jmění místního chudinského ústavu, a magistrátu uloženo, aby o udržení a rozmnožení jeho pečoval. Jmění to bylo ovšem skrovné (šatna scházela úplně), avšak prohlášení uvedené mělo vzdor tomu blahodárné následky. Divadlo, do té doby podnik soukromý, stalo se ústavem veřejným, jehož správu převzalo samo město. Ředitel spolkem volený byl odtud magistrátem, později úřadem obecním potvrzován a ve správu uváděn.

R. 1837. stal se purkmistrem zdejšího magistrátu Josef Pihera, veliký ctitel a příznivec divadla. Ten postaral se divadlu o stálý stánek v nové budově školní, r. 1841. dostavěné. Divadlo přestěhovalo se ze střelnice, kde po jeho příchodu opět bylo postaveno do vlastních, vkusných a úpravných místností. V čelo budovy dán městský znak s významným nápisem (viz str. 80.). Den slavného vysvěcení školy (19. září 1841.) byl zároveň slavnostním otevřením nového divadla. Slavnostní představení bylo ovšem německé.

Dodělavši se stánku vlastního a nad očekávání důstojného, dosáhlo divadlo splnění svých nejsmělejších tužeb a přání. Jméno purkmistra Pihery zlatým písmem zapsáno zůstane v dějinách našeho divadla.

R. 1841. stal se ředitelem divadla městský fysik Med. Dr. Ant. Kožich, kterýž v novém domě rozvinul znamenitou činnosť. Ve třech letech odvedeno účelům dobročinným 708 zl. 25 kr.

Strašný požár r. 1845. divadla ušetřil; shořely toliko dekorace na chodbě, ale hlediště i jeviště zůstaly neporušeny. Po krátké přestávce bylo v pořádání her pokračováno a čistý výnos věnován pohořelým.

Zatím probouzelo se vědomí národní, a občanstvo trpce pociťovalo nevlastenecký směr, od dob Eiseltových divadlo ovládající, toužíc po jeho odstranění. Rok 1848. vytlačil na okamžik představení německá, leč brzy opět zabočeno do starých, vyšlapaných kolejí. Poslední německé představení bylo r. 1860. v předvečer narozenin Jeho Veličenstva.

Po smrti dr. Kožicha r. 1848. stal se ředitelem nový fysik Med. Dr. Jos. Tamele, kterýž maje k ruce dovedného režiséra Ad. Vostřebala, pokračoval zdárně v činnosti v novém divadle zahájené.

Účelům dobročinným věnováno bylo v době od r. 1848. do r. 1860. 999 zl. 95 kr.

Zastupitelstvo obce vyhovělo žádosti této usnesením ze dne 28. května 1857. Stará nemocnice prodána, a trhová cena 707 zl. 30 kr. stř. odevzdána spolku zakladatelů, jehož subskripce vzrostla zatím na 2115 zl. stř.

Zakladatelé nelenili. Hned v první schůzi své dne 21. května 1857. usnesli se o koupi a již 25. t. m. koupili od Fr. Vernerové za 2500 zl. dům č. 15. na dolním předměstí, zvaný „na památce“, který nákladem 1000 zl. k účelu svému ihned byl upraven.

Nemocnice takto zřízená byla ještě toho roku c. k. místodržitelstvím veřejnou a všeobecnou prohlášena. Stanovy spolku zakladatelů, nemocnici spravujícího, přijaté 8. listopadu 1857., dosáhly schválení místodržitelského dne 30. března 1861.[50])

Původních zakladatelů, ve stanovách jmenovaných, bylo 88. Zakladatelem stal se, kdo nejdéle ve 4 letech složil příspěvek 20 zl. stř.

V posledním čase zařízena byla nemocnice tato na 30 postelí; za ošetřování platily se 54 kr. denně.[51]) (—í J. X.)

Z příspěvků členů a z rozličných darů povstal soukromý fond nemocnice „na památce“, jemuž r. 1882. odkázal Karel Pivec 1000 zl. Koncem r. 1891. měl 3485 zl.

Úsilí ordinujícího lékaře nemocnice a zároveň okresního starosty MUDr. Mor. Prudiče podařilo se, že okresní zastupitelstvo ve schůzi své dne 19. června 1888. se usneslo, aby na oslavu památky 40letého panování Jeho Veličenstva postavena byla nová okresní nemocnice.

Plány a rozpočty ku stavbě zhotovil vrchní zemský inženýr Jos. Mayer v Praze. Stavbu provedl v letech 1889. a 1890. stavitel Alois Richter z Král. Vinohradů, jejž zastupoval zednický polír Jos. Bureš. Nová budova, jež nejvyšším svolením nese jméno „okresní nemocnice císaře a krále Františka Josefa I.,“ vysvěcena byla a účelu svému odevzdána 28. června 1891. Úkol zakladatelů nemocnice „na památce“ skončen.

Půdorys budovy nemocniční tvoří obdélník 33·2 m dlouhý a 10·7 m široký, k jehož zadní straně přiléhá menší obdélník (11·8, 5·83 m). Dole jsou sklepní komory, prádelna a mandlovna, sklepy pro rekvisity a viktualie, desinfekce; v přízemí jest operační síň, ordinační světnice a kancelář pro lékaře, byt domovníkův a ošetřovatelky, skladiště šatů a prádla. Ve vestibulu, v levo od vchodu, jest zazděn základní kámen, do něhož vloženy fotografické podoby členův okresního zastupitelstva, stavitele a j.,

---

[50]) Prvním předsedou družstva zakladatelů byl Jos. Fr. Doubek. Ve schůzi 18. července 1857. zvoleno zat. ředitelstvo: MDr. Jos. Tamele ředitelem, ranlékař Jos. Smola správcem, měst. účetní Leop. Grünseisen pokladníkem, obecní tajemník Kl. Dlouhý jednatelem a účetním, sládek Lud. Martinů kontrolorem.

[51]) Opatrovníkem a stravovatelem v nemocnici „na památce“ byl Kaj. Kastner.

pamětní spis, běžné mince (od tisícovky po pětku pouhé fotografie, ostatní v originále) a některá čísla časopisů. V prvním poschodí, určeném pro ženské, jsou 4 prostranné světnice o 6 postelích, menší pokojík a koupelna; podobně rozvrženo jest poschodí druhé pro mužské. Obě poschodí zařízena jsou na 50 postelí. Za stravování a léčení platí se denně 54 kr.

Za hlavní budovou stojí přízemní domek 14·5 m dlouhý a 5·9 m široký, kdež je byt pro vrátného, umrlčí komora, pytevna a dvě světnice pro epidemické nemoci s 10 postelemi. V severovýchodním rohu zahrady jest americká lednice. Park s nádvořím měří 4968 m².

Nové nemocnici daroval prof. dr. Boh. Eiselt mikroskop a Vác. Strádal, správce parního mlýna v Brněnci, 25 zl.

Za novou nemocnici bylo okresnímu zastupitelstvu vyplatiti 62.170 zl. 80. kr.[52])

Starobylý chudobinec v kostelní uličce chová 5 mužů a 13 žen. Kdo jej založil, kdy a jak byl původně spořádán a nadán, nelze pověděti.

První známý dobrodinec, jenž na chudé ve špitále pamatoval, byl Jakub z Černé Hory, měšťan poličský. Ten odkázal r. 1492. chudým špitálníkům 6 kop 22 gr. míš. a 8 slepic každoročního platu, z vesnice Makova mu náležejícího; r. 1499. pak odporučil jim příbytek se dvěma pruty pole, potomní „špitálský dvůr.“ (Toho roku daroval i kalich záduší poličskému.) Jeho následovala měšťanka Macháčková, zavázavši sebe a budoucí držitele pole svého k ročnímu sypání 2 korců a 2 věrtelů žita pražské míry.

Mimo tyto vyskytli se i jiní dobrodinci, od nichž sešlo se do r. 1758. 1073 zl. na hotovosti. To pohnulo zdejší magistrát, že 16. října t. r. řádný nadací úpis vyhotoviti kázal, dle něhož 5 schudlých měšťanů do špitálu mělo se přijati, ošatiti a stravovati. Později přijímalo se do špitálu i 5 ženských osob, jimž bylo za to kostel čistiti. (E., H.)

Za Hájka úroky nestačily a jiné špitální příjmy ztenče[illegible] byly tak, že přijímaly se sem jen 2 mužské osoby, jež s[illegible] magistrát volil. Neštěstím pro špitálníky zove Hájek, že [illegible] zvaná „špitálský dvůr“, se prodala a na peněžitou jistinu uv[illegible]

[52]) Primářem nemocnice jest dr. Mor. Prudič, sekundářem dr. F[illegible] správcem Al. Krenner, stravovatelkou vdova Ant. Kastnerová. — Ve [illegible] nemocničního lékaře, aby zdejší chudé v nemocnici zdarma ošetř[illegible] c. k. okršková lékař v Rakousích, MDr. Jos. Martinů, listinou ze [illegible] 1848. nadání, jež obnášejíc 200 zl. ve státních úpisech, dává 8 zl. [illegible] úroku. Nadace tato spravuje se v důchodě místním.

Eu'rn Besitz wollt' ich vergrößern,
Der allhier so lieblich liegt,
Wenn im Spiele euer Abt mich
Nur ein einzig Mal besiegt.

Gute Brüder, schlechte Spieler
Fand ich heut in eurem Kreis.
Und, Herr Abt, so habt Ihr heute
Euch verwirkt des Spieles Preis.

Und so geb' ich, Herr'n und Brüder,
Allen den Verlust nun kund:
In der schönen, reichen Ostmark
Schenk ich euch **Vischagemund.**"

Hei! Das war ein heller Jubel,
Der sich nun im Kreise hob,
Und aus manchem Munde schallte
Laut des edlen Grafen Lob.

Große Freude machte es ja
Immer seinem edlen Herz,
Jede Wohltat einzukleiden
Stets in einen heitern Scherz.

Also kam der Bajuvaren
Gründung in der Ostmark Land
Unter Bajuvarenherrschaft
Und der Mönche milde Hand.

Etwa 100 Jahre danach scheint Fischamend ein landesfürstliches Lehen gewesen zu sein, denn Herzog Leopold der Tugendhafte ließ Fischamend im Jahre 1194 mit einem Teile des Lösegeldes des Königs Richard Löwenherz von England erweitern. Im selben Jahre überließ Herzog Leopold dem Bischofe Wolfker von Passau „für die Liebe, mit der er ihn immer anhing, seine Rechte in Svabdorf, Vischamunde und in Niusidel", wofür ihm der Bischof die Kirche zu Niedersulz übergab. Jedenfalls waren diese Rechte nur kirchliche und geistliche, während Fischamend selbst ein landesfürstliches Lehen verblieb.

Das erhellt auch daraus, daß es seinen Besitzer oft wechselte. Zuerst gehörte es, wie schon erwähnt, dem Stifte Rott, dann den Herren von Schönberg, sodann den Herren von Haslau, hierauf den Herren von Schönkirchen.

In diese Zeit fällt auch die Gründung der Kirche, als deren **erster** Pfarrer Berthold genannt wird.

Schon in den ersten Regierungsjahren Leopold des Glorreichen (also ungefähr 1200) hatte der Templerorden in Fischamend eine Besitzung. Wenn die Sage recht hat, so war dies das Haus Nr. 12 im Dorfe (heute Eigentum des Herrn Fattinger). Vor ungefähr **40** Jahren noch erzählte nämlich das Volk, es hätten hier die „roten Pfaffen" gewohnt und nach der Dorfkirche einen unterirdischen Gang angelegt.

Am 21. September 1309 verkauften Bruder Friedrich und Bruder Egk, Almosenier und Gebietiger in Österreich der „Ritterschaft vom Tempel", dieses Gut an Johann und Otto von Haslau.

Die historischen Überlieferungen berichten uns weiter von einem glänzenden Siege, welchen Heinrich II. Jasomirgott an den Ufern der Fischa über Geisa II. von Ungarn errang.

Auch feierte das zum zweiten Kreuzzuge ziehende Heer an der Fischa das Pfingstfest. 140.000 Reiter und gegen eine Million Fußkämpfer waren versammelt. Ein Teil des Heeres zog nach Ungarn, der andere Teil schiffte sich ein. Den Höhepunkt des Glanzes erreichten die in Fischamend sich abspielenden Ereignisse mit der Vermählung Kunigundens von Brandenburg (Nichte Přemysl Ottokar II.) mit dem jüngeren Sohne Belas IV. von Ungarn, welche in Fischamend gefeiert wurde. Von der unerhörten Pracht dieser Feierlichkeit wurde noch lange nachher gesprochen.

Königsberg.

1260 *)

Endlich zu Ende der Krieg, den Böhmens streitbarer König
Přemysl Ottokar mit Bela von Ungarn geführet.

*) Zur Erinnerung an Ottokar und diese glanzvolle Hochzeitsfeier heißt der in der Nähe Fischamends befindliche Berg noch heute der „Königsberg".

Gern nahm Bela die Hand, die ihm der Sieger nun reichte;
Dort auf der Walstatt zu Schloßhof beschworen sie ewigen Frieden.
Fester noch werde gefügt der Friede durch Bande der Freundschaft:
Kunigunde von Brandenburg, des böhmischen Königs
Schönheitsberühmte Nichte, sollte mit Bela, dem jungen,
Tauschen den goldenen Reif, der ewige Treue bedeutet.
Hatten die Könige sich mit Waffen einstens bekrieget,
Jetzo zur „hochgezît" wetteifern im Prunke und Glanz sie.
Dort, wo die Wellen der Fischa den Wogen der Donau zueilen,
Hebt sich nun Zelt an Zelt mit reichlichem Prunke gezieret.
Boten eilen dahin nach Schlesien, Polen und Sachsen,
Meißen und Thüringen auch, die Kunde des Königs verbreitend:
„Edle Fürsten und Herren! König Ottokar findet geehrt sich,
Wenn ihr am Hochzeitsfest als vielliebe Gäste teilnehmet,
Wenn ihr als Ritter euch zeigt im Tjost*) und wildem Buhurte."*)
Also eilte der König, sich frommen Gebete empfehlend,
Von dem Grab seines rühmlichen Vorfahren, des heiligen Wenzel,
Mit seinen edlen Vasallen, den Würdenträgern der Krone,
Hurtig hinab an der Fischa Gestade. Dort wartete seiner
Reisiges Volk die Menge und adlige Herren und Ritter.
Hei! Da hub sich ein Schauen, als endlich die edele Braut kam;
Züchtig hüllet der Purpur mit köstlichstem Golde besticket
Ihre herrlichen Glieder. Gar prächtig zieret der Kopfschmuck,
Köstlicher noch denn Englands Krone, das minnige Haupt ihr.
Siehe die Spange am Kleid, den kostbaren Gürtel, den Mantel
Kunstvoll mit Bildern geschmückt! Doch herrlicher, schöner noch prangte
Lieblich ihr Angesicht, gar minniglich glühten die Augen.
Balde darauf kommt Bela daher, der König von Ungarn,
Auch die Königin darf nicht fehlen, Maria, die gute;
Stephan folget und Bela, der schönheitsgepriesene Bräutigam.
Jetzt das Gefolge des Königs: Daniel, König von Rußland,
Uroš aus Serbien mit Dragotin und Milutin,
Von Kroatien auch der Herzog und Siebenbürgen,
Der aus Bosnien auch. Nun sieh die stolzen Magnaten,

*) Ritterliche Kampfspiele.

Herrlich gekleidet im Scharlach, mit grauem Pelzwerk geschmücket,
Perlen und Edelgestein in die langen Bärte geflochten.
Also ziehn sie ins Zelt, das heut in ein Münster verwandelt;
Feierlich rauschen dahin und lieblich die Töne des Hochamts.
Jetzo reicht sich das Paar die Hände zum ewigen Bunde;
Bela schmücket das Haupt der Braut mit goldener Krone,
Die ein edler Magnat mit dem Schwerte wieder herabnimmt. —
Alles drängt nun hin zur herrlich bereiteten Tafel,
Drängt zu sehen den Kampf der Ritter im kühnen Turniere.
Aber der Bräutigam eilt, noch am selben Tag zu entführen
Seine Königin nach Ungarns Heimatgefilde.
Fahret nun wohl, ihr Lieben, du trautes Fischagestade,
Herrlicher Königsberg, die ihr so Großes gesehen!
Noch in fernsten Äonen soll's die Geschichte verkünden,
Wie an der Fischa Strand sich Österreichs Völker einst fanden,
Wie die Deutschen sich hier mit Slaven und Magyaren
Einst die Hände gereicht zu ewig dauerndem Bunde.
Kündet es weit hinaus in des Reiches entfernteste Gaue:
Österreichs Völker, o seht, was an der Fischa Gestade
Hier die Geschichte euch zeigt, wo eure Stärke zu finden.
Nicht im gegenseitigen Streite, nur in der Eintracht
Blüht euer Glück, wenn alle Slaven und Magyaren
Friedlich reichen die Bruderhand den führenden Deutschen.

Nun tritt ein Zeitraum ein, der für Fischamend dunkel ist. Erst um das Jahr 1429 finden wir in einer Passauerschen Matrikel, daß Fischamend in zwei Teile zerfällt, von welchen jeder seine Kirche und seinen Patron hat. Warum uns aus dieser Zeit nur so wenig vorliegt, ist aus der Geschichte jener Tage zu erblicken; herrschte doch um diese Zeit das Faustrecht. So wurde Fischamend um 1472 von König Matthias von Ungarn durch Feuer und Schwert verwüstet. Fischamend sah auch den Bruderkrieg zwischen Albrecht VI. und Friedrich IV. Hier stieß letzterer mit Poděbrad von Böhmen feindlich zusammen. Ja, es kam so weit, daß unter desselben Kaisers Regie-

zaujat byl nejprve myšlénkou, zříditi ve městě našem opatrovnu pro dítky. Pro ni jal se r. 1836. veškerým úsilím pracovati, pořádaje plesy, zábavy, divadla a p., aby opatřil fond pro začátek potřebný. Bohužel, úsilí jeho z malicherných příčin osobních bylo zmařeno.

Nezdar věci této neodstrašil lidumila tohoto, nýbrž spíše povzbudil jej k jinému podniku. Tou dobou uveden zásluhou prof. dr. Al. Kolára v Praze v život ústav k zaopatření a zaměstnání dospělých slepců. Jal se tedy ihned vyhledávati a snášeti prostředky k založení nadace v ústavu tom, ze které by v případě potřeby některý slepec z města našeho mohl býti opatřen. Nadace taková byla skutečně jeho přičiněním r. 1836. pro město naše založena. Začátek byl ovšem nepatrný. Ještě r. 1857. bylo teprv kolem 500 zl. stř. sebráno Šulc jsa činným údem ústavu dotčeného, neustával i z nového působiště. Hradce Král., kde jako rada c. k. krajského soudu meškal, pečovati o její rozhojnění. Smrtí jeho i nadace upadla v zapomenutí. Od drahných let nedostává se jí žádných příspěvků, takže rozmnožuje se jen vlastními úroky. R. 1882. obnášela kolem 2050 zl. Jakmile dosáhne jistina tato výše ustanovené 3200 zl., bude moci ihned některý nešťastník na její účet v ústavě doživotně býti opatřen. (J. I.)

*

V letech 1855.—1860. byl představeným c. k. politického úřadu v Poličce Karel Pivec. Občanstvo, nabyvši při jeho předchůdci trpkých zkušeností, přijalo jmenovaného úředníka, jemuž předcházela chvalná pověsť, s opravdovým nadšením.[53])

V očekávání svém nebylo občanstvo zklamáno. Nový podkrajský žil a cítil s měšťanstvem, maje ve všem vřelé účastenství. Jeho přímá povaha, veselá mysl, záliba ve všem dobrém a krásném a příkladná obětavosť žijí dosud v paměti současníků. Byl mužem úcty a lásky hodným. Občanstvo, přilnuvši k němu opravdovou vřelostí, poctilo jej čestným měšťanstvím.

Poslední léta svého života trávil svoboden na odpočinku ve Štýrském Hradci. Poličce se neodcizil. Dosáhnuv vzácného věku 89 let, zemřel 31. srpna 1882. O smrti jeho nedostalo se obci zdejší žádné zprávy, ale úřední cestou došel jí skvělý odkaz 2000 zl. ve prospěch nemocnice a ústavu chudinského. Svazek, jímž zvěčnělý k městu našemu lnul, ani hrobem není rozvázán. Památka jeho potrvá u nás ve vděčné paměti na věky.[54]) (J. II.)

---

[53]) V městském divadle uspořádána byla dne 3. června 1855. skvělá uvítací slavnosť, při níž ochotnickým družstvem přednesena zvláštní slavnostní kantáta, ovšem v jazyku německém. V neděli 10. června t. r. pořádal sbor ochotnický na uvítanou slavnostní představení.

[54]) Smuteční služby boží konány za něho 15. února 1883.

Vys. c. k. ministerstvo vnitra, přihlížejíc k tomu, aby méně zámožným třídám lidu dána byla příležitosť k bezpečnému ukládání úspor pod úrok a ku rozmnožování jich, aby povzbuzována byla pracovitosť a spořivosť a aby držitelům malých statků poskytnut byl laciný úvěr, vynesením svým ze dne 22. července 1856. vyslovilo přání, aby zřizovány byly spořitelny v jednotlivých okresích.

Městská rada poličská, vyzvána byvši c. k. úřadem okresním, nebyla ochotna přání tomu vyhověti. Teprv c. k. okresní přednosta Kar. Pivec dovedl toho, že sbor obecních starších dne 27. října 1858. usnesl se jednomyslně na tom, aby spořitelna v Poličce byla zřízena pod rukojemstvím obce městské, k držení velkostatku oprávněné.

R. 1859. 13. února zvolil sbor obecních starších zvláštní výbor a uložil mu vypracovati návrh stanov, načež vys. c. k. ministerstvo vnitra vynesením ze dne 16. dubna 1860. povolilo, aby městská obec poličská dle předloženého návrhu stanov zřídila spořitelnu v Poličce. Jako záruku povolil sbor obecních starších r. 1863. 5. prosince sumu 20.000 zl. stř. ve státních úpisech.

Výbor spořitelny král. věn. města Poličky byl dne 17. října 1864. zvolen,[55]) a spořitelna zahájila svou činnosť v den jmenin Jejího Veličenstva, 19. listopadu 1864. Přibrav účetního a pokladníka, počal výbor úřadovati v kanceláři purkmistrově v radnici.

Vklady zúrokovány byly $4^{1}/_{2}{}^{0}/_{0}$ a to tak, že vklady během měsíce učiněné úrokovaly se prvním dnem měsíce následujícího počínajíc. Půjčky na hypotéky poskytovány byly na úrok $5^{0}/_{0}$ a proti splácení kapitálu v půlletních lhůtách v 10 letech. Směnky eskomptovány na tři měsíce na úrok $6^{0}/_{0}$ proti zapravení kancelářského poplatku $2^{0}/_{0}$. Podobně poskytovány byly zápůjčky proti zástavě cenných papírů. K dohledu ustanoven c. k. místodržitelstvím zeměpanský komisař.

Zatím ku spravování městské obce, k držení velkostatku oprávněné, pod jejímž rukojemstvím spořitelna byla zřízena, povolil výbor zemský dne 8. listopadu 1864. ustanovení zvláštního 12členného zastupitelstva místního; volba jeho vykonána byla dne 27. a 28. března 1865.[56]) Toto „místní zastupitelstvo král. věn. města Poličky uvnitř hradeb“ vykonalo a vykonává podnes volbu výboru spořitelny; starosta téhož zastupitelstva jest bez volby členem výboru a ředitelstva spořitelny.

---

[55]) C. k. notář Voj. Müller, MDr. Jos. Tamele, lékař Jos. Smola, učitel Flor. Findejs, měšťané Al. Bürgel, Jos. Nepauer, Konst. Thanabaur, Vác. Klimeš a Vác. Mládek.

[56]) Prvním starostou byl Jos. Smola. Po jeho smrti nastoupil r. 1867. Jan Bouzar, r. 1872. Em. Vít, 1875. Fr. Lichtag, 1880. Em. Vít, 1884. dr. Mor. Prudič, 1890. dr. Vác. Hübsch.

Od 1. ledna 1867. úrokovány byly vklady, 5%, a úrok z půjček hypotekárních zvýšen na 6%; ostatní zůstalo při starém.

Výbor spořitelny vícekrát vyslovil své díky za blahodárné působení a bezplatné zastupování ústavu v záležitostech právních advokátu JUDr. Ant. Fischerovi, kterýž byl ředitelem kanceláře spořitelní v letech 1872.—1877.

R. 1878. 12. března usnesl se výbor, aby půjčky hypotekární poskytovány byly na splátky nejen v 10 ale i v 15 letech; téhož roku ustanoveno, aby vklady dnem 1. července t. r. úrokovány byly pololetně.

R. 1880. 3. srpna učinil výbor pravidlem, aby ze směnek eskomptovaných místo dosavadních 8% vybíralo se 7% a aby při zápůjčkách na hypotéky počítalo se pouze 1% kancelářského poplatku.

R. 1882. snížena byla míra úroková při vkladech na $4\frac{1}{2}\%$, při půjčkách na hypotéky na $5\frac{1}{2}\%$.

R. 1883. ustanovil výbor, aby při spořitelně zřízena byla záložna pro úvěr osobní a aby k tomu účelu z reservního fondu věnována byla dotace 1500 zl.; usnesení to c. k. místodržitelství schválilo.

R. 1889. 30. června snížena opět míra úroková při vkladech na 4% a při půjčkách hypotekárních na 5%, při směnkách zaveden úrok 5% a $1\frac{1}{2}\%$ kancelářského poplatku, podobně při půjčkách na zástavu cenných papírů.

Spořitelna, zbudována jsouc na pevných základech, dodělala se skvělých výsledků. Od 19. listopadu 1864. do konce r. 1891. byl obrat peněz 19,127.683 zl. $20\frac{1}{2}$ kr. Vlastní jmění spořitelny (reservní fond) vzrostlo na 55.170 zl. 75 kr.[57]) Z přebytků úrokových věnováno 62.568 zl. 46 kr. dobročinným účelům, zejména

školství	zl.	16051·10
chudým	„	500
pohořelým domácím	„	500
hasičství	„	$3728·20\frac{1}{2}$
na šatstvo a obuv chudé mládeži školní	„	2600
na stipendia žákům středních a vysokých škol	„	3760
na udržování alejí, Liboháje a hřbitova . . .	„	$2629·15\frac{1}{2}$
fondu ku zřízení sirotčince	„	6200
na upravení Jordánu	„	2000
na chodníky	„	4500

---

[57]) Vládním komisařem spořitelny jest Jan Schaffer, c. k. vrchní berní inspektor. Náměstkem předsedy výboru spořitelního jest Fr. Trávníček (předseda Mar. Štěpán se hodnosti této vzdal), členy jsou všichni členové místního zastupitelstva (viz str. 5.). Předsedou ředitelstva jest Vác. Benoni, jeho náměstkem Jan Nebuda, ředitelem kanceláře dr. Vác. Hübsch, členy ředitelstva Fr. Čečetka, Ign. Kukla a Jan Treitler. — Řednictvo skládá se z kontrolora Voj. Biena, t. č. na dovolené, účetního Jul. Biena a pokladníka Jos. Bartůňka.

Und siehe! Im Kirchlein des Dorfes
Knieen der Männer drei;
Die heben an zu beten
Eine seltsame Litanei:

„Vom schwarzen Tode, o Jungfrau,
Erlöse uns allzumal.
Verschonet hat uns der Würger,
Wir danken viel tausendmal.

Wir sahen sein grimmes Wüten,
Sein Toben, bitter und hart,
Wir sahen, wie alles dahinsank,
Nur wir blieben aufgespart.

Und sind wir auch die Letzten,
Verschonet vom schwarzen Tod,
Ein neues Leben beginne
Zu deiner Ehre, o Gott."

Sie bringen zum Gedächtnis
Ein heilig Bildnis herbei. —
Dort sah man sie oftmals knien,
Vom Dorfe die letzten drei.

Kaum hatte sich unsere Gemeinde von diesem Schlage erholt, so wurde sie neuerdings 1683 von einer anderen Geißel — den Türken — heimgesucht. Daß in diesem Jahre der Schaden für den Markt ein bedeutender gewesen sein mag, entnehmen wir daraus, daß erst 1685 das Protokoll des Müllerhandwerkes von neuem errichtet wurde, ein Fingerzeig, daß der Haupterwerb unseres Ortes besonders in jenen Tagen durch Zerstörung der Gewerke eingestellt war. (Zu jener Zeit gab es in Österreich vier Müllerhandwerke: zu **Wien, Mödling, Fischamend** und **Baden**.)

Es scheint, daß unsere Gemeinde damals mehr schlimme als gute Tage erlebt habe. So meldet ein Protokoll: „Anno 1704 sind die ungarischen Rebellen am Palmsonntag zum ersten

Dokončiv v Římě několik čelnějších prací sochařských, vydal se značně bohat do své vlasti; byl však na cestě této jakýmsi podvodníkem, jenž vydával se za biskupa uherského, o všechen majetek oloupen.

Hrabětem Sigmundem z Haunhausen byv povolán, provedl v Nymfenburku nedaleko Mnichova krásné modely z hlíny a vosku pro tamější továrnu na zboží porculánové a mnoho umělých soch, z nichž známy jsou čtyři, r. 1778. pro zahradu kurfirsta bavorského zhotovené, totiž Jupiter, Juno, Plato a Proserpina. Pro továrnu samu zhotovil mnoho pěkných vzorů, začež dostalo se mu zde místa inspektorského.

Zemřel dne 14. října 1803. v Mnichově. (Šaff J. V.)

*

Filip Neděle, professor theologie a spisovatel český, narodil se v Poličce 1. července 1778. Odbyv studie gymnasiální v Litomyšli, vstoupil do kláštera augustinského na Starém Brně; posvěcen na kněžství podnikl zkoušku k dosažení hodnosti doktorské v bohosloví a byl pak od r. 1806. do srpna 1820. professorem učení biblického na theologickém ústavu brněnském. Z úřadu toho byl propuštěn, ježto prý tehdejší biskup brněnský pro některé záhadné otázky biblicko-theologické o jeho pravověrnosti pochybovati se jal. Od té doby zůstal v klášteře starobrněnském a pracoval bedlivě na vinici Páně v tamější osadě farní; později zvolen byl od bratří klášterních převorem. Zemřel 23. listopadu 1825.

Neděle byl muž učený, osvícený, jazyka i národu svého milovný; byl jedním ze spanilomyslných a obětavých vlastenců, kteří na začátku tohoto století o zvelebení národnosti české na Moravě platně se zasazovali. Jsa v důvěrném spojení s Palkovičem, V. R. Krameriem, Sychrou, Zieglerem, Hromádkou, Kinským, S. Mašem, Hyblem a j. spisovateli českými, zasazoval se po příkladě jejich nemálo o vzdělání a ušlechtění lidu na Moravě, jak o tom svědčí spisy, jež k tomu konci dle německého vzdělal a z větší části, poněvadž nebylo tehdáž na Moravě nakladatelů na knihy české, sám svým nákladem v Brně tiskem vydal, totiž Náboženství ve výkladech a rozmlouváních (4 díly, 1808.), Spasitelná naučení podána ženichovi a nevěstě (1812. a 1816.), Václav a Dorota. Obraz pro obecný lid (1812.), Vyučování v náboženství pro dospělou mládež křesť. katol. (1813.), Katolická modlitební kniha (1815.), Velikonoční vejce (1818.), F. S. Kampe Knížka mravů pro děti (1820.), Věc nejdůležitější pro rodiče, školní učitele, dohlídače mládeže i také zvlášť pro duchovní pastýře (z něm. Jaisova, v Brně 1824.).

Mimo to podával Neděle také některé kratší práce v řeči vázané i v prose do Literárních příloh Novin Hromádkových r. 1814 1817. a j. časopisů. (N. Sl., J. IV.)

*

Antonín Hájek, spisovatel monografie „Popsání král. věn. města Poličky a panství jeho dle pramenů od r. 1265 až do r. 1835.“[7]) a j. užitečných spisů českých, narodil se v Poličce dne 17. června 1791. Otec Antonín byl majitelem pravovárečného domu č. 107., matka jmenovala se Anna. Prvého vzdělání nabyl v Poličce a v Mor. Třebové, pak navštěvoval latinské školy v Litomyšli, kdež i filosofii absolvoval. R. 1812 vstoupil do benediktinského kláštera sv. Markety v Břevnově u Prahy, kdež pobyl do listopadu 1814.; na to přijat byl do kněžského semináře v Hradci Králové a na kněze vysvěcen 15. srpna 1815. Jako kaplan a administrátor strávil 17 let [illegible] (viz str. 33.); jako lokalista byl 17 let [illegible] zvelebil okradený kostel, založil při faře novou zahradu a [illegible] stromovím ji vysázel. [illegible] R. 1849. dostal se za faráře do Heřmané [illegible], kde pobyl 11 let; r. 1860 stal se farářem v [illegible]. Tam zemřel [illegible] 1863.

Hájek byl milován pro [illegible] povahu i velikou skromnost. [illegible] livým podporovatelem [illegible] a upřímným Čechem. [illegible] (viz str. 96.). [illegible]

Josef [illegible] narodil se r. [illegible] hned za [illegible] Vystudovav [illegible] v Litomyšli [illegible] s úspěchem [illegible] zboží stal se [illegible] pláten [illegible] poličské [illegible]

R. 1847 [illegible] Liteň na [illegible] majitel [illegible]

---

[7]) M[illegible] názvem „Kr[illegible] a II. Výsady a [illegible]

Und sie jagen mit der Beute
Pfeilschnell in die Heimat fort.

Und der Räuber wirft das Kindlein,
Wie es um die Mutter weint,
Hart zur Erde.... Kind und Mutter
So im Tode sind vereint.

Vom damaligen Dechant Jodocus Moosprugger wurde 1716—1724 die neue Kirche gebaut, und zwar das Schiff und der Turm, während das Presbyterium aus der gotischen Zeit, wahrscheinlich Ende des 11. Jahrhunderts, stammt. Leider wurde der Turm schon am 18. Mai 1738 ein Raub der Flammen. Diese Feuersbrunst äscherte auch 55 Häuser ein.

Weil gerade von der Kirche die Rede ist, so mag hier erwähnt werden, daß Fischamend, das früher zur Passauer Diözese gehörte, am 17. Oktober 1722 zur Wiener Erzdiözese kam und im Jahre 1728 der Sitz des Dekanates wurde.

Die Wiener Straße führte durch das kleine Gäßchen zwischen den Nummern 58 und 59 und einer Furt der Fischa. Im Jahre 1728 wurde jedoch der Marktturm so ausgebrochen, daß „anjetzo Heu-Wägen aus Ungarn passieren können".

Bei dem obenerwähnten Brande im Jahre 1738 sind „die 3 Böden des Marktturmes ausgebrunnen, 2 Glocken geschmolzen und ist die Uhr zugrunde gegangen. Ferner hat er durch das starke Erdbeben von 1766 und 1768 sehr gelitten". 1756 ging Fischamend durch Kauf an Karl Fürsten von Bathiany über und blieb bei dieser Familie bis 1848. Aus dieser Zeit stammen auch die 84 „auberechtigten Häuser", die jährlich ein Anrecht auf eine gewisse Menge Holz aus der der Gemeinde gehörigen Au haben.

Fast kein Jahr verging, wo die Donau nicht ausgetreten wäre und den Gang der Mühlen gehindert hätte. 1784 trat sie jedoch so stark über ihre Ufer, daß „des Kaffehsieders Zimmer, dem Stefan Färber und mehre an der Fischa liegenden Häuser großen Schaden litten". Zwei Jahre darauf brachte das Hochwasser ähnlichen Schaden. Im Jahre 1799 jedoch floß das Wasser beim Eingange des Marktes vom Dorfe aus über der Brücke zusammen.

In dieser Zeit finden wir die erste Notiz über die Schule, die damals nur **eine** Klasse gehabt haben dürfte. Zwischen dem Pfarrer und der Herrschaft wurde nämlich am 23. Dezember 1763 ein Vergleich mit folgenden Punkten abgeschlossen: Bei einem jeweiligen Todesfall des Lehrers fällt die Abhandlung beiden Teilen zu und die Sperrung soll cumulativ angelegt werden. Die Wahl des Lehrers hingegen nehmen Marktgemeinde und Pfarrer gemeinsam vor. Doch wurde 1768 der **erste** Punkt dahin abgeändert, daß die Verlassenschafts-Abhandlung der Herrschaft allein zufällt und dieselbe von nun an anstatt des Pfarrers die Besoldung des Lehrers mit jährlich **zwölf Gulden** auf ewige Zeiten übernimmt. Am 5. August 1789 machte der damalige Dechant Franz Müller bei dem Wiener Erzbischofe die Anzeige, daß die Schule einzustürzen drohe; daraufhin wurde der Umbau der Schule sofort in Angriff genommen, nachdem der Erzbischof aus der Fischamender Kirchenkasse 608.10 fl. hatte anweisen lassen. Schon 1790 war der nun zweiklassige Schulbau beendet. Im Jahre 1840 jedoch war bereits wieder eine Erweiterung notwendig, die so durchgeführt wurde, daß man für die dritte Klasse ein Stockwerk aufsetzte.

Die Wellen der großen Revolution, die sich in den Napoleonischen Kriegen austobten, ließen auch Fischamend nicht unberührt. Abgesehen von den Opfern in Form von verschiedenen Steuern, war das härteste die Einquartierungen.

Französische Truppen lagerten hier vom 3. November 1805 bis 6. Jänner 1806; sie benahmen sich ziemlich gut, doch kostete ihre Verpflegung viel. Noch hatten sich die Einwohner von dieser ersten Invasion nicht erholt, als schon am 11. Mai 1809 dieselbe zum zweiten Male eintraf und die Franzosen diesmal als Feinde einrückten und auch als Feinde hausten. An vielen Orten plünderten sie, als ob sie Erlaubnis hierzu hätten, und wo sie nicht plünderten, „requirierten" sie. Ihre Pferde fütterten sie mit der Sommerfechsung, die dieses Jahr über allen Wunsch gut stand. Wer ihrem Willen nicht folgte, wurde mißhandelt. Welcher Schaden den Fischamendern daraus erwuchs, ergibt sich aus folgendem Beispiele: In einem größeren Hause wurden die „Re-

stal se jeho majetkem, jest k našemu městu poután svazkem čisté a obětavé lásky. Zde často i rád dlívá a se živou účastí sleduje vše, co tu v životě veřejném i soukromém se děje.

Co pro město naše vykonal, nelze zevrubně vypsati. Všecky dobré snahy mají v něm štědrého podporovatele. Přistoupiv jako zakládající člen ke spolku pro rozmnožení fondu sirotčineckého, věnoval mimo členský příspěvek znamenitou část peněz fondu tomu (viz str. 102.). Eiselt dal podnět ku skytání teplých obědů chudé školní mládeži v době zimní, darovav k tomu účelu pro prvý začátek 30 zl. Od té doby pak, co zaražen spolek ku podpoře chudé mládeže školní, jest jeho nejpřednějším podporovatelem (viz str. 90.). Na školu stále pamatuje; nové nemocnici daroval mikroskop. V pádu požáru jest Eiselt mezi prvními, kdož snaží se ulevíti tísni pohořelých (viz str. 46.).

Obecní zastupitelstvo, vážíc si vřelé jeho příchylnosti k rodnému městu, osvědčené mnohými dobročinnými skutky, a oceňujíc jeho zásluhy o vědu lékařskou, pak zásluhy jeho jakožto věhlasného lékaře a slovutného professora, udělilo mu v sedění svém, dne 6. prosince 1887. konaném, čestné měšťanství. Spolek pro rozmnožení fondu sirotčineckého jmenoval jej čestným členem.

*

Spisovatel Frant. Zákrejs narodil se 7. května 1839. v Poličce. Ve svém rodišti odbyl hlavní školu, v Hradci Králové gymnasium, načež v Praze a ve Vídni absolvoval práva. Na více místech byl samosprávným úředníkem; nyní jest tajemníkem okresního výboru v Karlíně.*)

Zákrejsovy Divadelní rozhledy ve Vlčkově „Osvětě“ patří k nejčtenějším divadelním posudkům. Zákrejs na základě svých důkladných studií podává tu trefné úsudky o všech zjevech naší divadelní literatury.

Sám pěstoval se zdarem tvorbu kusů divadelních, které jak na pražském, tak i na venkovských jevištích došlaly se značného úspěchu. Jsou to zejména Národní hospodář, Poděbradovna, Anežka. Mimo tyto napsal ještě celou řadu dramatických prací, jako Rozvadění bratři, Červenobílá stolistka, Král svého lidu a j.

Zákrejs vynikl také v novelistickém tvoření. Jeho román Národovci v „Osvětě“ a některé z jeho drobných povídek humoristických jsou ceny trvalé.

Svého času redigoval Národní bibliotéku, Ústřední knihovnu, Sbírku dramatických spisův a Posla z Prahy. Ve sporu o pravosť rukopisu královédvorského a zelenohorského postavil se do první řady nadšených obhájců pravosti našich starých básnických skvostů. (Čes. Thalie 1887.)

*

*) V Poličce byl tajemníkem okresního zastupitelstva v letech 1865.—1872.

Und als der Korse bei **Aspern** lag,
Und als er bei **Wagram** gestritten,
Da hat's den Schulmeister, den wackeren Held,
Nicht mehr in der Schule gelitten.

Da zog er mit größter Lebensgefahr,
Gar oftmals die Donau hinüber
Und brachte Kunde vom **Erzherzog Karl**
Zu unseren Soldaten herüber.

Wohl lauern Franzosen bei Tag und bei Nacht,
Das Donaugestad' zu bewachen;
Der wackere Steiner wagt doch die Fahrt
Und springt behend in den Nachen.

Schon hat er die Mitte des Stromes erreicht
Und glaubt die Gefahr schon vorüber
Da erspähn ihn die Feinde. — Sie schicken als Gruß
Ihm einige Kugeln hinüber.

Laut schreiend stürzt er zusammen im Boot. —
„Den habt ihr getroffen, ihr Jungen!" ....
Doch donauabwärts erhebt sich der Held
Und lacht, daß die List ihm gelungen.

So schlägt er sich oft durch die Feinde hindurch.
Was er tat, wagte wohl keiner!
Drum haltet in gutem Gedenken ihn,
Den wackeren **Michael Steiner.**

Zum Danke für seine treuen Dienste wurde Steiner vom Kaiser Franz I. am 9. März 1812 zum Salzkontrollor in Tulln ernannt und seine Stelle erhielt sein Bruder Josef, der schon längere Zeit als Unterlehrer hier tätig war. Bei dieser Gelegenheit sei erwähnt, daß Johann **von Hofer,** „des **Andräas, Sandwürth von Passayr** in Tyroll und der Anna geb. Latturner ehel. Sohn", als k. k. Distrikts-Tabakverleger durch mehrere Jahre hier lebte, zuerst im Hause Nr. 8, dann Nr. 13. — Bei seinen zehn hier geborenen Kindern hatte Seine

Majestät Kaiser Franz I. die Patenstelle angenommen. Noch ein zweiter berühmter Mann hatte hier einen Verwandten: Im Hause Nr. 80 lebte Matthias Fröhlich, Schmiedmeister, der Neffe und Universalerbe unseres Josef Haydn.

Bald folgten wieder traurige Ereignisse. Durch die fortwährenden Überschwemmungen waren die an der „Kirchengestätte" liegenden Häuser und die Kirche selbst bedroht. Auf Anordnung des Kreisamtes wurde deshalb im Jahre 1810 ein Damm gebaut, der vom Försterhause bis zum Eingang in das Markt-Schüttel reichte und 12.000 W. W. kostete. Indes scheint dieser Damm seinen Zwecken nicht ganz entsprochen zu haben; denn am 11. September 1813 schwoll die Fischa derartig an, daß sich niemand einer solchen Wasserhöhe erinnern konnte. In der darauffolgenden Nacht wurde die solid gebaute Brücke zwischen Markt und Dorf weggerissen und der Fluß schien sich ein neues Bett bahnen zu wollen.

Der Friedhof befand sich bisher rings um die Kirche. Im Jahre 1820 wurde jedoch ein neuer Friedhof an der Ellender Straße von der Gemeinde angelegt, dort, wo eine kleine Kapelle als Knoppernlager eines Gerbermeisters diente. Heute wird diese Kapelle zur Beisetzung der an Infektionskrankheiten Verstorbenen benützt. Am 14. Juni 1821 wurde als **erster** Müllermeister Huppenberger dort beerdigt. Jedoch erst im Jahre 1835 wurde der Gottesacker durch die Munifizenz der Herren Strauß, Eggenberger, Grimm und Fehr mit einer Mauer eingefriedet.

Viel hatte Fischamend unter Feuersgefahr zu leiden. So brannte am 22. März 1817 die Kuppel des Marktturmes ab; doch wurde bereits am 14. Juli der Fisch, das Wahrzeichen Fischamends, wieder aufgesetzt. Am 5. Juli 1817, 10. März 1823, wobei vier Wirtschaften gänzlich eingeäschert wurden, 2. Mai 1823, 27. April 1830, 22. Dezember 1833, 10. Mai 1835, 20. Juli 1835, 1. März 1836, 8. Juni 1840 und 31. August 1840 waren verschiedene Brände. Das größte Feuer jedoch entstand am 1. Februar 1834, wobei die Häuser Nr. 10, 12, 11, 66, 67, 85, 86, 87, 88 sowie der Marktturm und der Pfarrhof dem verheerenden Element zum Opfer fielen. Der Fisch, die Uhr und

die Glocken fielen von dem Turme herab. Im ganzen waren außer dem Turme 18 Häuser ein Raub der Flammen geworden. Die letzten Brände schrieb man einem mit Pyromanie behafteten Inwohner zu, der auch tatsächlich einige Jahre auf dem Spielberge gefangen war.

Der Eisstoß vom März 1830, der im Marchfelde so viel Unheil anrichtete, hat merkwürdigerweise Fischamend vollständig verschont. Für die durch die Überschwemmung verunglückten Gemeinden wurde auch in Fischamend eine Sammlung vom Pfarrer und Richter eingeleitet, die das Ergebnis von 784 fl. zeitigte, „welche Sammlung verdient, in den Annalen aufgezeichnet und hiermit den Nachkömmlingen Fischamends zu einer fortwährenden, nachahmungswürdigen Wissenschaft hinterlassen zu werden".

Dafür wurden die Bewohner Fischamends im selben Jahre durch die zum ersten Male hereinbrechende Cholera in nicht geringe Aufregung versetzt.

Vom 19. Oktober bis 22. November gingen von 35 Erkrankungen 15 tödlich aus Schon im September wurde ein eigener Cholerafriedhof eingeweiht, der später mit dem anderen Teile des Friedhofes vereinigt wurde.

Wie anderwärts, hatte sich auch in Fischamend eine aus 80 Mann bestehende Nationalgarde gebildet, welche von den Frauen Fischamends eine prachtvolle Fahne erhielt; diese wurde am 17. September 1848 geweiht. Die Inschrift des Fahnenbandes lautete: „Kampf, Sieg, Lohn."

Als im Oktober 1851 die Waffen abgeliefert werden mußten, wurde die Fahne der Kirche gespendet. Das Jahr 1848 brachte auch für unsere Gemeinde manche Leiden, die damals begannen, als Jellačić über Bruck, Schwadorf und Fischamend gegen Wien zog. Starke Lieferungen von Heu, Hafer, Brot, Stroh, Holz und Fleisch wurden requiriert und die Häuser mit Militär gefüllt. Dies dauerte vom 10. Oktober bis 15. Dezember. Großen Schrecken bereitete es, als man während der Belagerung Wiens gar manche Feuersbrunst sah. Überdies wurde die Ankunft der Ungarn gemeldet, unter denen sich Kossuth selbst befand. Alles Wertvolle wurde versteckt und vergraben, viele flohen von hier.

Zuerst kamen nur kleinere Scharen, jedoch am 28. Oktober gegen 5 Uhr abends rückte ihre Hauptmacht mit 30.000 Mann heran. Ein Bataillon rückte in den Markt und lagerte sich um das damalige Posthaus am Marktplatz, nachdem sich die hiesigen kaiserlichen Vorposten zurückgezogen hatten. Von Seite der Ungarn wurden auf der Brücke zwei Kanonen postiert und Vorposten ins Dorf gelegt. Da sich die kaiserlichen Truppen zurückgezogen hatten, rückten die Ungarn gegen Schwechat vor. Am 29. Oktober begann um 9 Uhr früh der erste Kampf in der Nähe von Mannswörth, von dem man fast den ganzen Tag das Geschütz hörte.

Jedoch gegen 3 Uhr bemerkte man bereits die ersten ungarischen Flüchtlinge und bald darauf nahm die Hauptmacht der Ungarn ihren Weg durch Gärten und Wasser, wobei viele ihre Waffen wegwarfen.

Der erste konstitutionelle Bürgermeister Anton Springsholz wurde bald darauf für seine in der Drangperiode bewiesene loyale Haltung mit dem silbernen Verdienstkreuze dekoriert.

Im Jahre 1854 faßte die Marktgemeinde den Beschluß, hinter der Kirche auf eigene Kosten eine Brücke über die Fischa zu bauen und statt des dahinführenden Hohlweges eine breite, fahrbare Straße zu errichten.

Nicht minder wichtig ist der Ankauf jenes Teiles der Au, der bis an die Mündung der Fischa reicht und im Lizitationswege um den Preis von 25.000 fl. erstanden wurde. Daselbst geschahen im Zeitraume 1861—1867 bedeutende Veränderungen, indem der damalige Kämmerer Anton Wohlzogen, ein praktischer Forstmann, dieselbe durch Richtsteige in ziemlich regelmäßige Schläge einteilte.

Nachdem im Mai 1866 der Reif die Aussichten des Landmannes auf reichliche Ernte zum größten Teile vernichtet hatte, folgte der unselige Krieg, der dem Vaterlande noch tiefere Wunden schlug. Schon im April lagen die Windischgrätz-Uhlanen hier im Quartier, von denen, da sie zuerst ins Treffen kamen, nur **sechs** am Leben blieben.

Die letzten Sechs.

1866.

Was ziehet die breite Straße herauf
Mit klingendem Spiel, mit wehenden Fahnen?
O, sei uns gegrüßt, du edles Volk,
Vom Windischgrätz die tapferen Uhlanen.

Ein Rufen, ein Grüßen, ein Händedruck,
Ein Abschiednehmen auf allen Wegen
Und dann ein freudiger Siegesschrei:
„Hurra! Nun geht es den Preußen entgegen!"

Mit weinendem Aug' steht die kleine Marie
Vor dem Tor mit Hans, ihrem liebsten Gespielen.
„O, bleibe bei mir, laß die andern fort,
Nur heut, mein Lieb, tu nach meinem Willen!"

„Ich darf es nicht, mich rufet die Pflicht
Zum Schutz dem bedrohten Vaterlande."
„Was nützt euer Sieg, wenn du mir fehlst?"
„Uns beiden wär' es zu ewiger Schande

Sei stark, du kleine Soldatenbraut,
Nach wenigen Wochen komm ich wieder
Und führe dich heim in mein väterlich Haus,
Wenn rings im Lande duftet der Flieder.

Dann sei vergessen der Trennung Leid,
Dann leb' ich nur dir und deiner Liebe,
Wenn Frieden im Lande eingekehrt
Und vorüber das wilde Kriegsgetriebe."

Da reicht sie mit lächelnder Träne die Hand
Zum letzten Abschied dem schmucken Krieger:
„Leb' wohl! Ich will deiner würdig sein
Und kehre mit Gott zurück als Sieger!"

* * *

Úřad, jenž práva a práce vykonává, které biskup jedině sobě vyhradil, slove ordinariát.

Konskripce, soupis, zvláště popsání obyvatelů dle pohlaví, jména, stáří, náboženství, jmění, někdy též dobytka.

Konstituce, zřízení, ústava č. zřízení zemské; složení těla; konstituční, ústavní.

Kontribuce, příspěvek, berně, daň z pozemnosti; kontribuční, výběrčí daně.

Kontrola, dvojnásobný zápis (rejstřík) všech přijatých a vydaných peněz, listin atd. pro uvarování zmatků při úřadech a v kancelářích; kontrolovati, vésti dvojitý zápis. Úředník tím se zanášející slove kontrolor.

Kontumác, stávka, uzavření nemocných, nákazou zachvácených, a odloučení jich od zdravého obyvatelstva.

Konvence, smlouva, úmluva; konvenční číslo jest ráz mincovní, již r. 1738. v Rakousku, Němcích a Polsku zavedený, avšak teprv úmluvou č. konvencí Rakouska s kurfirstem bavorským od 21. září 1753. ustanovený (viz str. 21.).

Konvikt, ústav ke společnému zaopatření studentů.

Kooperátor, duchovní pomocník, zástupce farářův.

Kord, úzká, bodná zbraň.

Korespondence, korrespondence, dopis, dopisování.

Kostum, mravy a způsoby společenské, jaké v určité době u jednotlivých národů a stavů v obyčej vešly, zvláště pak způsob odívání se č. kroj.

Kredence, pokrmy a nápoje před jich podáním; stolek, na nějž se pokrmy a nápoje kladou; kredenční oltář, viz str. 57.

Kritika, úvaha; věda stanovící pravidla k posuzování, zvl. v literatuře. Kritik, posuzovatel. Kritický, soudný; trapný. Kritický den, den lidem nebezpečný.

Kronika, letopis, kniha, v níž jsou zaznamenány události pořadem časovým.

Krucifix, kříž s tělem ukřižovaného P. Ježíše.

Krystal, původně průhledný, vyhraněný křemen (křišťál); pravidelný, vyhraněný nerost (hráně) i jeho napodobenina.

Kurfirst, kníže-volitel, jemuž druhdy v říši německé náleželo právo voliti panovníka, pak pouhý titul.

Kurs, běh, zvláště běh učebný; oběh peněz; měnová hodnota cenných papírů při jich výměně za hotové peníze.

Kvitance, písemné stvrzení, že bylo zaplaceno.

Laetare, vesel se, plesej; neděle laetare, družebná neděle, čtvrtá v postě.

Legie, u starých Římanů sbor vojenský, v novější době sbor vojenských dobrovolníků.

Lekce, čtení, zvláště učebného předmětu ve škole, naučení mravokárné; lektor, čtenář.

Jetzt waren es die Verwundeten, 17 an der Zahl, welche am 10. Juli hier in Privatpflege kamen. Als aber der Marsch der Preußen nach Ungarn seine Richtung nahm, folgten in kurzer Zeit ungeheure Truppendurchzüge. Zuerst erschien die Nordarmee, gegen 20.000 Mann; bis sie das Markttor durchschritten, währte es von 8 Uhr bis $^{1}/_{2}$2 Uhr. Nun begannen die großen Einquartierungen. Nicht ein Haus, auch die Schule nicht, wurden verschont. Bürgermeister Löffler und Gemeinderat Strauß hatten Tag und Nacht keine Ruhe; kamen ja fast stündlich versprengte Soldaten in Häuflein von 20—50 Mann. Als endlich die Kunde kam, daß die Preußen ihre Streifzüge bis Orth ausgedehnt hätten, da ergriff die Bewohner großer Schrecken. Alles flüchtete oder versteckte seine Kleinodien. Der Friede zu Nikolsburg machte endlich aller Furcht ein Ende; doch blieben auch jetzt noch gegen 2000 Mann durch volle sechs Wochen hier einquartiert.

Außer dem Schrecken hatte das Jahr 1866 unserer Gemeinde nicht viel Schaden gebracht. Im Gegenteile hatten die Geschäftsleute nicht unbedeutenden Nutzen. Auch die Schaulust der Einwohner kam auf ihre Rechnung: Übungen und Paraden im großen und kleinen wechselten mit Trauerfeierlichkeiten und Verteilung der Medaillen an die tapferen Soldaten. Dazu kam die große Revue, welche Feldmarschall **Erzherzog Albrecht** über die ganze umliegende Garnison in der Stärke von 12.000 Mann persönlich vornahm.

Nachdem sich die schweren Wolken, welche der Krieg gebracht, wieder verzogen hatten, ging Fischamend besseren Tagen entgegen. Durch die Bemühung des Karl Führmann, Eisenhändler und Agent der k. k. priv. Donau-Dampfschiffahrtsgesellschaft, wurde von unserer Gemeinde dieser Gesellschaft der Antrag gemacht, die Fischa von ihrer Mündung bis gegen die Flößerstatt als Winterhafen für die Schiffe zu benützen. Der Vertrag darüber wurde am 30. Oktober 1868 geschlossen. Bis zum Winter 1901/02 kamen alljährlich die Schiffe der Gesellschaft in den Hafen, was einen Zuwachs von ungefähr 800 Seelen bedeutete. Im Jahre 1902 wurde jedoch der Winterhafen in die Freudenau, nach Wien, verlegt.

Monstrance, v katolické církvi obřadní nádoba, v níž se hostie vystavuje.

MUDr., medicinae universae doctor, veškerého lékařství doktor.

Museum, původně chrám, musám (bohyním krásných umění) zasvěcený, nyní dům věnovaný naukám a uměním, zvláště sbírkám, jako jsou knihovna, listovna (archiv), sbírky starožitnin, mincí, pečetí, sbírky přírodnické, obrazy, malby, rytiny, sochy a p.

Normál, předpis (úřední), pravidlo, vodoměr, cejch; normální, pravidelný, vzorný.

Notář, osoba splnomocněná k vydávání listin právních s veřejnou platností; notářství, úřad notářský.

Novela, novinka, vypravování zajímavého příběhu, tvořícího celek ostře zakončený; dodatek zákona; novelistická tvorba, spisování novel.

Oféřovati, věnovati.

Oktáv, osmerka, osmý den po některém svátku.

Opera, zpěvohra; díla, práce, spisy; operace, děj, podnik; operace chirurgická jest výkon lékařský na nemocném těle k napravení chorého místa; operační síň, místnosť k těmto výkonům.

Ordinariát, úřad, který jménem biskupovým duchovní právomocnosť vykonává (viz konsistoř).

Ordinovati, lékařskou poradu udíleti; na kněžství světiti.

Originál, v písemnictví prvopis, v uměních pravzor; naproti tomu jest kopie opis, překlad nebo napodobení originálu.

Orloj sluly starým Čechům hodiny; hodiny celodenní, na 24 hod. rozdělené.

Ortel, soudní nález, hlavně ve věcech trestních.

Paramenty, kostelní obřadná roucha, okrasy a pokryvky oltářů a kostelního náčiní.

Parket, vyhražené místo v přízemku divadla; parkety, dřevěné desky v rámcích na podlahy ozdobnějších pokojů.

Pasiva, passiva, dluhy; pasivní, trpný.

Patent, otevřený list panovnický; list výsadní (privilegium), kterým se někomu zaručuje výhradné právo k vyrábění a prodeji jistých výrobků, k. p. od něho vynalezených nebo zlepšených; oprávnění k nějakému podniku.

Pathologie, nauka o nemocech.

Patriarcha, praotec, arciotec, otec lidského pokolení, v církvi křesťanské titul předního biskupa nebo arcibiskupa (metropolity).

Patron, ochránce; patronát, souhrn práv i povinností při osazování církevních beneficií (duchovních obročí); patronance, úřad patronátní.

Penal, trestní.

Gaswerk. (Erbaut 1910.) Ballonhalle und Flugfeld.

Nach einer Photographie von Hans Borovka, Wien, X., Gudrunstraße 119.

Renaissance, renesance, znovuzrození, opětné přijetí antiky (vzorů starořeckých a starořímských) ve výtvarných uměních na počátku 15. století.

Representace, zastoupení; representant, zástupce.

Reserva, záloha, (při vojsku), zásoba; reservní fond, záloha k uhražení možných ztrát (při akciových podnicích).

Resoluce, rozhodnutí, usnesení.

Revise, přehlídka (účtů a j.); revisor, přehlížitel.

Režie, správa, vedení k. p. statku, divadla; režisér umělecký ředitel her divadelních.

Rococo (rokokó), doba, kdy byly v modě vlásenky s copem.

Román, vypravování velkého rozsahu. Kdežto novela jen jediný, však zajímavý výňatek ze života líčí, a povídka sice delší spředení příběhu, ale jen zběžně vypravuje, jest předmětem románu celá, v sobě ukončená řada příběhů lidských, jevících život ve vší jeho úplnosti.

Rychta, grunt svobodný, jehož držiteli, rychtáři, příslušelo soudnictví i část pokut a vin; král. rychtář, viz str. 16.

Sakristie, část křesťanského kostela, kde se obřadné potřeby (roucha, knihy, náčiní) uschovávají, duchovní oblékají a svlékají, ano i některé sv. obřady vykonávají.

Sankce, stvrzení, hlavně zákonů panovníkem.

Sekretář, tajný písař, tajemník.

Sekundář, sekundární lékař, druhý, podřízený lékař.

Seminář, semeniště, ústav pro vychování učitelů a kněží.

Stance, stálý roční plat.

Stát, společnost lidu pod uznanou vládou, jež chráníc práv jednotlivých členův, umožňuje jich vývoj hmotný i duševní.

Statut, něco ustanoveného, stanovy.

Stenografie, těsnopis.

Stenotachygrafie, těsnorychlopis.

Stereometrie, tělesoměrství.

Stipendium, nadání studentské.

Studium, píle, snaha; pěstování věd a umění; příprava k vědeckému neb uměleckému dílu.

Subskripce, podpis, zvl. zavázání se podpisem k účastenství při nějakém podniku nebo přijatí nějakého zboží (plodů literárních, uměleckých).

Substituce, zastupování; substitut, zastupovatel.

Subvence, pomoc, hlavně peněžitá podpora.

Sympatie, soucit, soustrasť.

Syndikus, právní zástupce obce neb korporace (spolku nebo jednoty s právem mravní osoby).

Systém, soustava.

Špýchar, sýpka obilná.

schaft notwendigen Räumlichkeiten begonnen; im Frühjahre noch kam der „Lebaudy" (französisches Luftschiff) und so konnte die Gemeinde mit Befriedigung auf das stolze Werk zurückblicken. Doch auch große Schwierigkeiten gab es zu überwinden. Der ganze große Platz, der dem Ärar übergeben werden sollte, war Eigentum von Privaten, und die mußten nun teils durch Kauf, teils durch Tausch befriedigt werden. Bei diesen Transaktionen erwarb sich die ganze Gemeindevertretung große Verdienste: **Bürgermeister** August Schütz; die **Gemeinderäte:** Felix Ripbauer, Ludwig Biermann, Franz Ripbauer, Anton Binder; die **Beiräte:** Johann Lussy, Raimund Nicht, Josef Ram, Lorenz Reichhart, Paul Schleimer, Karl Steininger, Johann Steffek, Josef Urbaschek, Franz Wasner, Ignaz Winter. Anerkennung auch dem Sekretär der Marktgemeinde Josef Rathbauer und seinem Hilfsbeamten Kajetan Reis.

So möge denn unser Fischamend, das seit zwei Jahrtausenden der Geschichte angehört, das seit einem Jahrtausend im Besitze christlich-deutscher Völker ist, früher **hochberühmt** als Handelsplatz und bis in die jüngste Zeit als Sitz eines reichen Müllergewerbes, auch in seiner neuen Eigenschaft als **Zentrale** der österreichischen aëronautischen Bestrebungen einer glücklichen Zukunft entgegensehen.

und von der Eigengeschwindigkeit. Der **Aktionsradius** wächst mit der Größe des Luftschiffes. Je größer das Luftschiff, desto mehr **Nutzlast** (Motor, Benzin, Wasser) kann es mit sich nehmen. Es wird also mit der Größe des Luftschiffes auch seine Verwendbarkeit steigen. Doch dürfen wir nicht übersehen, daß die Größe des Schiffsrumpfes beim Landen hinderlich ist und daß große Luftschiffe sich auf der Erde nur schwer transportieren lassen.

Für die Beurteilung eines Kriegsluftschiffes sind folgende Punkte maßgebend:

1. **Tragfähigkeit**,
2. **Eigengeschwindigkeit**,
3. **Betriebssicherheit**,
4. **Transportfähigkeit** im angefüllten Zustande,
5. **Unabhängigkeit** von festen Anlagen,
6. Vorbereitungszeit für die Fahrt.

Die Eigengeschwindigkeit und Betriebssicherheit ist beim **Zeppelin**-Luftschiff am größten, dafür aber ist der **Parseval Ballon** bedeutend transportfähiger, viel mehr unabhängig von festen Anlagen und erfordert eine viel kürzere Vorbereitungszeit für die Fahrt.

